

I gamle fotefar

Redaksjonen:

Kjell Haugerud
Synnøve Løken Fonstad
Stine Johansen-Solbraa
Gudmund Sveen

ØYER OG TRETTEHISTORIELAG
2017

Bildet på forsiden:

Bjarne Tjernsli har vært musiker i Tretten Musikkforening i 80 år.

Her er han fotografert på øving i 1990.

Foto: Brit Lundebø

Innhold:

Musikkens hedersmann på Tretten	Anne Stokke	7
Musikerbrødrene Tore og Arild Tjernsli		14
Den yngste Tjernsli		15
Bjørn Mellemborg blant de største		16
Slusken som vart	Einar Odden	18
Meierihistorien gjennom 120 år	Gutorm Aarnes	23
Prest i Øyer i et kvart århundre	Øyvind Sagedal	30
Øyer-prest i hardt vær		39
Raddis-presten takker for seg		43
Heimlengt	Jon Amrud	48
Tretten kirke – 15 år i dvale	Berit Sundli	49
En avsluttet misjonshistorie	Brit Lundebø	61
Historier etter Johan L. Rindal	Johan L. Rindal	66
Båten hass bestefar	Odd Løvseth	74
Den første brannbilen på Tretten	Stine Johansen-Solbraa	75
Mjølkekjøring i gamle dågå	Oddvar Stensrud	78
Heder til russisk krigsfange	Mari Botterud	80
Gamle Tretten er kommet litt nærmere	Anne Stokke	83
Da traktoren kom til Øyer	Einar Moe	86
Fra fjord til fjell	Torill Schlytter	94
Den siste belg-trøeren i Tretten kirke	Oddvar Stensrud	98
Din fagerdom	Etter Ragna Galterud	100
Dyretransport i tre generasjoner	Bjørn Karlsen	101
Den store tømmerdrifta	Oddvar Stensrud	107
Glade år i Musdalsvegen	Odd Løvseth	108
Dramatikk i Djupslia	Oddvar Stensrud	114
Bli lys	Johan Kraabøl	115
Elgsafari i Øyerfjellet	Knut Steigård	117
Såmennene på Tretten	Jens Flatemo	119
Amerikabrev fra 1866	Marit Bleka	121
E går å drømme	Laurits Høvren	123
I seterlykkjom	Laurits Høvren	124
Da politikerne sa ja til idrettshall	Kjell Haugerud	128
Gullgutter og superjenter på NM	Kjell Haugerud	133
Nål og tråd i vadmøl og silke	Einar Odden	137

Kjære leser!

Velkommen til en ny utgave av «I gamle fotefar». På omslaget av denne boka ser du Bjarne Tjernsli på musikkøving i 1990. Nå er han 96 år. Men det er ikke lenge siden han la bort instrumentet. En gang måtte det være slutt.

Denne musikkens hedersmann kan se tilbake på 80 år som klarinettist i Tretten Musikkforening. Det er en rekord som blir vanskelig å slå. I denne boka kan du lese om Bjarne og andre sentrale personer i musikklivet på Tretten.

Men boka inneholder også mye annet variert stoff og vi håper at alle finner noe av interesse.

Takk for alle bidrag som redaksjonskomiteen har tatt imot med stor glede. Planleggingen av neste års bok starter om ikke lenge. Vi håper at mange fortsatt har stoff på lager som kan fylle en ny utgave neste år.

Oktober 2017
Redaksjonskomiteen

Vi er på nett!

Vi har både hjemmeside og Facebookgruppe.

Målet med disse sidene er å få flere til å dele historier og bilder.

Hjemmesiden er det bare admin. som styrer, men i Facebookgruppen "Øyer og Tretten historielag" kan dere som vil, og som bruker denne type medier, legge ut bilder og historier.

www.oyerogtrettenhistorielag.no

E-postadressen er: info@oyerogtrettenhistorielag.no

*Med din hjelp kan vi bli bedre,
og vi venter på å høre fra deg!*

Musikkens hedersmann på Tretten

■ ANNE STOKKE

Bjarne Tjernsli er 96 år og han har vært musiker i Tretten musikkforening i over 80 av dem. Hukommelsen er stadig glassklar. Det er ikke så lenge siden han la vekk instrumentet, men en gang måtte det være slutt. Han dveler ikke ved det, men konstaterer at etter hvert ble det slik at det føltes riktig å legge instrument og notestativ på hylla.

Tjernsli er en musikkens hedersmann. Han kan se tilbake på over 80 års sammenhengende tjeneste som klarinettist i Tretten musikkforening! Det skal bli vanskelig å slå den rekorden!

Han har spilt og lært opp andre siden 1933. Da musikkforeningen gjorde stas på to av sine fremste utøvere – trompetisten Bjørn

Melleberg var den andre - hadde foreningens Reinhardt Elvestad regnet ut at Bjarne Tjernsli hadde tilbrakt 14.400 timer, eller 600 døgn, på musikkøvelser og konserter.

Ved denne tilstelningen i Tretten samfunnshus ble Tjernsli tildelt Norges musikkorpsforbunds hedersbevis, overrakt av regionleder Irene Inman Tjørve i NMF Hed-

Veggen er full av hedersbevis og priser etter et langt liv i musikkens tjeneste. Bjarne Tjernsli har også mottatt kongelig heder for sin innsats under krigen. (Foto: Anne Stokke)

mark/Oppland. Også kultursjef Frode Fossbakken i Øyer kommune og Torbjørn Nordgaard fra Tretten skolekorps var på plass med godord og takk for innsatsen i det lokale musikklivet.

Hedersbevis

Hjemme i det trivelige huset i Kneika på Tretten, som han deler med kona Borghild (93), henger priser og hedersbevis på rekke og rad. Ekteparet har litt assistanse og hjelp i det daglige, og 96-åringen kjører fortsatt bil!

Utenfor en trivelig veranda med sommerblomster i kasser og krukker, ligger den velstelte hagen med blomster og busker. Her er det bratt! Tjernsli forteller at han har skaffet

seg hjelp til å holde hagen i orden, og om vinteren har han assistanse med snøen.

I den lune stua henger bilder og minner etter et langt liv. Borghild og Bjarne har fire barn, to jenter og to gutter, Tore, Grethe Vigdis, Arild og yngstejenta Berit Kristin.

Han smiler litt når vi bemerker at han har mottatt hedersbevis fra to monarker, fra kong Olav V for innsats i Hjemmestyrkene, distrikt 23, under siste krig og fra kong Harald V som har tildelt Tjernsli Kongens fortjenstmedalje.

Under krigen

- Joda, vi måtte jo trå til under krigen. Johs. Elvestad (1915-1989 red. anm.) var en sentral figur i musikklivet. Han var en avholdt dirigent gjennom flere perioder og han kom-

Bjarne Tjernsli er 96 år. Han og kona Borghild (93) bort fortsatt hjemme i det trivelige huset på Tretten.

Tjernsli ser på et gammelt bilde av korpsmusikere. Navn på hver enkelt kommer som perler på en snor. -Jeg har vært heldig og beholdt huggu ,sier han. Foto: Anne Stokke

ponerte flere stykker for oss, blant dem Isens dronning som ble vårt varemerke så å si.

Elvestad var aktiv motstandsmann, og en kar tyskerne var svært interessert i å få tak i. Jeg mener han hadde ansvar i området mellom Fåberg og Tretten, og han samarbeidet tett med Wilhelm Molberg Nilssen på Lillehammer, distriktssjefen for distrikt 23 i Milorg Gudbrandsdalen. (Molberg Nilssen er født i 1915. red.anm)

Elvestad forsvant etter hvert, i mars 1944 gikk han i dekning, det hadde blitt for risikabelt for ham for ham å være på Tretten. Jeg var med og lette etter ham i Kvamsfjellet - vi visste jo at han ikke var der... Rent proforma, men vi måtte prøve å villedde tyskerne, smiler 96-åringen.

Etter krigen tok Elvestad seg arbeid utenfor bygda, og vendte ikke tilbake til Tretten musikkforening.

Oppveksten

Tjernsli er født i 1921 i en søskenflokk på sju. Faren døde tidlig, i 1930.

- Han fikk lungebetennelse, og det fantes ikke botemiddel, forteller han.

Bjarne var dermed bare ni år da faren gikk bort. Den eldste av søsknene, Hallvard, var 16 år og måtte ut i arbeid for å hjelpe moren. Hallvard var for øvrig en god musiker han også.

Han vokste opp på Formo, og takker besteforeldrene for en god og trygg oppvekst. Han gikk på skolen på Aurvoll.

- Bestefar ville at jeg skulle bli snekker. Det var en sikker veg, da ville en aldri bli i beit for arbeid, mente bestefar.

Og unggutten arbeidet i noen år som bygningssnekker.

- Tyskerne herjet jo og stakk i brann noen og seksti bygninger på Tretten i april dagene. Det var svart over alt, forferdelige herjinger. Det var ikke stort som sto igjen, men Fonstad på Stav var en av få bygninger som klarte seg.

Det var mye å begynne med da krigen var over. Tretten sentrum skulle gjenreises. Byggmester Hestsveen fra Gausdal fikk oppdraget med å sette opp igjen samvirkelaget og Nustad-bygningen. Jeg var med ham som snekker noen tid.

Deretter fikk han arbeid i Moksa kraftstasjon. Der jobbet karene skift.

- Det måtte jo være tilsyn dag og natt, sier Tjernsli.

Så skulle Televerket, som det het den gang, i gang med automatisering.

- Jeg søkte momentant for jeg viste at dette var en jobb som kunne passe godt for meg. Klatre i stolper hadde jeg lært i Moksa. Og det ble Televerket for Tjernsli – helt til han gikk av med pensjon i 1987.

I år har han dermed vært pensjonist i 30 år.

- Ja, jammen har jeg det, humrer 96-åringen.

Det første stevnet

Guttungen Bjarne var 12 år da han begynte å spille. Men han var bare seks da bestefar tok

han med på musikkstevne på Stavsplassen i 1927. Det var det første stevnet Gudbrandsdal musikkforbund arrangerte.

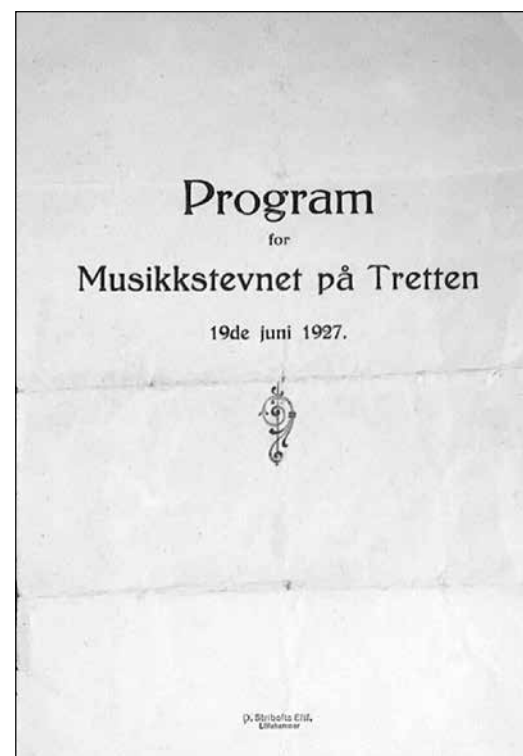
- Jeg husker det som var det i går. Alle korpene og den fine stemningen gjorde et uutslettelig inntrykk, sier han i dag – 90 år senere.

Datoen var 19. juni. Og Tjernsli minnes spesielt Øyer musikkforening, som ble stiftet ti år før Tretten musikkforening (stiftet i 1904). Dirigent var lensmann Huuse.

- Han var en myndig, stram kar med tipp-skjegg og gjorde inntrykk på en guttunge, sier Tjernsli.

Fra programmet den dagen leser vi at øyværingene spilte intet mindre enn Olav Trygvasson.

I stevneprogrammet opplyses det ellers at

Tjernsli husker han var med bestefar på musikkstevnet på Stav i 1927. Her er programmet.

de deltakende musikkforeninger klokka elleve skal gå i prosesjon fra Bjørkholt til Stavsplassen der skulle være konsert klokka halv tolv. «Etter konserten samles musikken til en enkel fest, heter det. Ved konserten bidro Tretten musikkforening med Curt – *Overture og Rosens gyllne drøm*.

Fra programmet kan også lese at Fåberg musikkforening spilte *Holmenkollmarsjen* og *Solefallssangen*, mens musikkvennene i Nord-Fron bidro med *Alte kameraden* og *Til sæters*.

Klokka fem var det duket for ny konsert, nå en *folkekonsert på Stavsplassen*. *Utover kvelden en folkefest med vekslende underholdning*, står det å lese. Ved denne konserten spilte

Medlemmene i Tretten musikkforening hadde ikke uniformer før ei stund etter krigen. - Men flotte luer hadde vi, forteller Bjarne Tjernsli.

Her er fem av dem med fint hodeplagg. Bak Kåre Haug og Leif Formo. Foran (med pikkolofløyte) Arvid Hansen, Hallvard Tjernsli og Johs. Elvestad. (Foto: Utlånt privat)

Tretten musikkforening *Fest-parade – en marsch* og *Når fjordene blåner*.

Stevnet satte seg fast hos den unge Bjarne. Et slikt fellesskap ville han også være en del av.

Fele først

Men før han ble en del av det musikalske fellesskapet i musikkforeningen med klarinetten som følgesvenn, trakterte han fele.

- Ja, jeg begynte med fele. Lærer Bjørnstad, han var kirkesanger også, tok i mot elever til musikkopplæring. Den eldste bror min, Hallvard, var god på fele, virkelig god var han. jeg tror ikke jeg sovnet en kveld uten lyden fra Hallvard som spilte. Ofte var det Sæterjentens søndag.

Hallvard hadde også en klarinett, en ess-klarinetten.

- Jeg hadde ikke lov til å tukle med den, men jeg visste hvor den lå! Så jeg øvde meg i smug. Jeg var jo bare guttungen, og hadde små fingre. Men jeg klarte å dekke klaffene og alle høla på ess-klarinetten, gitt. Klarinetten var for øvrig kjøpt på auksjon. Jeg hadde peiling på noter og klarte meg etter hvert bra.

Så ble det jo oppdaget, da, at jeg spilte på klarinetten. Og dirigent Johs Elvestad var jo en drivende kar som hadde et ord med i laget idet meste som angikk musikk i de årene.

Med tida ble jeg med i en trio med Leif Nordgård på kornett og trekkspill og bror Hallvard på fele og saksofon.

Bjarne Tjernsli som instruktør på seminar for 60 skolemusikanter fra Tretten og Øyer i januar 1988. På bildet foran fra venstre Daniel Tande og Anne Mette Slåsletten. Bak står Elin Formo og Bjørg Romsås. (Foto: GD-arkiv- Brit Lundebey)

Etter en stund ble trioen til en kvartett da Alf Formo kom med på slagverk. Vi spilte til dans rundt omkring. Ja, vi spilte hver bidige kveld fra annendag jul til annendag nyttår. Men på fjerdedagsballet på Bjørkholt, det tidligere kommunehuset, der holdt banken og kommunekassereren til også, spilte vi ikke. Akkurat på den festen ville vi være med som anna folk!

Til Oslo i drosje

Menigmann disponerte ikke bil i slutten av 30-åra, turnébuss var ikke oppfunnet for å si det slik, og begrepet *management* lå sånn ca. 70 år inn i framtida.

Men musikere skulle på spillejobb den gangen også. Hvordan kom de seg fram?

- Det ble ofte drosje, da. Det høres rart ut i dag, men sånn var det. Jeg husker en 17. mai. Det var enda i 1939, året før krigsutbruddet, begynner Tjernsli. Da ble det drosjetur, da:

- På den tida var det vanlig at musikkforeningen begynte nasjonaldagen kl seks om morgenen. Vi var tidlig på'n, det var mye vi skulle rekke. 17. mai 1939 fylte Johs Elvestad 40 år. I den anledning var korpsmedlemmene invitert hjem til dirigenten på kaffe. Men vi fire i kvartetten måtte videre til Oslo. For vi hadde nemlig tatt på oss et spilleoppdrag for Gudbrandsdalslaget om kvelden.

Og da var drosje løsningen. Rikard Solberg hadde drosje, og han kjørte oss til Oslo.

Det hører med til historien at da kvartetten fra Tretten kom fram til Nordahl Bruns gate 22 der festen skulle holdes i Bygdelsagsamskipnadens lokaler, ble de møtt av en feiende flott plakat i trappa der det sto at Elvestads ragtimeband skulle spille til dans.

- Da skalv vi buksene, vi var jo fire karer fra Tretten som mest spilte gammaldans og tradisjonsmusikk. Men fint skulle det være på selveste 17. mai, humrer Tjernsli.

To korps

Året 1927 var begivenhetsrikt også på en annen måte i det lokale musikkmiljøet. For det var dette året korpsets formann Joar Stavlibakken, han var postmann av yrke, og flere med ham gikk ut av Tretten musikkforening og stiftet Tretten private musikkforening.

Stavlibakken dirigerte privatkorpset helt til begge musikkforeningene kom sammen igjen etter krigen, nærmere bestemt i 1947.

- Var det virkelig folk nok til to korps på Tretten?

- Det var det. Det var ikke så mye å ta seg til utover musikk. Jeg mener det var 20-30 mann i hvert av korpset. Mens Tretten musikkforening har drevet kontinuerlig siden 1904, fikk Tretten private musikkforening en mye kortere levetid, fra 1927 til 1947.

Avholdsbevegelsen

Det var ingen fare med rekrutteringen til musikkforeningen i begynnelsen av 30 åra.

Det var ikke mye å finne på for en guttunge, å lære å spille på et instrument var en kjærkommen løsning for guttunger med virketrang. Tjernsli sier de var åtte- ti gutter som begynte samtidig.

Og korps var ikke for jenter, men var utelukkende et tilbud til gutter. Jentene kom med for fullt først på 70-tallet.

DNT – Det norske totalavholdslaget – hadde godt feste på Tretten i Tjernslis unge år. I tillegg til å oppmuntre folke til totalavhold fra brennevinet, drev organisasjonen fri-lynt ungdomsarbeid av ymse slag.

- Det var bortimot 100 medlemmer av DNT på den vesle plassen Tretten i mi tid. Det var mange det! Det var lett å trives i DNT, de hadde så mange tilbud til oss unge. Det var teaterlaget som framførte skuespill og sketsjer og mer til. På musikksiden ble det satt i gang

en blåseoktett, og det det var diskusjonskvel-der over utvalgte temaer. En av oss fikk i oppgave å forberede og innlede til et tema for neste møte. Det var veldig utviklende.

Flott uten uniform

Selv om Bjarne Tjernsli blåste sine første toner på ess-klarinetten, ble de byttet ut med b-klarinetten da han begynte i musikkforeningen.

- Ess-klarinetten brukte jeg bare en eneste gang i korpset. Jeg trakterte også saksofon, men det var klarinetten som ble min følgesvenn. Å ha et instrument, ja, det var som ha det rene gull mellom hendene. Det var kostbart å anskaffe, så vi lærte å ta godt vare på det. Instrumentene måtte helt til Oslo hvis de måtte repareres.

Musikerne hadde ikke uniformer de første årene Tjernsli var med.

- Uniform fikk vi først ei stund etter krigen. Vi spilte i sivil, men vi hadde flotte uniforms-luer, sangerluer var det. Pullen var av sølv. Vi synes vi var veldig fine når vi satte dem på oss.

Øvingslokalene

I korpsets første år møttes musikerne til øvelse hos Gustav Thorud i Stav. I 1909 flyttet de over til Johan Pettersen. Han bodde i andre etasje i Fossbergbygningen. Noen år senere, i 1915 fulgte musikkforeningen med. I 1927 – året for det store musikkstevnet på Stav – holdt musikkforeningen fortsatt hus på Elvestad.

- Det var der vi hadde musikk-møtene de første åra jeg var med, forteller Tjernsli.

Det var mye musikk der! Det var ikke mange som hadde sett et piano, men på Elvestad fikk vi oppleve det. Slapp vi på en tiøring, spilte det av seg selv!-Det var øvelse to ganger i uka, onsdag kveld fra klokka åtte til ti, og søndag var klokka fire til seks.

- Jeg kan knapt minnes at noen skoftet. Og noen hadde lang veg, gikk en times tid hver veg. Og været vinterstid var ikke alltid det beste.

Så var det også sanksjonsmuligheter over den som ikke møtte opp uten lovlig fravær (som sykdom for eksempel).

Den som uden forfald utebliver fra foreningens møder, erlægger til foreningens kasse en mulkt på kr. 1,50 for hver gang dette skjer. Udebliver nogen ved bestemte fester eller deslige, suspenderes han af foreningen, heter det i vedtektene fra 1904 da musikkforeningen ble stiftet.

Tretten private musikkforening hadde sine øvelser i Bjørkholt. I krigsårene var Bjørkholt båndlagt, og da holdt privatkorpset sine øvelser privat.

Etter krigen holdt begge korpsmusikk-møtene i Bjørkholt, privatkorpset i det søndre rommet og musikkforeningen i salen.

Etter at korpset slo seg sammen i 1947, fortsatte de med øvelser i Bjørkholt. Fra januar 1961 ble musikkøvelsene flyttet til samfunns-huset, der de har vært holdt siden.

Kilder:
Bjarne Tjernsli
Erling Nustad
Odd Bjerke: Takt og tone, en beretning om et århundre

Musikerbrødrene Tore og Arild Tjernsli

Begge Bjarne Tjernslis sønner utdannet seg til musikere.

Tore, født i 1945, spiller klarinett, og var i mange år ansatt i Forsvarets stabsmusikkorps. For øvrig mens major og tretling Bjørn Melleberg var dirigent for korpset. Tore Tjernsli har også lagt ned en betydelig innsats i Divisjonsmusikken i Halden.

Han har videre spilt i orkestrene ved Oslo-teatrene, og han ble også benyttet av profesjonelle symfoniorkestre rundt i landet.

Tore Tjernsli er bosatt i Moss.

Arild Tjernsli har trompet som instrument.

- Arild spilte trompet fra første stund, som faren Bjarne Tjernsli sier det.

Arild er utdannet ved Norges musikkhøgskole. Han er mangeårig dirigent for spesialkorpset Utsiktsbakken brassband i Lillehammer, et korps for ungdom med psykisk utviklingshemmede. For sin innsats her, er han hedret med Norges musikkorps forbund utmerkelse «Musikanten». Arild Tjernsli har lagt ned en betydelig innsats som lærer og instruktør i Kulturskolen i Lillehammer.

Den yngste Tjernsli

Arilds datter, Maren Ingeborg Tjernsli (37), har gått i sin fars musikalske fotspor. Hun er fast ansatt heltidsmusiker i Forsvarets musikkorps Nord-Norge med base i Harstad. Hun har fenriks grad, veksler mellom trompet og kornett og er en av 29 faste musikere.

I et intervju med GD forteller hun at det ikke mangler på oppdrag.

Gjennom året blir det gjerne mellom 100 og 200, både internt i Forsvaret og offentlige opptredener både i inn- og utland.

- Vi driver ikke med avansert drill slik gardemusikken gjør. Forsvarets Musikkorps Nord-Norge er et rent konsertensemble, sier hun.

Hun er også en del av ensemblet «tenThing» som venninne og kollega Tine Thing Helseth stiftet for 10 år siden og som består av 10 messingblåsende jenter.

De er til daglig spredt på forskjellige steder og jobber profesjonelt i ulike sammenhenger. Men sammen skal de ha inntil to konserter i året. Ofte blir det mer. Det siste året har de vært på en tre uker lang turné i USA. Og sommeren 2017 hadde de ti konserter i Tyskland og ble veldig godt mottatt i begge land.

- I Tyskland får vi fremdeles spørsmål hvordan det er for oss jenter å spille «gutteinstrumenter». Tydeligvis ikke så vanlig der som her i Norge. Da vi var i Kina for fem år siden, fikk vi tilbakemelding på at det vi holdt på med var livsfarlig for jenter. Fint å kunne brøyte veg for andre holdninger, sier Maren.

Hun tok utdannelsen sin på Barratt Due Musikk institutt og har mastergrad i trompetspill. Hun studerte også i Nederland et år.

- Hvorfor ble det trompet?

Maren har gått i forfedrenes musikalske fotspor.

- Jeg ble veldig påvirket av pappa. Han har egentlig betydd alt. Han kjørte meg til Toneheim ved Hamar og undervisning i Oslo, men aldri under noe press. I dag er han vår au pair når vi trenger barnevakt, og er verdens snilleste mann. Første gang jeg selv tok opp trompeten, ble jeg imidlertid skuffet. Det låt jo slett ikke så fint som jeg trodde det skulle, etter å ha hørt pappa spille.

Bjørn Melleberg blant de største

Major Bjørn Melleberg ble tildelt Kongens fortjensmedalje i gull for sin store innsats som trompetist, instruktør, dirigent og lærer.

Melleberg er født på Tretten, og startet sin musikalske karriere i daværende Tretten Guttemusikk (nå Tretten Skolekorps) og Tretten Musikkforening.

Allerede som svært ung viste han spesielle evner som musiker og opptrådte som solist på trompet ved kretsstevner både sammen med guttemusikken og senere den lokale musikkforeningen.

Parallelt med sin yrkeskarriere i Forsvaret har han virket som instruktør, dirigent og lærer for korps og enkeltelever. Han har dessuten en betydelig komposisjonsproduksjon bak seg.

Han har utdanning fra Musikkonservatoriet i Oslo, han har studert direksjon ved Musikhøgskolan i Stockholm, trompetspill hos Knud Hovaldt i København og komposisjon med Bjørn Fongaard i Oslo.

Melleberg ble ansatt som trompetist ved Forsvarets Stabsmusikkorps i mai 1961, avanserte etter hvert til solotrompetist.

Fra mai 1974 til august 1984 tjenestegjorde han som nestkommanderende/korpsfører i Forsvarets stabsmusikkorps (FSMK).

Major Melleberg ble yrkestilsatt sjef og dirigent for FSMK fra august 1984 og frem til han ble ansatt i Forsvarets overkommando

Major Bjørn Melleberg kan se tilbake på en lang og omfattende karriere.

som komponist og arrangør ved Musikkinspektoratet, i april 1996. Sistnevnte stilling innehadde Melleberg til han gikk av med pensjon i desember 2000.

Han var i mange år timelærer ved Norges Musikkhøgskole og Østlandets Musikkonservatorium, og han gjestedirigerte ved alle Forsvarets profesjonelle korps gjennom mange år.

Bjørn Melleberg er 76 år.

Under hele sin karriere, og fortsatt i dag, er han til uvurderlig nytte og glede for det frivillige musikklivet både som komponist, arrangør, instruktør og dirigent. Som eksempel på dette ble det i anledning hans 70 årsdag i 2011 arrangert to festkonserter, på Tretten og i Østre Gausdal, for å takke og hylle ham for hans virke.

Garden-musikere fra Tretten

Seks medlemmer i Tretten musikkforening har avtjent verneplikten i HM Kongens gardes musikkorps.

- Det er i alle fall dem jeg har kunnet spore opp – uten å gjøre krav på at oversikten er 100 prosent komplett. Men jeg tror ikke den er så mye feil, sier Erling Nustad, som selv er en av de seks.

Årstallene under er det året de var inne til tjeneste.

1931 - **Leif Nordgård**, ess -kornett (senere også dirigent for musikkforeningen i mange år og mye brukt som dansemusiker på trekkspill)

1966 - **Erling Nustad**, altsaksofon

1969 - **Anders Ring**, trompet

1971 - **Arild Tjernsli**, trompet

1982 - **Steinar Koen**, trompet

1994 - **Steinar Flatemo**, tuba

Slusken som vart

■ EINAR ODDEN

Øyer og Gudbrandsdalen har forsynt de store anleggene landet rundt med arbeidsfolk i alle år siden krigen. De aller fleste kom att. Reidar Olav Haugen (91) er slusken fra de store skoger som kom til Øyer med utbyggingen av Hunderfossen og vart.

- Det var aldeles jævlig å få tak i tomt på den tida. Kul umulig. Men så var det en kamerat som fikk kjøpt ei tomt unna Bryhn. Han tipset meg, og så fikk jeg meg tomt jeg også, sier Haugen.

I dag er tomta en del av Granrudmoen. Den har fått gatenummer 12 og gata heter Lyngvegen. 50 år senere har Haugen naboer på alle kanter.

Nå var det slettes ikke skrevet i stjernene at Haugen skulle bli øyværing. Da han ble så stor at han begynte å se seg om, så han bare skog på alle kanter. Fødested ble merket av som Rannum, på et lite steinsatt bruk ikke langt fra svenskegrensa. Det beklager den gamle tunneldriveren den dag i dag. Ikke fordi han var født så nær grensa, naturligvis.

- Den skolen jeg gikk på var skrekkelig dårlig. Det må jeg si. Vi lærte ingen ting. Matematikk og kjemi, for eksempel, det var saker jeg interesserte meg for. Lærerne kunne ikke noe. De kunne i hvert fall ikke lære fra seg. Det jeg trengte å lære, måtte jeg lære meg selv senere.

Mon tro hva unge menn i disse traktene gjør når de blir litt eldre enn som så på denne tida før krigen? De drar til skogs på tømmerhogst.

Og tjener noen kroner.

- Den første bilen min kjøpte jeg i Sverige for 500 kroner, en russisk Pobeda. Det kosta jo mye mer å få den inn i landet, og det var en skrøpelig bil i den forstand at understellet var

Ung mann: Reidar Olav Haugen som 20-åring.

opprustet. Motoren måtte jeg ta ut og få boret opp att. Setene var ødelagt. Men jeg skal si deg den gikk i snøen. Dersom det var veg under, gikk den helt fint i en halvmeter nysnø.

Kom til Øyer

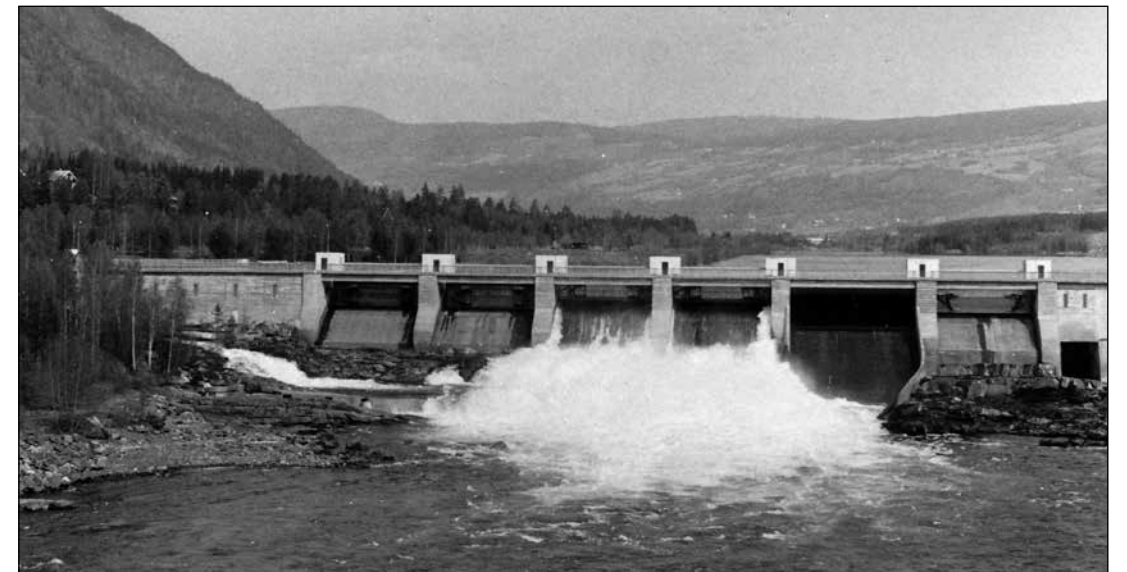
Haugen kom til Øyer i den bilen, med kone og barn. Pobedaen til Haugen var et begrep i Øyer. Ingen andre hadde russisk bil på den tida. Den lignet litt på en forvokst Volvo PV og var passe militærgrønn.

I mellomtida hadde Haugen bodd hos ei tante i Møllergata i Oslo. Seks dager i uka lærte han seg å sveise, med gass og strøm. Sveising var ikke allemannsykke den gangen.

- Jeg er så glad for at jeg lærte meg å sveise. Det var noe nytt, noe helt moderne den gangen, og jeg syntes det var interessant.

Familien og Pobedaen kom til Øyer i 1959 før utbyggingen av kraftverket i Hunderfossen. Haugen var ansatt i Høyer Ellefsen som reparatør. Ikke før hadde han utført sin første reparasjon, så befant han seg inne i tunnelen som skulle lede vannet til og fra turbinene. Omtrent fra den dagen var han tunneldriver, spesialist på konstruksjon og reparasjon av borerigger. De neste 25 årene oppholdt han seg for det meste i og ved tunneler rundt omkring i Norge, tunnelene som skulle gi landet kraft og framgang.

- Hvor mange tunneler jeg har vært med på har jeg ikke regnet på. Det skjedde mye på Vestlandet på den tida. I Sør-Trøndelag og i Østerdalen. Jeg var med på nesten alle de store anleggene.

Hunderfossen på slutten av 1970-tallet.

I Hunderfossen

Selv om det ikke er mer enn snaut 60 år siden Hunderfossen ble bygget ut, vet vi lite om hva som egentlig foregikk der. Begrepet HMS, Helse, miljø og sikkerhet, var ikke oppfunnet. Derfor er det interessant å høre Haugen fortelle fra drivinga av den to kilometer lange tunnelen.

- Tunnelen var av de største tunnelene i landet på den tida, om ikke den største. Ikke i lengde, men i diameter. Dessuten var riggen helt ny. Det vil si, den var ikke på noen måte ny som i nyinnkjøpt. Den var nylaget, selvbygget bakpå på det jeg mener var en amerikansk lastebil. Det nye var at bormaskinene ikke lenger måtte håndholdes. Vi hadde sveiset dem fast slik at mannskapene kunne styre maskinene uten å måtte løfte dem. Det var et stort framskritt. Og så ble de drevet av trykkluft. Problemet viste seg etter hvert å ikke være boreriggen. Det var fjellet. På 50-tallet var det ikke så lett å vurdere fjell. Etter hvert som riggen rygget innover, kom karene på mye dårlig fjell og enda mer vatn. En dag gikk raset.

Fjell bare datt ned. Ingen ble skadet, for raset gikk bak riggen. Vi fikk stopp i tre dager. Folk var usikre.

Ganske snart blir enkelte utålmodige.

- Basen, jeg mener han var frøning, men er ikke sikker, tullet seg inn i tunnelen. Han gikk opp på riggen og trodde nok han kunne kjøre den ut. Da begynte det å rase. Han løp for livet og reddet seg ut. Inne i tunnelen lå det att et ras på 20 meter. Da vi hadde fått gravd ut massa, lå riggen og lastebilen flatklemt. Hjulene lå rett ut på siden av lastebilen. For å si som sant er, var jeg litt harm på baser for dette. Han kunne ha blitt drept.

En viktig sak gikk bra, mens en annen gikk dårlig undervegs. Ingeniøren hadde ledet den nysvisede riggen og driverne omtrent rett midt i blinken.

- Vi traff med et avvik på 25 centimeter, kanskje. Det var ingen ting å nevne, sier Haugen.

Det som ikke gikk bra, var vannforsyningen i egnen.

- Det gikk veldig mye vann i fjellet. Mange mistet vannforsyningen sin, og selskapet måtte ordne opp for hver og en etter hvert.

Til Vestlandet

Ute i dagen ved Hunderfossen, var det bare å pakke for Haugen. På Vestlandet skulle det bygges det ene anlegget etter det andre. I Sira-Kvina anlegget alene skulle det bygget sju kraftverk. Ordet «utstyr» var viktig hver eneste dag..

- I Årdal hadde vi fått 34 brukte bormaskiner, svenske. Det var jo klin umulig å få nytt utstyr på den tida, og det brukte vi fikk tak i, var det ikke mulig å få deler til. Ikke før hadde vi gjort unna innslaget, så var 17 av de 34 maskinene ubrukelige.

Haugen var en teknisk tenker. Han had-

Fra tida i tunnel. Bildet er fra bedriftsbladet «Jobben vår» i firmaet Astrup og Aubert AS.

de ikke høyskoleutdanning eller ingeniørtittel. Til gjengjeld var han levende opptatt av å forstå problemer og finne løsninger. De 17 ødelagte bormaskinene interesserte ham spesielt. Sjefingeniøren var fortvilet. Halvparten av driverkraften var borte.

Om ikke i lyset av et stearinlys, så under de sterke lampene på verkstedet, så Haugen på de tapte maskinene. Tok på dem og løftet på dem. Hvorfor hadde de havarert?

- Hullet, festet for borestålet, hadde blitt ovalt.

Haugen forklarer uforklarlig for en legemann, tegner i lufta og skisserer løsningen. De 17 bormaskinene skulle bli hans første store tekniske seier på detaljnivå.

- Jeg laget en prototype med ganske enkle løsninger og la den fram for sjefingeniøren. Maskinen var god som ny.

Snart var alle de 17 frafalne bormaskinene i arbeid sammen med de 17 andre.

- Jeg fikk ikke så mye som takk. Slik var det forresten med alle riggene jeg reddet, husker Haugen.

Vi skal ikke ha det slik her at folk hekter seg opp i slike forhold. Det får være måte på. Dermed gjelder det å sette det hele inn i en sammenheng.

- Du tjente godt, Haugen?

- Ja, bevare meg vel. Vi som drev i tunnelene var kanskje de best betalte av alle arbeidsfolk i Norge på den tida. Vi hadde god lønn, gode kokker og enkeltrom på brakka. Vi hadde ikke noe å klage på, det må jeg si. Men husk, vi gikk 12-timers skift.

Vel, hvem har vel ikke det i vår alder.

På vegen

Når Haugen ikke var inne i tunnelen, på verkstedet, på brakka eller hjemme, så var han alltid på veg hjem eller på veg på arbeid. Kroppen hadde det alltid travelt undervegs. Ikke var det radar heller.

Tre ganger gikk det galt, om enn ikke helt gæli.

Alle tre ganger var det «fremmedelementer i vegbanen».

- To ganger veltet jeg på motorsykkel. Den første gangen kom jeg nok litt for fort inn i en sving, forlot vegen og prøvde å hoppe over en bekk med en tung BMW 350-kubikker. Bak-

hjulet hekta i bekkefare. Men jeg greide meg.

- Andre gangen var vi to på sykkelen, på Tretten. En rund stein kom under bakhjulet. Kameraten bakpå ble kastet av og inn i et solid gjerde. Jeg holdt meg fast på motorsykkelen som skled sidelengs bortover. Kameraaten slo seg nok noe saftig, men sykkelen var nesten like hel. Vi mista ei lykt. Det var ikke verre enn at vi fyrte opp sykkelen og dro videre sørover.

Den tredje gange var det Pobedaen som reddet sjåføren.

- På veg hjem til Øyer fra Vestlandet. Grei og kjent veg. Plutselig lå det en diger steinblokk midt i vegbana. Jeg måtte ta en avgjørelse; skulle jeg ofre høyre eller venstre siden på Pobedaen?

Valget falt på høyre side. Bilen tok støytten, sjåføren reddet seg greit. Dette var før sikkerhetsbelter og airbagger.

- Pobedaen ble solgt til en kar i Gausdal. Hva slags skjebne den fikk, vet jeg ikke.

Stadig forandring

Den som tror at det er i vår tid ting endrer og utvikler seg, må tro om att. For tunneldriverne endret utstyret seg nærmest kontinuerlig. Først kom det stort og pålitelig amerikansk utstyr, fortrinnsvis fra Gardner Denver og Ingersoll Rand. Så en dag ingen husker helt sikkert navnet på, kom den første fullprofilmaskina. Den gnager fjellet ut i runde tunneler.

- Du, vi slet med slitasje og presisjon. Teknologien var ny, men prinsippet var kjent. Det skulle så lite til før det var stopp.

-Og stopp ble det. Haugen studerte og grunnet. Langt inne i en teoretisk tankerekke fant han avviket, mente han.

- Dreining var ikke min greie, men vi var nøyaktige karer vi som drev med riggene. Nøyaktige og tålmodige. Her var det snakk

om 2/100-dels millimeter... Dægern saltet!
Det fungerte!

De tunge platene begynte å snurre igjen og angrep fjellet. Sakte men sikker beveget riggen seg framover.

Siste arbeidsdag

Anleggsarbeid har alltid vært farlig. Likevel er det hjemme folk har en tendens til å skade seg. Reidar Olav Haugen brakk ikke så mye som et ribbein på jobb. Skaden kom hjemme, og den var alvorlig.

Fredag 7. august 1985 ble Reidar Olav Haugens siste arbeidsdag.

- Vi kappet ved med kappsaga. Den siste bjørkestokken. Der løsnet sikkerhetsskjermen over det digre bladet og kuttet skjermen i tre. Den ene delen traff meg i hodet. Da jeg våknet var jeg som en treåring.

Arbeidslivet var over. Haugen kunne ikke snakke og husket knapt sitt eget navn. I tre vanskelige år fikk han hjelp av spesialpedagog og kona. Ord for ord kom språket tilbake. Dodgen ute i garasjen ble stående for godt.

- Alt måtte læres opp att. Skje, kniv og gaffel. Jeg måtte si ordene 50 ganger før de satt. Noen ganger var ikke det nok.

I sitt 91 år kan han snakke. Uten at han har lært det opp att, sier han gær (veldig) mie (mye) og kær (kar). Det er barndommens dialekt.

Vi kara prater om løst og fast fra et kort og et langt liv under hjelm. Reidar Olav Hau-

Reidar Olav Haugen er anleggslusken som kom til Øyer, og ble her.

gen sier han hører dårlig og ser enda dårligere, men det går bra.

Sluttspørsmålet må reises.

- Hva synes du i dag, Haugen, når du ser tilbake på det du har drevet med?

-Han smiler godt og lenge.

- Jo, det skal jeg si deg. Det var et fantastisk liv. Jeg kunne aldri i livet gjort noe mer nyttig for samfunnet om jeg hadde funnet på noe annet rart. Neimen heller, sier Reidar Olav Haugen.

Og han har så rett, så rett.

Meierihistorien gjennom 120 år

■ GUTORM AARNES

Innen Øyer kommune har det siden 1897 vært en omfattende og allsidig meieridrift som opp gjennom årene har gjennomgått betydelige endringer. De første 15 årene ble det opprettet flere nye meierier/ysterier. Etter den tid er det foretatt sammenslutninger, nedleggelse og strukturendringer. Dette har resultert i at det i dag er igjen en stor bedrift, TINE Meieriet Tretten.

Det første andelsmeieriet i landet ble etablert i Rausjødalen i Tolga i 1856. Anlegget fikk kort levetid, bare to år. Tanken om felles meieridrift var dermed etablert og ble etterfulgt av en rekke meieriforetak rundt om i landet. I 1890 var det i alt 308 meierier i drift og i 1900 hele 780 stykker.

I Øyer var det over en årrekke diskusjon om å etablere et andelsmeieri. Noen mente det burde bygges på fjellet da mye av melkeproduksjonen foregikk på sommerbeite. Al-

lerede i 1880 ble det inngått kontrakt med Anton J. Aasletten om bygging av meieri på Åsletten, men prosjektet ble ikke iverksatt.

I årene rundt 1900 ble det startet andelsmeieri i Øyer og andelsysteri på Tretten, og på samme tid flere private ysterier.

Øyer Meieri kom i drift i 1897, lokalisert litt syd for Jevne. De første årene ble meieriet drevet som reint smørmeieri, mens skummetmelka ble returnert til gårdbrukerne. I 1912 ble meieriet bygd om til å produsere feitost¹⁾. Nav-

Tretten Ysteri bygd 1902. Huset med pipe til høyre på bildet.

1) Brunosten ble på den tiden kalt feitost. Det var forløperen til Gudbrandsdalsosten.

net ble samtidig endret til Øyer Dampysteri. Fram til 1931 var det styret som sto ansvarlig for driften. Det ble så ansatt bestyrer.

Følgende har fungert i denne stillingen:

Torkel Kvarberg 1931 - 36

Kåre Bryn 1936 - 47

Halvor Johnsgaard 1947 - 55

Før meieridriften startet hadde aksjeeierne og deres husstand vært samlet til fest for å feire det nye meieriet. Det kostet en krone for ikke-avholdsmenn og 50 øre for avholdsmenn. Stemningen sies å ha vært høy, og det ble til og med påstått at det gikk flere avholdsmenn inn enn ut.

Tretten Ysteri kom i drift i 1902 som et rent smørmeieri. Det lå der Rognstad senere drev kjøttforretning i Tretten sentrum. Til tross for at det ble drevet som smørmeieri ville eierne at det skulle hete ysteri.

Anlegget ble i 1908 bygd om til produksjon av feitost. Det var landets første dampysteri. Navnet ble samtidig endret til Tretten

Dampysteri. Betegnelsen «dampysteri» kommer av at en benyttet damp til oppvarming av ostepannene. Tidligere ble det fyrte direkte under pannene. Knut Tvetene ble i 1905 ansatt som bestyrer, en stilling han hadde fram til 1956. Imponerende!

I starten fikk ysteriet sterk konkurranse fra et privat meieri som på samme tid ble startet på vestsiden av Lågen der TINE-anlegget nå ligger. (Omtalt under avsnittet Privat ysterier i Øyer og på Tretten.)

I 1929 ble det bygd nytt ysteri i Tretten sentrum. Ysteriet var i drift fram til 1976 da Felleskjerningen overtok lokalene og holdt til der fram til 2003.

Den gamle ysteribygningen ble solgt til Herman A. Nustad som bygde den om til hotell-drift, kjøttforretning, bakeri med mere.

Under krigshandlingene 23. april 1940 brente de fleste husene i Tretten sentrum. Ysteribygningen fikk store brannskader, men ikke større enn at virksomheten kom i gang

igjen i begynnelsen av juli samme år. Under driftsstansen ble melka kjørt til Øyer Ysteri.

Både ved Øyer- og Tretten Ysteri var det produksjonsstopp i sommermånedene. Mjølkeproduksjonen foregikk da på setrene og melka ble foredla der.

På slutten av 1800 tallet og en tid framover ble det drevet seterysteri/meieri på Hundersetra, Steinsetra, Glømmesetra og på Hynna seter. Det er uvisst hvor mange år hvert enkelt meieri var i drift.

Ysteriene slått sammen fra 1. januar 1956.

Økonomiske beregninger foretatt av Østlandets Melkesentral viste at det var mye å vinne på å slå sammen de to ysteriene i kommunen. Motforestillinger til sammenslåing var det selsagt i begge bygder. Hvilket anlegg det skulle satses på ble avgjort etter at et skjønnutvalg bestående av meierifagfolk hadde kommet med sin anbefaling. Tretten ble valgt.

Knut Tvetene gikk av som bestyrer etter 50 år ved Tretten Ysteri. Han ble erstattet av Halvor Johnsgaard som fra 1947 hadde vært bestyrer ved Øyeranlegget.

Ny sammenslutning i 1976.

Da Østlandets Melkesentral 1. oktober 1974 leverte sin innstilling om sammenslutning av Øyer-Tretten Ysteri og Lillehammer Meieri hadde spørsmålet allerede vært diskutert et par år. Det var flere forhold som talte for sammenslutning. Lillehammer Meieri hadde ikke lenger nok egenmelk og hadde behov for suppleringsstøtte. På samme tid fikk Kaseinfabrikken behov for større lokaler til utvidelse av sin smelteostproduksjon. (Omtales under avsnitt Meieribrukets smelteostproduksjon samles på Tretten.)

Motstanden mot sammenslutning med Lillehammer Meieri var stor ved Øyer – Tretten Ysteri. Det måtte holdes ekstraordinært årsmøte før sammenslutning ble vedtatt. Ga-

Det første Tretten Ysteri 1902 – 1929.

Landhandler Bryhns ysteri til venstre ca. 1920. Øyer Dampysteri til høyre. (Bilde fra «I gamle fotefar 1992»).

ranti til de ansatte om fortsatt arbeid ved Felleskjerningen eller ved Kaseinfabrikken hadde nok betydning for utfallet. Vedtaket trådte i kraft fra 1. januar 1976.

Etter sammenslutningen ble den gamle ysterbygningen i Øyer vederlagsfritt overdratt til Øyer Innkjøpslag. Bensinstasjonen til Øyer-Tretten Ysteri på Tretten ble på samme måte overdratt til Tretten Innkjøpslag og Stavheim Mølle.

Private ysterier i Øyer og på Tretten

Landhandler Bryhn, brødrene Axel og Ivar Bryhn, begynte å koke feitost i underetasjen på sin butikk i 1905. Butikken lå på nordsida av Haugsgutua – i haugen på Haug gård. I 1907 ble det bygd eget ysteri litt lengre syd, ved Brynsåa. I 1917 brann ysteriet. Virksomheten ble da flytta til et bygg nede ved riksvegen rett på nordsiden Haugsgutua, nord for Øyer Dampysteri. Brynsysteriet opphørte i 1928.

Sigurd Solheim drev landhandleri i Øyer sentrum, på samme tomte som Øyer Handelslag senere drev butikk – nå overtatt av Øyer kommune.

I 1908 bygde Solheim sitt eget ysteri i bakgården på butikken der han produserte feitost. Ysteriet var i drift fram til begynnelsen av 1920-årene.

Solheimsysteriet – på samme måte som Brynsysteriet – hadde sin største produksjon under første verdenskrig og noen år etterpå. Det var hovedsakelig småbrukere som leverte melk til disse to ysteriene, men også noen gårder som hadde meldt seg ut av Øyer Meieri før dette ble bygd om til dampysteri i 1912. Brynsysteriet kjøpte også noe melk i Fåberg.

Tretten ysteri og meieri

I 1902/03 bygde et privat selskap opp et meieri syd for Tretten stasjon. Hovedaksjonærene i selskapet kom fra Elverum og Hamar. Ole E.

Wasrud som leide bort tomte var også medeier. Trolig var det han som hadde ideen. Foruten smør ble det produsert margarinost (melkefettet var byttet ut med palmeolje), dermed fikk en mere fløte til smørproduksjon. Men allerede etter et år ble produksjonen nedlagt på grunn av dårlig økonomi.

I 1905 kjøpte Erik Solheim bedriften og fortsatte å produsere de samme produktene, men i 1909 ble produksjonen på nytt lagt ned.

Gudbrandsdal Felleskjerningen AL til Tretten

Melkemengden i dalen økte betraktelig år for år etter krigen. For å unngå overproduksjon av brunost måtte en stadig større del av melka brukes til smørproduksjon, mens skummet melka ble returnert. Det ble like vel små smørkvanta ved hvert ysteri og kvaliteten varierte. Spørsmålet om å opprette et

felles smørkjerner i dalen ble tatt opp allerede i 1950, og i juni 1952 kom det i gang prøve-drift ved Fåvang Ysteri. Bedriften fikk navnet Gudbrandsdal Felleskjerning AL. Den ble ledet av den energiske og dyktige Aage Rolf Szacinski. Driften ble så vellykket at allerede etter kort tid fikk ledelsen tro på framtidig drift, og det ble behov for større og moderne lokaler. I 1955 flytta Felleskjerningen fra Fåvang inn i nye lokaler som Norske Meieriers Salgssentral (NMS) kort tid før hadde bygd på tomte til Norsk Kasein syd for Tretten stasjon. (Huset som ligger ut mot Lågen.) Med Kaseinfabrikken og Felleskjerningen på samme sted ble inntransporten enklere og billigere ved at både råkasein og fløte kunne fraktes på samme bil.

Felleskjerningen flytter

I forbindelse med at Felleskjerningen overtok lokalene etter Øyer-Tretten Ysteri i 1976 ble

Erik Solheims ostefabrikk og meieri 1907 Bilde fra boka «Kasein og smelteost gjennom 75 år» .

AS Gudbrandsdalens Caseinfabrik i slutten av 1920-årene.

anlegget utvidet med en stor produksjonshall og lager. Bedriften holdt til i disse lokalene fram til den ble flyttet til meieriet på Tolga i 2003. Bygningen ble overtatt av TINE. I 2013 ble den solgt til annen virksomhet. Følgende har fungert som bestyrere:

Aage Rolf Szacinski	1952 – 1980
Stein Gjefsen	1980 – 1989
Ivar Øiom	1989 – 2003

AS Gudbrandsdalens Caseinfabrik

I 1911 solgte Erik Solheim de nedlagte meirilokalene til et dansk caseinconsortium som startet opp tørking av kasein. Råkaseinet (kjuka) ble kjøpt fra meieriene i dalen, men også direkte fra garder som drev sin egen brunostproduksjon. Kjuka var biprodukt ved brunostproduksjon. Kaseinet ble tørket og eksportert, hovedsakelig til Tyskland og ble brukt som råstoff ved produksjon av knapper, kammer, handtak på bestikk etc, - dette var før plastikkens tid.

Danskene fikk ikke bedriften til å lønne seg og solgte den allerede i 1914 videre til personer fra Sandefjord. (Hvalfangstkapital). Dansken Georg T. Dehs ledet bedriften fra oppstarten til 1945 da han ble erstattet av Leif E. Myraker.

Meieribruket overtar Kaseinfabrikken

I 1936 overtok meierisamvirke kaseinfabrikken på Tretten. Flere kaseinfabrikker var i årenes løp startet rundt om i landet. Fra 1952 ble alle disse samlet i et selskap, Norsk Kasein AL, med hovedkontor på Tretten. Alle fabrikkene bortsett fra den på Tretten ble etter hvert lagt ned, de to siste i 1982. Etter den tid ble all råkasein fra hele landet transportert til Tretten, tørket, malt og eksportert.

Smelteostproduksjon samles på Tretten

I 1943/44 startet de første forsøkene med å produsere smelteost ved Kaseinfabrikken, en produksjon som senere skulle få stor betydning for bedriftens videre utvikling og vekst. En betydelig del ble eksportert.

Det ble produsert smelteost ved flere meierier i landet. Størst var produksjonen ved Fellesmeieriet i Oslo.

Både ved Fellesmeieriet og på Tretten var lokaler og maskiner for smelteostproduksjon nedslitt. Spørsmålet om rasjonalisering og oppgradering kom opp på samme tidspunkt som spørsmålet om sammenslåing av meieriene på Tretten og Lillehammer ble vedtatt i 1975.

Etter vurdering av flere alternativer ble det vedtatt å flytte smelteostproduksjonen ved Fellesmeieriet i Oslo til Tretten. En betydelig utvidelse og ombygging var nødvendig.

Kaseinfabrikkens økte plassbehov ble løst ved at Felleskjerningen flyttet fra lokalene på vestsiden av Lågen og overtok lokalene etter Øyer – Tretten Ysteri i 1976.

I forbindelse med omstruktureringen i 1975/76 overtok Norske Meieriers Salgsentral alle andelene i Norsk Kasein AL og endret navnet til Meierienes Ostefabrick.

Følgende har fungert som daglige ledere:

Georg T. Dehs	1911 – 1945
Leif E. Myraker	1945 – 1979
Gutorm Aarnes	1980 – 2007
Gunnar Trøseid	2008 – 2011
Erik Isum	2012 –

Etter den tid har det foregått en total omlegging av meierivirksomheten i Øyer kommune. Endringene kan oppsummeres slik:

- 1) I 1992 ble produksjonen av kasein flyttet fra Meierienes Ostefabrick, «Ostefabrikken» til Østlandsmeieriet Tolga.
- 2) I 1993 startet produksjonen av grøter.
- 3) 1994/95 var det en stor utvidelse og modernisering av fabrikken.
- 4) I perioden 1997-2015 ble flere nye produksjoner startet opp. Størst av disse nye produksjonsretningene var produksjon av fersk pasta.
- 5) I 2003 ble smørproduksjonen og utstyr ved Felleskjerningen flyttet til meieriet på Tolga.
- 6) I 2015/16 var det på nytt en ny stor utbygging av TINE Meieriet Tretten.

I dag har bygda en stor moderne bedrift som er landets ledende grøtfabrik. I tillegg produseres det flere typer mellommåltider med basis i grøt. Grøtproduktene er i sterk vekst og fabrikken investerer i nye produksjonsmaskiner. Fortsatt produseres det smelteoster ved anlegget.

Kilder:

1. G. Byre, N. Ringen, T. Kvarberg: Gudbrandsdalens Ysteriforening 50 år i 1980
2. Asbjørn Ringen: Lillehammer Meieri 100 år
3. Asbjørn Ringen: Kasein og smelteost gjennom 75 år
4. Leif E. Myraker: Gudbrandsdalsost og Gudbrandsdalsysterier
5. Ola T. Rybakken: I gamle fotefar, årgang 1992
6. Tor Ile: Årbok for Øyer, bind 2
7. Erling Nustad: Privat samtale

Prest i Øyer i et kvart århundre

■ ØYVIND SAGEDAL

I høst sluttet Øyvind Sagedal som prest etter 26 år. Dette er hans egne betraktninger om tida han har vært i Øyer.

Allehelgensdag 1991 hadde jeg mine første tjenester i Øyer prestegjeld.

Jeg kom som vikar for Arne Sørhagen, som var sykemeldt. På formiddagen var det høymesse på Tretten. Den første jeg møtte var Morten Brendløkken. Da var han en forholdsviss ung mann, men han hadde alt vært kirketjener etter sin far i flere år. Senere var det kveldsmesse i Øyer. Harald Nordlund var kirketjener, mens Øyvind Bolstad vikarierte begge steder som organist for Ole Lauvli, som hadde fått en brannskade i den ene handa.

Ved messen i Øyer var også kirkeverge Astrid Løken til stede. Hun fulgte nøye med på vikarprestens tale. Det hadde hun fått i oppdrag å gjøre av biskopen på Hamar. Vikarpresten hadde nemlig fra sin tid som residerende kapellan i Drøbak fått ord på seg for å predike politikk i stedet for teologi.

Godt mottatt

Fra første stund opplevde jeg imidlertid å bli tatt svært godt imot av folk i Øyer og på Tretten. I tiden før jeg ble utnevnt til sokneprest, leide jeg bestyrerboligen på Sølvskottberget. Der var det kort vei til Sirabøl, og jeg hadde stor nytte og glede av å bli kjent med tidligere sokneprest Finn Kvarving.

I et intervju sa jeg at himmelen over Øyer var høyere enn den over Drøbak. Men det intervjuet jeg husker best, stod trykt i Klokketang. Brit Lundeby, som var redaktør, skrev velmenende og positivt om den vikarierende presten. Men i overskriften snek det seg inn

en trykkfeil. Der stod det som følger: «Klokketang spør. Vikarpresten svarer.»

Siden den gang har jeg vært både vikarprest, menighetspest og sokneprest. Menighetspest ble jeg på tross av søknaden, som vikarierende biskop skrev. Sokneprest ble jeg etter flere runder i søknadsprosessen. Det var mange søkere til stillingen. Menighetsrådene satte meg på tredje plass, men innstillingsrådet hadde meg ikke med på listen. Etter hvert trakk den ene søkeren etter den andre seg. Til sist var vi to igjen. Etter en utskifting i innstillingsrådet

Avisene kunne melde om «en flom av blomster til nytilsatt sokneprest»

fikk jeg en stemme der, og ved behandlingen i bispedømmerrådet ble jeg endelig ansatt.

Senere traff jeg en kjenning på Tostrupkjerlleren i Oslo. Han var ansatt i det som den gang var Kirke- og undervisningsdepartementet. Han fortalte meg at jeg innehadde en norgesrekord. Jeg var nemlig den eneste presten i Norge som var blitt ansatt med bare en stemme i bispedømmerrådet. At det var biskop Rose som ga meg den stemmen, var en offentlig kjent hemmelighet.

Liturgisk kreativitet

Da Ole Lauvli kom tilbake fra sin sykemelding, fant vi fort tonen. Av ham lærte jeg mye

om liturgi og gudstjenestefeiring. Sammen dro vi til Gamle Aker kirke i Oslo. Der hadde de arbeidet bevisst med liturgiske spørsmål i lang tid. Gjennom samarbeidet med Ole blomstret den liturgiske kreativiteten, noe menigheten fikk merke.

Vi gjennomførte flere endringer i måten gudstjenestene ble feiret på, og noe måtte vi søke biskopen om tillatelse til. Det gjaldt blant annet dåpens plassering før selve gudstjenesten. Denne plasseringen er begrunnet i den gamle kirkelige tradisjonen med at dåpen foregikk ved inngangsdøren. Tankegangen var at den som kom til Guds hus for å feire messe måtte være kristen, og kristen ble man gjen-

Prest Sagedal, slik vi kjenner ham. Nå har han reist fra Øyer.

nom dåpen. Når dåpsfølget kom til kirken ble de møtte av menigheten ved inngangsdøren. Etter dåpshandlingen gikk så alle inn og feiret messen. Denne tradisjonen ønsket vi å knytte an til, selv om det av mange grunner ikke er aktuelt å flytte døpefontene i kirkene våre. Men vi forretter dåpen først, og så fortsetter vi med messefeiringen. For noen gikk vi den gang vel fort fram, men den siste gudstjenestereformen ligner i mange henseender på de endringene vi hadde gjennomført.

Etter at Ole Lauvli begynte i ny stilling på Lillehammer, ble Kari Irene Lien ansatt som vår nye kantor. Sammen med henne fortsatte det liturgiske arbeidet. Hun er ikke noe mindre liturgisk bevisst enn sin forgjenger. Ikke lenge etter at hun kom til Øyer, startet vi også å synge gregorianske tidebønner. Herman Kvarving foreslo at vi skulle ha et kurs i gregoriansk sang. Det ordnet Kari, og siden 2001 har vi sunget tidebønner regelmessig hver onsdag – bortsett fra i ferietidene – under Karis dyktige ledelse.

For øvrig er det forunderlig hva vi mennesker ser og hva vi ikke ser. En dag oppdaget jeg at det i gravferdsritualet stod at overgivelsessalmen «I dine hender Herre Gud» og «Simeons lovsang» kunne leses eller synges. I den gregorianske kveldsbønnen hører begge deler med, og jeg sa til Kari at vi burde begynne å synge disse leddene ved gravferd. Det var hun helt enig i, og når vi begge er til stede, blir disse leddene sunget i vekselsang. Har den ene av oss fri, blir leddene i hvert fall sunget av den som er til stede.

Gamle gravferdsskikker

I 2007 vedtok Øyer og Tretten kirkelige råd at graven kunne fylles igjen av gravferdsfølget dersom de pårørende ønsket det. At det var soknepresten som reiste dette forslaget er

ingen hemmelighet. Jeg hadde lest at denne skikken ble holdt i hevd ved Møsstrond kyrkje i Telemark. Og etter som årene gikk ble spørsmålet for meg om vi virkelig skulle gå fra en åpen grav stadig mer påtrengende.

Samtidig var jeg overbevist om at det å være med på igjenfyllingen av graven ville være godt for sorgprosessen. For øvrig har dette naturligvis blitt gjort i alle kulturer som praktiserer gravlegging, og her i Øyer ble det praktisert fram til rundt år 1900. Da ble det ansatt kirketjenere, og da overtok de arbeidet med å fylle igjen gravene. Dermed var det første skrittet tatt i retning av å profesjonalisere gravferdene.

Før vedtaket i Det kirkelige rådet hadde vi hatt et møte med en som hadde vært lærer på Møsstrond. Han fortalte om hvordan de gjennomførte igjenfyllingen der. Da det ble spørsmål om de tok værforbehold, svarte han at det gjorde de ikke. Når de først hadde bestemt seg for å fylle igjen graven selv, gjorde de det uansett hvordan været var.

Men for mange oppleves det antakelig fortsatt fremmed og uvant å skulle være med på en slik igjenfylling, selv om vi nå har holdt på med dette i en ti-års periode. Første gang det skjedde var ved Ola Moes gravferd 27.april 2007. Men jeg tør hevde at også de andre kirkelige ansatte her hos oss – med kirkeverge Berit Sundli spissen - ser verdien av at igjenfyllingen skal kunne skje som en del av jordfestingsritualet.

Selv må jeg si at jeg har fått mange gode tilbakemeldinger på dette fra nærmeste pårørende, og noen har sagt at jeg må bare bruke dem som eksempler. Nå er det naturligvis folket i bygdene våre som til slutt bestemmer hvordan dette skal foregå. Men ut fra erfaringene som vi har gjort oss gjennom disse årene, vil jeg våge påstanden om at det er alt å vinne

på å arbeide for at denne igjenfyllingen skal kunne fortsette. Det er den siste tjenesten vi kan gjøre våre kjære som blir lagt ned for å sove i jordens fang, og det er i realiteten som å pakke på dem, slik vi pakker på et barn som blir lagt ned for å sove.

Kirkene og kirkegårdene

Ved kirkene våre har vi to vakre og velholdte kirkegårder. I 2010 ble også Bruvin gravlund vigslet. Dette er blitt et veldig vakkert parkanlegg som Rambøll tegnet, mens Stenersen stod for utførelsen. Ellers tegnet Arne Thorsrud Stupulen og porten. Han har også vært konsulent for minnestedet som Morten Brendløy og Jørn Haug holder på å utarbeide. Det er lagt til den gamle rydningsrøysa på Bruvin. På ei skiferhelle, som er bestilt fra Gudbrandsdal Steinindustri A/S, skal Kjell Sletten sandblåse følgende tekst av poeten Paal-Helge Haugen:

SLIK SKAL VI

MINNAST

KVARANDRE

Samme poet har også skrevet teksten som er støpt inn i klokka på Bruvin. Den lyder som følger:

TID LAGT TIL RO

SAMLA I KLANGEN

EIT EKKO AV ÆVE

Disse tekstene gir sammen med båt- eller kjelkeprofilen i grinda, stigeformen i stupulen og navnet Bruvin som betyr «den fruktbare sletta ved elva» et flott symbolsk tilfang til den vakre gravlund. For øvrig var den 2. november 2011 en merkedag. Da ble Kjell Stenersens bære fraktet fra Øyer kirke og bort til Bruvin med hest og kjerre. Gunnar Bergum var kusk slik han var det siste gang det ble brukt hesteskys ved gravferd i Øyer før denne dagen. Og borte på Bruvin ble den døde pakket på.

Høsten 2000 ble tårnet på Tretten kirke heist ned på bakken. Ustabiliteten i kirkebygget trodde alle skyldtes råteskader. Det viste seg imidlertid at det i enda større grad skyldtes knusninger av laftet på grunn av tårnets vekt. I 15 år ble tårnet stående ved siden av kirken, og gjennom årene førte dette til mange samtaler om Tretten kirke. Også det ble et uttrykk for hvor sterkt kirken står blant folket. 18. september 2015 ble en imidlertid merkedag for Tretten.

Da ble gjenåpningen av kirken markert med en gudstjeneste der biskop og prost deltok, selv om noe av det utvendige restaureringsarbeidet gjenstod. Etter gjenåpningen framstod Tretten kirke vakrere enn noen gang. Det rekonstruerte tårnet ga kirken en harmonisk framtoning, og aldri har vel kirkerommet vært fylt av et slikt lysende skinn. All ære til kirkevergen, riksantikvarens mann, håndverkerne, biskopen, daværende ordfører og Øyer kommune som gjennom godt samarbeid fikk fram dette flotte resultatet.

I fjellet

For øvrig har biskop Solveig vært flere turer i Øyer de siste årene. Søndag 25. august 2013 vigslet hun alteret på Lyngkampen. Da var det niende gang det ble feiret gudstjeneste på dette fjellet. Initiativtaker var daværende sokneprest i Ringsaker Ole Amund Gillebo. Siden en del av Lyngkampen ligger i Stor-Elvdal, var det naturlig at menigheten der også ble med på disse gudstjenestene. Tore Bjørnsgaard hadde murt opp alteret og Borgny Svalastog hadde tegnet korsene som ble frest inn i ei steinplate som er murt fast i alteret. Fra gammelt av er nemlig fem kors tegnet på at et alter er vigslet.

Men også ved Åstkjorkja vigslet biskopen et alter. Det skjedde søndag 26. juli 2015. Arne Mæhlum og Egil Rindal fant ei flott steinhelle

rett i nærheten av Åstskjorkja, og de la ned mye arbeid for å finne to høvelige stein å legge den på. Deretter fraktet de hella ned til bygda slik at Kjell Sletten kunne sandblåse de fem korsene Borgny Svalastog hadde tegnet. Så måtte hella fraktes tilbake til Åstskjorkja. Fem flotte svartmalte liljekors pryder alteret. Denne kors-typen har sin opprinnelse i Midtøsten fra før Kristi tid. Samtidig kjenner vi igjen formene i tekstiler fra Gudbrandsdalen. For øvrig har Håkon Tande et stort engasjement for dette stedet og for historien. Han fikk også Helge Nysted til å sveise et kors av to gamle gangjern. Korset boltet Håkon fast i den store steinen som Åstskjorkja har fått navnet fra. Og dette spesielle gangjernskorset er det nærliggende å tolke slik at her er himmelens port.

I forbindelse med pilegrimsledens dag den 5. juni 2016 fikk vi igjen besøk av biskop Solveig. Denne gangen kom hun for å viglse kapellet i Borkerud. Bygningen var opprinnelig et falleferdig utmarksfjøs som Alv Lillelien fikk fraktet ned fra Bøverdalen. Så restaurerte han bygningen, som glir vakkert inn i bygningsmassen på pilegrimsgården Borkerud. Og Gjertrud har satt sitt umiskjennelige preg på interiøret.

Det var en stor opplevelse å være med på vigslingen, og senere er det blitt forrettet både dåp og messe i kapellet. Så ved siden av kirke- ne og fjellalterne har vi nå kapell både i Borkerud og på Sirabøl. I det siste ble det også forrettet mange messer mens Sølvskottberget

var rehabiliteringssenter, og det har blitt forrettet vielser og dåp. I tillegg til dette har vi Svarverstugugrava, samt de gamle kirkestedene på Kjørkjehaugen og på Skåe. Gjestfriheten hos vertskapet på Nysetra, i Prestegarden og på Skåe er storveis. Forøvrig er det noe magisk vakkert ved de gamle kirkestedene, og det er en stor opplevelse å kunne forrette gudstjenester, dåp og vielser der.

Jubileum

Fra fredag 23. til søndag 25. september 1994 ble 100-års jubileet for jernbanens komme til Tretten markert. På søndagen skjedde det blant annet ved en gudstjeneste i kirken med tidsriktig liturgi. Deretter fikk kirketjener, klokker og prest skyss med Gunnar Bergums hesteekvipasje ned til jernbanestasjonen for å ta imot «kongen».

23. februar i 2014 ble det feiret en festgudstjeneste i Øyer kirke i forbindelse med grunnlovsjubileet. Øyer var såkalt valgkirke i 1814, og umiddelbart etter festgudstjenesten ble det arrangert et historisk tablå i kirken der seremonien da Øyer prestegjeld valgte to utsendinger til valgøyet på Hunn gård, og brevet fra menigheten til prins Christian Fredrik som ble underskrevet av 18 aktverdige menn, ble gjen-skapt. Rundt 240 øyværingar deltok ved gudstjenesten og ved tablået - mange for anledningen kledd i tidsriktige klær - og plassert på henholdsvis manns- og kvinnesiden i kirken.

I forbindelse med Stavsmarten i 2016 ble det igjen feiret en historisk gudstjeneste i Tretten kirke med liturgi fra 1890-tallet. Klokken - som i det tilfellet var menighetspedagog Trond Klaape - forestod kunngjøringene på kirketrappa etter gudstjenesten. Deretter fikk kirkens betjening hesteskys ned til Stav der bonden selv i Svein Austlids skikkelse bad inn til kaffe og kaker i Fonstadbygningen. Der ble

det servert tidsriktige kaker av damer fra Bygdekvinnelaget i tidsriktige kostymer!

Et sterkt minne

Noe av det sterkeste jeg vil bære med meg fra Øyer er tiden med kirkeasylantene fra det tidligere Jugoslavia. Høsten 1993 ble jeg kontaktet av en person fra Hamar som spurte om vi kunne ta imot en kosovoalbansk familie i kirkeasyl. Siden kirkene våre ikke egner seg til å bo i, kontaktet jeg Søre Øyer Indremisjon, for misjonshusene har status som fristed på lik linje med kirkene. Det var ikke nei i ledelsens munn, og familien bestående av mor, far og en gutt på 6 år flyttet inn.

En støttegruppe ble opprettet, og det første møtet fant sted 11.10.1993 i Sørbygda misjonshus. Blant mange andre var Gerda og Sigmund Ihle helt sentrale i støttegruppa, og de hadde daglig kontakt med familien. Etter noen uker var imidlertid familien plutselig forsvunnet. Men et kort takkebrev var lagt igjen med følgende tekst: «Tyzen tak ale den grupa joj go til tyskland komer bruder mit bil jaj go kloka 12, po nat.»

Senere kom en annen kosovoalbansk familie med tre barn. De ble værende helt til Sverige, hvor de først hadde vært innom, utstede et amnesti. Familien kom seg over til Sverige igjen, og de fikk opphold der. Etter dette kom en ung mann serbisk mann. Han bodde for øvrig også en tid på misjonshuset på Tretten. Også han fikk etter hvert opphold i Sverige.

Asgeir Moheim var lensmann på den tiden. Jeg orienterte ham om situasjonen med disse flyktningene, og han svarte at han som lensmann ikke kom til å gjøre noe. Kirkeasylet ble altså respektert. Bygdefolket viste sin solidaritet blant annet gjennom arbeidet i støttegruppa, og aldri kommer jeg til å glemme hvordan Søre Øyer Indremisjon åpnet misjonshuset for

■ En kosovo-albansk familie på tre medlemmer har søkt asyl i misjonshuset i sørbygda i Øyer, der de har oppholdt seg siden mandag. - Ideelle, moralske og solidariske grunner gjør at kirkens dører må åpnes når mennesker i nød banker på, sier menighetsprest Øyvind Sagedal. Han har sammen med sogneprest Arne Sørhagen gått i spissen for en støttegruppe som står ansvarlig for familiens opphold i Øyer. - Situasjonen i Kosovo er verre enn noen gang. Jeg vil heller bli drept her enn å vende tilbake, sier Xhemail Murtezi. Side 4-5

En kosovo-albansk familie på tre medlemmer søkte asyl i misjonshuset i Sørbygda. Sagedal engasjerte seg.

disse muslimske familiene. Men det er tankevekkende at Norge og mange andre europeiske land stengte grensene for de muslimske flyktningene fra Bosnia, og de fleste kosovoalbanske flyktningene – også de muslimer – fikk avslag på søknadene om politisk asyl.

Klokkeklang og Kirkeakademiet

Etter at Brit Lundeby hadde vært redaktør for Klokkeklang i over 20 år, overtok jeg den stafettpinnen fra og med september nummeret i 1993. Da hadde kirkebladet for Øyer og Tretten fått ny logo. Jeg hadde sett hvordan nye tidsskriftredaksjoner for eksempel kunne endre logo og design. Det samme tenkte jeg kunne gjelde for et kirkeblad, der jeg hadde Mari Kjørstad med meg i redaksjonen. Men da trådte jeg ut i et minefelt. Det ble sterke reaksjoner og oppslag i lokalpressen. Og ved et tilfelle fikk jeg skikkelig kjeft. Før jul det året vedtok Øyer og Tretten menighetsråd å henstille til redaktøren om å ta tilbake Klokkeklangs gamle logo. Henstillingen ble tatt til følge, og undertegnede fortsatte en stund til som redaktør.

Det var mye som skjedde i 1993, for dette året ble også Kirkeakademiet stiftet. Det første møtet i Kirkeakademiets regi fant sted på Neremo torsdag 14. oktober. Da kom biskop Rose og holdt foredrag med tittelen «Gud i kvinners bilde.» Referatet fra møtet ble trykt i Klokkeklang, og der skrev Brit Lundeby som følger: «Liten kvinne gjør Gud stor». Siden er det blitt mange arrangement i Kirkeakademiets regi, og de fleste av dem er blitt holdt i prestegården. Kirkeakademiene tar opp spørsmål i skjæringspunktet mellom kirkesamfunn og kirkekultur. Det har derfor blitt både foredrag, konserter og kunstutstillinger. Borgny Svalastog har hatt flere utstillinger. Annemor Torgersen, Jens Petersen og Marit Thompsen

Engen hadde en utstilling sammen. Og kunstnergruppen AKE – Arnekleiv, Kurdøl, Egge – gjorde i 2010 et stedsspesifikt kunstprosjekt i prestegården. Det største arrangementet var imidlertid et seminar om selvmordsproblematikken, som ble avholdt på Quality-hotellet.

Senere var vi en gruppe mennesker som stiftet det vi kalte «Kulturforum Øyer». Noe av målsettingen var å løfte fram skrivende folk fra Øyer. Skjønbergseminaret var det første som gikk av stabelen i prestegården i 2004, og Simen Skjønbergs litterære og journalistiske virke var tema. Året etter hadde vi et stort Ørjasæterseminar blant annet med en lest forestilling i Øyer kirke av det dramatiske verket Christophoros. Skardfamilien var deretter tema for et seminar.

Et stort løft var det å arrangere en retrospektiv utstilling med en del av Arve Hagens kunst. I tillegg ble det gitt ut en kunstbok. Ola Rybakken, som var grafisk designer og som arbeidet mye med reklame, ble også en utstilling til del. Forøvrig viste også hans datter Eva litt av sin kunst. Og flott var det å ha katta på Chat Noir på et svært banner på utsiden av prestegården. Den katta var Ola Rybakken mester for. Et seminar om fjellet, der vigslingen av alteret på Lyngkampen inngikk, er også blitt arrangert. I den forbindelse hadde vi også en fotoutstilling. Og sammen med konfirmantfester og kirkekaffe har det vært en stor glede å kunne ha alle disse kulturarrangementene i Øyer prestegård. For fra gammelt av var nemlig prestegårdene bygdenes kulturhus, noe Målfrid Kvarving ofte nevnte.

Kulturhus

Kulturhus har for så vidt prestegården også fungert som de 22 årene jeg sammen med venner har invitert til juleball. Vi var enige om at juleball ville være en naturlig del av dette

husets liv. At min forgjenger Monrath, har gledet seg over disse festlighetene, har jeg for egen del ikke vært i tvil om. Monrath har fått holde på i prestegården siden han holdt sin vernende hånd over ungjenta som ble utsatt for Norges siste trolldomsforhør i husets store sal i 1730. Om kveldene har jeg hørt ham åpne dørene i andre etasje, og ved juletider har det hendt at han til og med har snakket engelsk! Trivelig har det vært å ha selskap av ham, og jeg er ikke i tvil om at han koste seg stort den gangen jeg i et smule basketak fikk en av gjestene opp i vinduskarmen. Ellers har juleballene gått for seg i ganske dannede former, og sammen med mange andre bidro flere ganger min gamle venn og våpendrager fra Drøbak, Jan Bellman Wold Hansen, til den kulturelle underholdningen. Det samme gjorde for øvrig også settebiskop Odden.

I tillegg til kulturaktivitetene knyttet til prestegården var det også flott å være med i det som vi kalte Hafjell vintergospel. Det var et felleskirkelig prosjekt. I bortimot 10 år ble det arrangert gospelkonserter i forbindelse med Palmehelga – først på Qualityhotellet og senere i kirken. Dessuten feiret vi gudstjeneste i slalombakken. Vi var på midtstasjonen og vi var nederst i bakken før vi endte opp på Mosetertoppen. Hafjell Vintergospel er historie, men fortsatt feirer vi felles gudstjeneste på Mosetertoppen sammen med Øyer pinsemenighet palmesøndag. For øvrig har vi også i mange år feiret gudstjeneste sammen på Sãmanningssøndagen – det ene året på Tabernaklet der presten preker, og det andre året i Øyer kirke (et år var vi forresten i kirken på Tretten) der forstanderen eller en annen fra pinsemenigheten taler.

Utgangspunktet for den kirkelige kalender er feiringen av påskehendelsen. Påsken har sin forberedelsestid i fasten på tilsvarende måte som advent er julens forberedelsestid. Kirke-

årets ulike tider har sine bestemte liturgiske farger, og i begge våre kirker har vi fått anskaffet nye grønne og fiolette sett, som Borgny Svalastog er mester for. I kirkene må vi følge farger og tekster som er bestemt for de ulike tidene i kirkeåret. Det kan være en utfordring særlig i adventstiden. Av økonomiske og andre årsaker er presset stort for å starte julefeiringen nesten før adventstiden begynner. Og dette ble for meg en utfordring i forbindelse med skolegudstjenestene før jul. Da jeg et år sa litt bestemt at disse gudstjenestene burde være preget av adventstidens forventning i stedet for at de skulle være en julegudstjeneste som ble tatt på forskudd, ble det bråk. En av skolene ville ikke ha noen gudstjeneste det året, og i media ble dette slått opp. Siden roet situasjonen seg. Alle skolene har nå gudstjeneste før juleferien starter. Fra kirkens side prøver vi å la disse gudstjenestene være mest mulig preget av advent. Og ved den skolen som i sin tid ikke ønsket gudstjeneste, framfører nå elevene en dramatisert utgave av en tekst om Maria og Josef som fikk englebesøk – en tekst undertegnede skrev, og som skolen selv har dramatisert.

Ble det medieoppslag om Øyerpresten som nektet skolebarna å synge julesanger før jul, var medieoppslaget ikke mindre da jeg viet Wenche Myhre og Arthur Buchardt i Øyer kirke 17. juni 1995. VG skrev da for eksempel som følger: «Når Wenche Myhre og Arthur Buchardt i dag blir viet av sogneprest Øyvind Sagedal i idylliske Øyer kirke, er det tre mennesker med til sammen fem skilsmisser bak seg som møtes ved alterringen.» Men i tilknytning til et lite bilde av det kommende brudeparet, og et stort bilde der jeg løftet opp min datter Amanda på fire og et halvt år, var det skrevet inn i en hjerteform: «For størst av alt er kjærligheten».

En taler

Ellers er det en dristig idrett å skulle nevne navn og hendelser. Mange og mye burde være med. Men Hans må nevnes - Hans Hagen. Første gang jeg traff ham var i et minnesamvær. Etter hvert var han til stede i mange. Han reiste seg alltid og holdt en tale, og han greide alltid å løfte forsamlingen, og vi kjente at nå kunne vi gå videre i livet. I flere år var Hans også frivillig klokker på Tretten. Den tjenesten utførte han med høytid og verdighet. Samtidig er det ikke tall på alle historiene han fortalte i sakristiet. For øvrig hadde historiene en fellesnevner: De var morsomme, men aldri ondskapsfulle. Den første historien jeg hørte han fortelle, var i nevnte minnesamvær. Vi ble sittende ved siden av hverandre, og Hans fortalte om den gangen han var sammen med Finn Kvarving og de skulle feire påskesnattsmesse på Tretten. Det var mørkt i kirken, og Hans var plassert på orgelgalleriet. Det dramatiske høydepunktet i messen kom da Finn Kvarving proklamerte: «Kristus er oppstanden!» Og Hans svarte umiddelbart høyt og tydelig: «Ja, sannelig, han er oppstanden!» Så ble lyset slått på. Neste dag fikk kona til Hans – Bitten – telefon fra en bekjent. «Det var synd med Hans i går», sa vedkommende. «Å, hvordan det» spurte Bitten. «Jo», svarte oppringeren, «han var jo full i kirken!»

Før jeg kom til Øyer hadde jeg blant annet arbeidet i Libanon noen år som koordinator for Palestinakomiteens helsearbeidere i tre- fire år. Engasjementet i Palestinakomiteen har jeg hele tiden beholdt – fra 2004 og til 2008 som leder for Palestinakomiteen i Norge - og for noen år tilbake ble det satt inn i min arbeidsbeskrivelse som sokneprest i Øyer

og Tretten sokn at jeg skulle ha kontakt med Palestinakomiteen og det arbeidet den driver i Midt-Østen. Tilfellet ville at da Hans døde, oppholdt jeg meg i Jerusalem. Da budet kom, gikk jeg inn i gravkirken – eller oppstandelseskirken, som de ortodokse sier – og tente et lys for Hans.

Mye har endret seg

Som nevnt tidligere i denne artikkelen ble min prestetid i Drøbak ganske turbulent. Det skyldtes blant annet at jeg på den tiden begynte å engasjere meg i solidaritetsarbeidet for palestinerne. Den gangen var det ikke så vanlig at prester i Den norske kirke hadde et slikt engasjement.

Men mye har endret seg siden den tid. I senere år synes jeg at kirken ofte har vært mer radikal i sin støtte til palestinerne rettferdige sak enn norske regjeringer. Et annet felt der det har skjedd store endringer gjelder spørsmålet om samliv. Da jeg i min tid som prest i Drøbak sa at jeg mente homofile burde ha samme rettigheter som oss andre, ble jeg innkalt til biskopen i Borg til forhør. Dette var jo tross alt bare noen få år etter at forbudet mot at menn kunne ha sex med menn var blitt opphevet i 1972. Nå avslutter jeg min preste-tjeneste med en liturgi for Den norske kirke i hende som kan brukes ved vigsel av mann og kvinne så vel som ved vigsel av samkjønnede. Det er med andre ord ikke slik at alt var så mye bedre før.

Det siste vet jeg ikke om Monrath er enig i. Derfor har jeg tenkt at jeg kanskje må komme tilbake for å gå igjen sammen med ham. Så får vi se hvem som har rett.

Øyer-prest i hardt vær

★ EDITH NÆRBØ

Journalist Edith Nærbø i Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer møtte Øyvind Sagedal da han begynte som prest i Øyer. Her er det portrettet med den nye Øyer-presten fra 10. desember i 1994.

Øyvind Sagedal (47) har ikke slått opp ti gode grunner for at han skal bli den nye sognepresten på kirkedøra i Øyer. Sikkert er det at hans mange tilhengere i prestegjeldet lett kan peke på så mange grunner for at han skal ha stillingen. Like sikkert er det at hans motstandere - både i Øyer prestegjeld og i Hamar bispedømme - har mange gode grunner for ikke å ønske ham velkommen som bygdas nye prest. Det var da daværende residerende kapellan Øyvind Sagedal i 1983 slo opp ti gode grunner for å stemme RV på kirkedøra i Drøbak, at han første gang fikk herostratisk berømmelse i hele kirke-Norge - og i media.

Nå framstiller han denne historien som en valgkamp-gimmick, delvis regissert av en journalist. Men han forsøker ikke å stikke under en stol at han poserte - som en Martin Luther med tesene i Wittenberg.

- Det var aldri meningen at de ti punktene skulle bli stående, sier han mildt. Det ble de nå ikke heller. Kapellane forsvant også. Han søkte avskjed helt frivillig.

- Jeg opplevde at det var det riktige i situasjonen som oppsto.

- Det er høyere himmel over Øyer enn over Drøbak, legger han til.

I 1991

Hit kom han i 1991 som vikar for sogneprest Arne Sørhagen. Det var han bra nok til. Han var også bra nok til å bli ansatt som Menighetsprest, som er en kommunal stilling. Han

Sagedal som nyansatt prest i Øyer (Foto: GD-arkiv)

var bra nok til å bli konstituert som sogneprest da Sørhagen ifølge eget utsagn «bakket ut» på grunn av samarbeidsvansker i august i år.

Kanskje det er slik at i nøden spiser Fanden fluer - også i kirken? For da han søkte stillingen som sogneprest, var han tydeligvis ikke helt «spiselig» lenger. Menighetsrådene i Øyer og Tretten plasserte ham på tredjeplass blant sju søkere i første runde, og på førsteplass i annen runde - etter at søkerlista hadde skrumpet sterkt inn.

Prost, innstillingsråd og bispedømmeråd skulle også ha et ord med i laget, og nå ble nok også Sagedals radikale synspunkter - som han aldri har lagt skjul på - lagt i den kirkelige vektskålen. Ikke nok med at han har forsvart samboerskap, han forsvarer homo-

Portrettet

■ Øyvind Sagedal

Øyerprest i hardt vær

Øyvind Sagedal (47) har ikke slått opp ti gode grunner for at han skal bli den nye sognepresten på kirkedøra i Øyer. Sikkert er det at hans mange tilhengere i prestegjeldet lett kan peke på så mange grunner for at han skal ha stillingen. Like sikkert er det at hans motstandere – både i Øyer prestegjeld og i Hamar bispedømme – har mange gode grunner for ikke å ønske ham velkommen som bygdas nye prest. Det var da daværende residerende kapellan Øyvind Sagedal i 1983 slo opp ti gode grunner for å stemme RV på kirkedøra i Drøbak, at han første gang fikk herostratisk berømmelse i hele kirke-Norge – og i media. Nå framstiller han denne historien som en valgkamp-gimmick, delvis regissert av en journalist. Men han forsøker ikke å stikke under en stol at han poserte – som en Martin Luther med tesse – i Wittenberg.

– Det var aldri meningen at de ti punktene skulle bli stående, sier han mildt. Det ble de nå ikke heller. Kapellane forsvant også. Han søkte avskjed helt frivillig. – Jeg opplevde at det var det riktige i situasjonen som oppsto. – Det er høyere himmel over Øyer enn over Drøbak, legger han til.

Han kom han i 1991 som vikar for sogneprest Arne Sørhagen. Det var han bra nok til. Han var også bra nok til å bli ansatt som menighetsprest som er en kommunal stilling. Han var bra nok til å bli konstituert som sogneprest da Sørhagen ifølge eget utsagn «bakket ut» på grunn av samarbeidsvansker i august i år. Kanskje det er slik at i nøden spiser Fanden fluer – også i kirken? For da han søkte stillingen som sogneprest, var han tydeligvis ikke helt «spiselig» lenger. Menighetsrådene i Øyer og Tretten plasserte ham på fredsplass blant sju søkere i første runde, og på første plass i annen runde – etter at søkerlista hadde skrumplet sterkt inn. Prost, innstillingsråd og bispedømmeråd skulle også ha et ord med i laget, og nå ble nok også Sagedals radikale synspunkter – som han aldri har lagt skjul på – lagt i den kirkelige vekskålen. Ikke nok med at han har forsvart samboerskap, han forsvarte homofili samliv og han støtter abortloven. Noen av hans forsvarende mener at hans toleranse og ærlighet blir brukt mot ham. Han kunne vært litt mer lur, mener en av hans venner. Men det ligger ikke for ham. Han kjemper for det han tror på, og han er sterk når han går inn for noe.

Sin politiske vekkelse fikk han av alle steder på Misjonsskolen i Stavanger! Det var i begynnelsen av 1970-åra, og begrepet kristne sosialister var i ferd med å bli en provoserende realitet innen kirken. Tre medstudenter som sto på lista for Sosialistisk Valgforbund, som altså også inkluderte kommunister(!), fikk ultimatum fra skolen: Trekk dere eller bli utvist! De trakk seg fra lista, men det skapte et voldsomt rabalder i hele kristen-Norge.

Det var såvisst ikke rabulist han hadde tenkt å utdanne seg til da han kom til Stavanger fra

arbeider- og småbrukermiljø i Verneola, midt i «Bibel-beltet» på Sørlandet. Det var misjonær han ville bli.

– Hvorfor?

– Fordi jeg opplevde at jeg hadde et misjonskall. Han ser ut som om det skulle være noen spesiell grunn til at han fikk et slikt kall. Ved nærmere ettertanke kommer han til at oppvekst i et kristent miljø på Sørlandet nok kunne være medvirkende årsak. Misjonsmarken og misjonærer var noe han hadde hørt om helt fra søndagsskolen.

Av forskjellige grunner fant han senere ut at han heller ville bli prest i den norske kirke. Embetseksamen tok han ved teologisk fakultet, og ble ordinert til prest i 1978 – og kom til Drøbak. Som han altså forlot i forbindelse med den første stormen han forårsaket i sin prestegjering.

Han søkte ikke akkurat stille farvann på ferden videre heller. Hotell Gjennomtrekk i Oslo ble neste stoppested, Kirkens Bymisjons vente- og motivasjonsavdeling for alkoholikere. Han har også jobbet med narkomane i Stockholm.

Fire år i Libanon som leder for Palestinakomiteens helseteam, som senere ble til Norwegian Aid Committee (NORWAC), har også satt sine spor.

– Det var en sterk opplevelse på godt og vondt, sier han og forteller om et allsidig arbeid, for det meste i flyktningeleirer. Hans oppgave var blant annet å sørge for sikkerheten til hjelpearbeidere som gissel i 13 måneder. Sagedal var en av dem som jobbet hardt gjennom forskjellige kanaler for å få ham frigitt.

» Det er høyere himmel over Øyer enn over Drøbak

»

re fra flere land som etterhvert kom inn under paraplyorganisasjonen NORWAC. Han var med på å bygge opp klinikker, og han hadde mye kontakt med palestinsk Røde Halvmåne. En av hjelpearbeiderne, en belgisk lege, ble kidnappet og holdt

som gissel i 13 måneder. Sagedal var en av dem som jobbet hardt gjennom forskjellige kanaler for å få ham frigitt.

Han har ikke bare minner om krig og elendighet fra tiden i Midtøsten.

– Det var mange fine opplevelser også. Det var særlig gjorde inntrykk på meg, var gjestfriheten jeg som utlending ble møtt med. Det har fått meg til å tenke på den mottagelsen mange utlendinger får her. Jeg ble også imponert over styrken som finnes i mennesker som har gjennomlevd så mye lidelse, ti års borgerkrig, og palestineres egen lidelsehistorie som flyktninger siden 1948.

For teologen var det også interessant å oppleve alle forskjellige religioner som fantes i dette samfunnet.

– Det var 17 forskjellige konfesjoner, kristne og muslimske trossamfunn. Samtidig var vi jo bokstavelig talt i bibelsk land med mange geografiske navn som vi kjenner fra bibelhistorien på skolen.

– Guds tjener og Arafats venn ble han en gang betegnet som. Han har aldri møtt Yassir Arafat personlig, men legger ikke skjul

på hans sympati i Midtøsten-konflikten er hos palestinerne som han ser på som den svake part. Han har liten forståelse for kristne, norske politikere som bokotter fredsprisutdelingen fordi Arafat er en av mottakerne.

Med erfaringen fra Libanon og fra palestinske flyktningeleire var det helt naturlig at Sagedal ble en sentral person når flyktninger fra Bosnia banket på kirkedøra i Øyer.

– På misjonshuset i Øyer satt det muslimer – med Indremisjonsseksjonens velgjørelse og fra menigheten var aktivt med i støttearbeidet og gjorde en kjempejobb.

– Er det ikke en selvfølge at kristne stiller opp for mennesker i nød?

– Jo, men jeg er glad for at det viste seg at det faktisk er sårn her i Øyer og på Tretten.

Det er vanskelig å forbinde strid og konflikt med denne milde mannen som sitter foran oss iført dongerbuks og svart skjorte med prestesnip, med en feberhet flirering på fanget. Datteren Amanda fra et av hans to havarte ektepar er på pappa-besøk i Øyer.

– To skilsmisser kan uventelig tyde på at du ikke er helt god til å samarbeide?

– Nei, det tyder ikke godt, sier han med et smil. Og så er vi tilbake der vi begynte.

Er det fundamentalistene i den norske kirken du har fått imot deg? Men nei, vi får ikke lurt ham til å bruke slike betegnelser på motstanderne. Han vet ikke engang hvem de er. Bortsett fra noen få som har tonet flagg, blant annet i avisspaltene.

– Jeg skulle ønske det hadde vært større åpenhet. Jeg skjønner selvsagt at jeg ikke uten videre får enhver stilling jeg søker, men det er ubehagelig ikke å vite grunnen.

Han er klar over at noen synes han går for fort fram, men viser til at det skjer mye i den norske kirke. Det er ny bibeloversettelse, ny salmebok, nye prestekatter, ny sterk liturgisk bevissthet. Han mener det er umulig for kirken i Øyer å late som dette ikke skjer.

– Er du en god kristen?

For første gang ser han lett forvirret ut.

– Det er det vel ikke jeg som skal svare på, sier han så med en latter, men legger til at det er et vanskelig spørsmål å svare på for meg. Troen er en gave som jeg er veldig takknemlig for. Det kan være nødvendig for Øyvind Sagedal å holde på hatten når det stormer som verst rundt ham i Øyer.

» Det er høyere himmel over Øyer enn over Drøbak.

Av Edith Nærbø

Foto: Erik L. Hansen

flit samliv og han støtter abortloven. Noen av hans forsvarere mener at hans toleranse og ærlighet blir brukt mot ham. Han kunne vært litt mer lur, mener en av hans venner. Men det ligger ikke for ham. Han kjemper for det han tror på, og han er sterk når han går inn for noe.

Politisk vekkelse

Sin politiske vekkelse fikk han av alle steder på Misjonsskolen i Stavanger! Det var i begynnelsen av 1970-åra, og begrepet kristne sosialister var i ferd med å bli en provoserende realitet innen kirken. Tre medstudenter som sto på lista for Sosialistisk Valgforbund, som altså også inkluderte kommunister(!), fikk ultimatum fra skolen: Trekk dere eller bli utvist! De trakk seg fra lista, men det skapte et voldsomt rabalder i hele kristen-Norge.

Det var såvisst ikke rabulist han hadde tenkt å utdanne seg til da han kom til Stavanger fra arbeider- og småbrukermiljø i Vennesla, midt i «Bibel-beltet» på Sørlandet. Det var misjonær han ville bli.

- Hvorfor?

- Fordi jeg opplevde at jeg hadde et misjonskall.

Han ser ut som om han aldri har tenkt over at det skulle være noe spesiell grunn til at han fikk et slikt kall. Ved nærmere ettertanke kommer han til at oppvekst i et kristent miljø på Sørlandet nok kunne være medvirkende årsak. Misjonsmarken og misjonærer var noe han hadde hørt om helt fra søndagsskolen.

Ville bli prest

Av forskjellige grunner fant han senere ut at han heller ville bli prest i den norske kirke. Embetseksamen tok han ved teologisk fakultet, og ble ordinert til prest i 1978 – og kom til Drøbak. Som han altså forlot i forbindelse

med den første stormen han forårsaket i sin prestegjering.

Han søkte ikke akkurat stille farvann på ferden videre heller.

Hotell Gjennomtrekk i Oslo ble neste stoppested, Kirkens Bymisjons vente- og motivasjonsavdeling for alkoholikere. Han har også jobbet med narkomane i Stockholm.

I Libanon

Fire år i Libanon som leder for Palestinakomiteens helseteam, som senere ble til Norwegian Aid Committee (NORWAC), har også satt sine spor.

- Det var en sterk opplevelse på godt og vondt, sier han og forteller om et allsidig arbeid, for det meste i flyktningeleirer. Hans oppgave var blant annet å sørge for sikkerheten til hjelpearbeidere fra flere land som etter hvert kom inn under paraplyorganisasjonen NORWAC. Han var med på å bygge opp klinikker, og han hadde mye kontakt med palestinsk Røde Halvmåne. En av hjelpearbeiderne, en belgisk lege, ble kidnappet og holdt som gissel i 13 måneder. Sagedal var en av dem som jobbet hardt gjennom forskjellige kanaler for å få ham frigitt.

Han har ikke bare minner om krig og elendighet fra tiden i Midtøsten.

- Det var mange fine opplevelser også. Det var særlig gjorde inntrykk på meg, var gjestfriheten jeg som utlending ble møtt med. Det har fått meg til å tenke på den mottagelsen mange utlendinger får her. Jeg ble også imponert over styrken som finnes i mennesker som har gjennomlevd så mye lidelse, ti års borgerkrig, og palestineres egen lidelsehistorie som flyktninger siden 1948.

For teologen var det også interessant å oppleve alle forskjellige religioner som fantes i dette samfunnet.

- Det var 17 forskjellige konfesjoner, kristne og muslimske trossamfunn. Samtidig var vi jo bokstavelig talt i bibelsk land med mange geografiske navn som vi kjenner fra bibelhistorien på skolen.

«Guds tjener og Arafats venn» ble han en gang betegnet som.

Han har aldri møtt Yassir Arafat personlig, men legger ikke skjul at hans sympati i Midt-østen konflikten er hos palestinerne som han ser på som den svake part. Han har liten forståelse for kristne, norske politikere som boikotter fredsprisutdelingen fordi Arafat er en av mottakerne.

Med erfaringen fra Libanon og fra palestinske flyktningleirer var det helt naturlig at Sagedal ble en sentral person når flyktninger fra Bosnia banket på kirkedøren i Øyer.

- På misjonshuset i Øyer satt det muslimer - med Indremisjonsselskapets velsignelse. Mange både fra misjonsselskapet og fra menigheten var aktivt med i støttearbeidet og gjorde en kjempejobb.

- Er det ikke en selvfølge at kristne stiller opp for mennesker i nød?

- Jo. men jeg er glad for at det viste seg at det faktisk er sånn her i Øyer og på Tretten.

Ønsker større åpenhet

Det er vanskelig å forbinde strid og konflikt med denne milde mannen som sitter foran oss iført dongeribukse og svart skjorte med prestesnipp, med en feberhet fireåring på fanget. Datteren Amanda fra et av hans to havarerte ekteskap er på pappa besøk i Øyer.

- To skilsmisser kan unektelig tyde på at du ikke er helt god til å samarbeide?

- Nei, det tyder ikke godt.

Sier han med et smil.

Og så er vi tilbake der vi begynte.

Er det fundamentalistene i den norske kirken du har fått imot deg? Men nei, vi får ikke lurt ham til å bruke slike betegnelser på motstanderne. Han vet ikke engang hvem de er, bortsett fra noen få som har tonet flagg, blant annet i avispaltene.

- Jeg skulle ønske det hadde vært større åpenhet. Jeg skjønner selvsagt at jeg ikke uten videre får enhver stilling jeg søker, men det er ubehagelig ikke å vite grunnen.

Han er klar over at noen synes han går for fort fram, men viser til at det skjer mye i den norske kirke. Det er ny bibeloversettelse, ny salmebok, nye presteklær, ny sterk liturgisk bevissthet. Han mener det er umulig for kirken i Øyer å late som dette ikke skjer.

- Er du en god kristen?

For første gang ser han lett forvirret ut

- Det er det vel ikke jeg som skal svare på, sier han så med en latter, men legger til at det er et vanskelig spørsmål å svare på.

- Min kristne tro er svært viktig for meg. Troen er en gave som jeg er veldig takknemlig for.

Det kan være nødvendig for Øyvind Sagedal å holde på hatten når det stormer som verst rundt ham i Øyer. Men det er høyere himmel over Øyer enn over Drøbak.

Raddis-presten takker for seg

■ PER IVAR HENRIKSBO

Journalist Per Ivar Henriksbo i Gudbrandsdølen Dagingen møtte Sagedal like før han sluttet. Her er det siste portrettet fra september 2017.

Han kunne pensjonert seg som sogneprest for lengst. Men som forkjemper for Palestina er Øyvind Sagedal ikke for gammel. Snart låser han døra til prestegården i Øyer.

Da gjør han som trekkfuglene, tar til vingene, som egentlig er en grå Subaru Forester, og flyr sørover, til dit han vokste opp. Ikke akkurat til Vennesla, men nesten. Han slår seg ned på Hånes, noen kilometer utenfor sentrum av Kristiansand.

- Hvorfor blir du ikke?

- Min tilknytning til Øyer og Gudbrandsdalen er først og fremst som prest, og det er som prest jeg identifiserer meg med bygda. For hvem er jeg egentlig her den dagen jeg ikke lenger er prest? Når jeg snart går av, må jeg få avstand til det som har vært. Dessuten har jeg slekt, venner og ei gammel mor i hjemtraktene.

Øyvind Sagedal rundet 70 i april, men er fremdeles sogneprest på fulltid. Ikke bare lett å forlate Øyer, altså?

- Jeg ville gjerne følge høstens konfirmanter fram, sier han. Som prest skal man nemlig være pliktoppfyllende. Når oppgaven er fullført og flyttelasset er på veg, har det gått 26 år siden Øyvind Sagedal på selveste Allehelgensdag ankom Øyer i et ledig vikariat som menighetsprest. Da sogneprest Arne Sørhagen sluttet i 1994, søkte Sagedal like godt stillingen etter ham, og ble innstilt.

Kjent i området

Helt fersk i regionen var sørlendingen likevel ikke. Før han kom til Øyer, hadde han vært

vikar i Vestre Gausdal en kort periode, etter at han overfor biskop Hille hadde ytret ønske om å vende tilbake i aktiv tjeneste. Sagedal arbeidet da som daglig leder på Haugtun i Torpa.

Prest i Den norske kirke, kompromissløs Palestina-aktivist og forkjemper for homofiles rettigheter. Det var ikke akkurat inflasjon i sanne for nesten 30 år siden.

Etter å ha jobbet i Kirkens Bymisjon i Oslo en tid, ble Øyvind Sagedal i 1986 ansatt som koordinator for Palestinakomiteens helsearbeid og hjelpeorganisasjonen Norwac. Arbeidssted Beirut i Libanon. Norwac er de seinere åra mest forbundet med Gaza-legene Mads Gilbert og Erik Fosse.

- De fire årene var det beste jeg har gjort i mitt liv. Jeg skulle gjerne reist ned igjen, humrer han.

- Å komme til Øyer med Palestina-flagget høyt hevet kunne vel ikke gå særlig bra?

- Selvsagt var det ikke alle som likte det eller som var enige med meg. Men det var helt greit. Jeg opplevde å bli tatt godt imot, og ble møtt mer med nysgjerrighet og interesse enn avvisning og kjeft. Slik jeg opplevde det, var himmelen langt høyere i Gudbrandsdalen enn i Drøbak, der jeg hadde min første prestegjering etter embetseksamen.

Sagedal beskriver tida som nyutdannet prest som turbulent, på grunn av Palestina-engasjementet og fordi han snakket for homofiles rettigheter.

- Jeg tok initiativet til et møte om kristne

Sagedal ved prestegarden som har vært et hjem, et galleri og et kulturhus.

homofile. «Vi har ingen sånne her», fikk jeg til svar – inntil sogneprestens sønn sto fram. Husk at dette var på siste del av 1970-årene og begynnelsen på 1980-tallet.

Denne høsten kan jeg takke for meg med en liturgi som sidestiller vielse av homofile og heterofile. Tenk hvor mye som har skjedd på kort tid i kirkehistorisk perspektiv. Det er vanskelig å måle om folk som har forandret seg. Men det er åpenbart at kirken har forandret seg.

Palestina-saken

Nærmest en kuriositet likevel er det, så vidt vites, unikt at den tidligere lederen i Palestina-komiteen i Norge, i sin stillingsinstruks som sogneprest har nedfelt at han skal jobbe med palestinasaken. Det var ikke noe Sagedal krevde. Formuleringen sørget den forrige prosten i Sør-Gudbrandsdal, Per Halstein Nielsen, for.

Gjennom Palestina-arbeidet og oppholdet i Libanon traff Sagedal den svenske kvinnen han siden skulle bli gift med. Sammen fikk de Amanda. Ekteskapet varte ikke. Datteren bodde med faren deler av oppveksten og gikk både barneskolen og ungdomsskolen i Øyer. I dag er hun 27 og ferdig utdannet lærer.

Hjemme i Venesla var det ingen sensasjon at Øyvind Sagedal bestemte seg for å studere teologi. Begge foreldrene var aktive i det lokale kristenlivet.

– Jeg vokste opp i et kirkelig miljø, og gikk i den lokale yngres avdelingen. Egentlig var tanken å bli misjonær. Men i tenårene gikk jeg gjennom et lite opprør, slik mange unge gjør. I stedet for å gjøre det jeg hadde tenkt, begynte jeg å studere psykologi. Da jeg vendte tilbake til teologien, hadde jeg ikke gode nok karakterer til å begynne på embetsstudiet. Derfor søkte jeg Misjonsskolen i Stavanger, som også drev presteutdanning, men uten

rett til embetsstudium som ved Menighetsfakultetet og Det Teologiske Fakultet på Universitetet i Oslo.

Radikale ideer

Det er ikke sikkert Øyvind Sagedal hadde blitt den Sagedal som folk i Lillehammer, Øyer og Gudbrandsdalen kjenner, hadde det ikke vært for Misjonsskolen. Det var der han møtte de radikale politiske ideene. Tre av medstudentene sto på kommunevalglista til Sosialistisk Valgforbund, som partiet SV het tidlig på 1970-tallet. Misjonsskolen var et klekkeri av kristne sosialister.

– Jeg ble slukt opp av dette miljøet og ble sosialist, selv om flere som søgnet til dette miljøet på skolen, fikk kniven på strupen.

Øyer-presten har aldri lagt skjul på sitt ståsted langt ute på venstresiden. Hvordan har det seg da at denne raddisen stadig snakker som en konservativ katolikk når det kommer til kirkelige tradisjoner og en del teologiske spørsmål?

– For noen år siden ytret du ønske om å innføre skriftestolen i den lutherske kirken?

– Fordi jeg tror det hadde vært en bra ting. Mennesker ville fått et sted å åpne opp for ting som ligger og plager. Skriftestolen kan ha en god psykologisk funksjon, ved siden av det religiøse aspektet.

– Vi forbinder jo skriftestolen med den katolske kirken?

– Vi eier ikke hele sannheten i den norske lutherske kirke.

– Er du konservativ teologisk?

– I alle fall liturgisk. For meg er symbolikk og liturgi viktig. Derfor ser jeg stor verdi i den katolske, og i enda større grad i den ortodokse liturgien. I 1982 deltok jeg i nordiske kvinners fredsmarsj til Moskva. Opplevelsen jeg hadde da vi var til messe i den ortodokse

kirkens hovedkvarter, ønsket jeg aldri måtte stanse. Det var en opplevelse av himmel på jord.

– Kolliderer ikke dette med den politiske radikaleren og liberaleren?

– For meg er det ingen motsetning mellom å være veldig glad i liturgi og tradisjoner og ha radikale og liberale meninger, selv om

jeg ser problemet i den katolske og ortodokse holdning til kvinnelige prester og homofili.

Jobbet bevisst

– Så gudstjenestene i Øyer er ekstraordinært høytidelige?

– Sammen med kantor Ole Lauvli, og siden Kari Irene Lien, har vi prøvd å få til dette.

Raddis-presten takker for seg

Han kunne pensjonert seg som sogneprest for lengst. Men som forkjemper for Palestina er Øyvind Sagedal ikke for gammel. Snart låser han døra til prestegården i Øyer.

Da gir han som trekkfuglene, tar til vingene, som egentlig er en grå Svalbard Fugle, og flyr sørover, til det han søker opp. Ikke akkurat til Venezuela, men nærmere. Han står seg med på Hånes, noen kilometer utenfor sentrum av Kristiansand.

– Hvorfor blir du ikke?

– Min tilknytning til Øyer og Gudbrandsdalen er først og fremst som prest, og det er som prest jeg identifiserer meg med bygda. For hvem er jeg egentlig her den dagen jeg ikke lenger er prest? Når jeg snart går av, må jeg få avsnitt til det som har vært. Dessuten har jeg slekt, venner og et gammel mor i hjemtrakene.

Øyvind Sagedal (70)
Sogneprest i Øyer siden 1964.
Går av i slutten av september.
Wakste opp i Væresås. Flyttet til Hånes ved Kristiansand.
Kjører sin forkjemper for Palestina.
Har vært leder i Palestinautvalget.

Øyvind Sagedal rundet 70 i april, men er fremdeles søgnesprent på fullt. Ikke bare lenn i for sine Øyer, altså?

– Jeg ville gjerne følge bønnens konfirmantier fram, sier han. Som prest skal man nemlig være pålitelig. Når oppgaven er fullført og flytteklassen på veien, har det gått 26 år siden Øyvind Sagedal på solvante Allehelgensdag tok inn Øyer i et ledig vakkert som meningsprest. Da sogneprest Arne Sørborgen slutet i 1994, søkte Sagedal like godt stillingen etter han, og ble innvalgt. Helt fersk i regionen var sørlendingen ikkevillig. Før han kom til Øyer, hadde han vært vikar i Vestre Gaardal en kort periode, etter at han overfor biskop Hille hadde gitt Sagedal arbeidet da som daglig leder på Hagaland i Torpa.

Prest i Den norske kirke. Kompromissløs Palestina-aktivist og forkjemper for menneskets rettigheter. Det var ikke akkurat innflytning i sånne for nesten 30 år siden.

Enten å ha jobbet i Kirkens Bygning i Oslo koordinerte for Palestinautvalgets helsearbeid og hjelpeorganisasjonen Norwac. Arbeidssted Beirut i Libanon. Norwac er de senere åra mest forbandet med Gaza-legeene Mads Gilbert og Erik Fosne.

– De fire årene var det beste jeg har gjort i mitt liv. Jeg skulle gjerne reise med meg igjen, hamner han.

– Å komme til Øyer med Palestina-flagget høyt hevet kunne vel ikke på sverge?

– Seisnag var det ikke alle som likte det eller som var enige med meg. Men det var helt greit. Jeg opplevde å bli tatt godt imot, og ble møtt mer med respektfulle og innerte enn avvisning og sløkk. Jeg opplevde det, var Håmeten langt høyere i Gudbrands-

dalen enn i Drobak, der jeg hadde min første prestegjerning etter embetsutnevnelsen. Sagedal bekrefter tida som nyutdannet prest som turbulent, på grunn av Palestina-engasjementet og fordi han snakket for menneskets rettigheter.

– Jeg tok initiativet til et møte om kristne og homofile i Øyer, altså?

– «Vi har ingen sånne her», fikk jeg til svar – inntil sogneprestens sønn sto fram og begynte å snakke om sine 1970-årene og begynnelsen på 1980-tallet. Denne bosten kan jeg takke for meg med en liturgi som skildrer slike av homofile og berømmelse. Tenk hvor mye som har skjedd på kort tid i kirkehistorisk perspektiv. Det er vanskelig å måle om folk som har forandret seg. Men det er åpenbart at kirken har forandret seg.

Nærmest en humanist. Ikke er det så vakkert, unntatt at den tidligere lederen i Palestinautvalget i Norge, i sin stillingsoppgave som sogneprest har medført at han skal jobbe med palestinske. Det var ikke noe Sagedal krevde. Formuleringen sørget den forrige prosten i Sør-Gudbrandsdal, Per Halseth Nielsen, for.

Gjennom Palestina-arbeidet og oppholdet i Libanon traff Sagedal den svenske kvinnen han siden skulle bli gift med. Sammen fikk de Amanda. Ekteskapet var ikke. Datteren hadde med faren deler av oppveksten og gikk både barneskolen og ungdomskolen i Øyer. I dag er hun 27 og forlig utdannet lærer.

Hjemme i Venezuela var det ingen scenen på Øyvind Sagedal besøkte seg, for å studere teologi. Begge foreldrene var aktive i det lokale kirke livet.

– Jeg vokste opp i et kirkeleg miljø, og gikk i den lokale Vigres-pedagogien. Egentlig var tanken å bli misjonær. Men i tenårene gikk jeg gjennom et lite opprør, slik mange unge gjør. I stedet for å gjøre det jeg hadde tenkt, begynte jeg å studere psykologi. Da jeg vendte tilbake til teologi, hadde jeg ikke gode nok karakterer til å begynne på embetsstudiet. Derfor søkte jeg Misjonsskolen i

Stavanger, som også drev prestutdanning, men uten rett til embetsstudium som ved Menighetsfakultetet og Det Teologiske Fakultet på Universitetet i Oslo.

Det er ikke sikkert Øyvind Sagedal hadde blitt den Sagedal som folk i Lillehammer, like langt fra Misjonsskolen, hadde det vært de radikale politiske ideene. Tre år med studiene sto på kommunisistisk til Sosialistisk Valgforbund, som partiet SV het tidlig på 1970-tallet. Misjonsskolen var et kleskari av kristne sosialister.

– Jeg ble slått opp av dette miljøet og ble sosialist, selv om flere som sognet til dette miljøet på skolen, fikk kniven på strupen.

Øyer-presten har aldri lagt skjul på sitt ståsted langt ut på venstresiden. Hvorfor har det seg da at denne raddisen stadig snakker som en konservativ katolsk når det kommer til kirkeleg tradisjoner og en del teologiske spørsmål?

– For noen år siden yret du om en å endre skriftestenen i den lutherske kirken?

– Fordi jeg tror det hadde vært en bra ting. Mennesker ville fått et sted å ligne opp for ting som ligger og plager. Skriftestenen kan ha en god psykologisk funksjon, ved siden av det religiøse aspektet.

– Vi forberder jo skriftestenen med den katolske kirken!

– Vi er ikke hele sammen i den norske lutherske kirke.

– Er du konservativ teologisk?

– I alle fall liturgisk. For meg er symbolikk og liturgi viktig. Derfor ser jeg stor verdi i den katolske, og enda større grad i den ortodokse liturgien. I 1982 deltok jeg i Nordiske Kvinners Fredsmøte i Moskva. Opplevelsen jeg hadde da var til mæne i den ortodokse kirkens hovedkvarter, ønsket jeg aldri måtte stanse. Det var en opplevelse av himmel på jord.

– Kolliderer ikke dette med den politiske radikaleren og liberaleren?

– For meg er det ingen motsetning mellom å være veldig glad i liturgi og tradisjoner og ha radikale og liberale meninger, selv om jeg ser problemet i den katolske og ortodokse holdning til kvinnelige prester og homofili.

– Så gudstjenestene i Øyer er ekstraordinært høytidelige?

– Sammen med kantor Ole Lauvli, og siden Kari Irene Lien, har vi prøvd å få til dette. For eksempel er klokkeringingen essensiell. Så lenge vi kan ha manuell ringing, og ministranter, bør vi holde på det. Jeg har jobbet bevisst med det i alle år.

– Hva slags tilbakemeldinger får du?

– Folk har ulike ståsteder. Likevel har jeg inntrykk av at mange synes det er fint. Det er fantastisk å oppleve konfirmanter som gir ministrarangese på en utrolig fin måte, og går inn i det med største ærbødighet.

– Ministranter er også noe man kjenner fra den katolske kirke?

– Riktig. Men også i den norske kirke har det skjedd mye på dette området. I Øyer har vi dessuten veldig godt samarbeid med pinsemenigheten, blant annet med felles gudstjeneste annethvert år på Tabernaklet, annethvert i kirken. Jeg har preket i Tabernaklet, og forstanderen i pinsemenigheten har talt i kirken. Vi har dessuten fellesgudstjeneste på Mosetertoppen i påsken, også etter at Hafjell vintergospel ble avsluttet. Det er stor gjensidig respekt oss imellom.

I Øyer prestegard henger mange malerier. Sagedal har kjøpt kunst i en årrekke. Ikke bare av norske, men blant andre libanesiske og palestinske bildekunstnere. Gjennom den mangearige interessen har han blitt en aldri så liten kunstkjenner.

– Du er blitt en stor samler?

– Ikke for investering og spekulasjon. Jeg har vel egentlig bare kjøpt bilder jeg liker.

Stuene i prestegården har Sagedal gjort til rene gallerier. Ikke så underlig.

– I gamle dager var prestegården bygda kulturhus. Det ville jeg gjerne videre. Ønsket at det skulle være et kulturhus, i tillegg til menighetens og prestebolig. Men nå som boplikten er tatt bort, er min etterfølger ikke nødt til å flytte inn her. Likevel tror jeg det er et ønske i bygda at sognepresten bor i prestegården. Det er et fantastisk hus. Tenk, den yngste delen er fra 1760-åra, den eldste fra 1590. Den siste hekseprosessen i Norge skjedd i dette huset på 1700-tallet.

Sjelden har det vært stille under taket. Selv når han er alene, hevder Sagedal at han har selskap. Jeg har akkurat spurt om han ikke synes det er dumt når det knirker i 400 år gamle vegger i mørke vinterkvelder.

– Er det stille, og jeg kanskje sitter her og ser på TV og hører ei dør som slår i etasjen over, vet jeg at det bare er Monrad, som var prest i bygda da kirka ble bygd på 1700-tallet. Han holder meg med selskap, skjønner du. Det er ikke meningen å jeg også går igjen min tid her på jorda er omme.

– Tror du på det du sier?

– Jeg hører ham i alle fall, så ...

Takst og foto: Per Børre Henriksen

For eksempel er klokkeringingen essensiell. Så lenge vi kan ha manuell ringing og ministranter, bør vi holde på det. Jeg har jobbet bevisst med det i alle år.

– Hva slags tilbakemeldinger får du?

– Folk har ulike ståsteder. Likevel har jeg inntrykk av at mange synes det er fint. Det er fantastisk å oppleve konfirmanter som gjør ministrant-tjeneste på en utrolig fin måte, og går inn i det med største ærbødighet.

– Ministranter er også noe man kjenner fra den katolske kirke?

– Riktig. Men også i den norske kirke har det skjedd mye på dette området. I Øyer har vi dessuten veldig godt samarbeid med pinsemenigheten, blant annet med felles gudstjeneste annethvert år på Tabernaklet, annethvert i kirken. Jeg har preket i Tabernaklet, og forstanderen i pinsemenigheten har talt i kirken. Vi har dessuten fellesgudstjeneste på Mosetertoppen i påsken, også etter at Hafjell vintergospel ble avsluttet. Det er stor gjensidig respekt oss imellom.

I Øyer prestegard henger mange malerier. Sagedal har kjøpt kunst i en årrekke. Ikke bare av norske, men blant andre libanesiske og palestinske bildekunstnere. Gjennom den mangearige interessen har han blitt en aldri så liten kunstkjenner.

– Du er blitt en stor samler?

– Noe har jeg fått. En god del har jeg kjøpt.

– Du er blitt en stor samler?

– Ikke for investering og spekulasjon. Jeg har vel egentlig bare kjøpt bilder jeg liker.

Stuene i prestegården har Sagedal gjort til rene gallerier. Ikke så underlig.

Bygdas kulturhus

– I gamle dager var prestegården bygda kulturhus. Det ville jeg føre videre. Jeg ønsket at det skulle være et kulturhus, i tillegg til menighetshus og prestebolig. Men nå som boplikten er tatt bort, er min etterfølger ikke nødt til å flytte inn her. Likevel tror jeg det er et ønske i bygda at sognepresten bor i prestegården. Det er et fantastisk hus. Tenk, den yngste delen er fra 1760-åra, den eldste fra 1590. Den siste hekseprosessen i Norge skjedd i dette huset på 1700-tallet.

Sjelden har det vært stille under taket. Selv når han er alene, hevder Sagedal at han har selskap. Jeg har akkurat spurt om han ikke synes det er skummelt når det knirker i 400 år gamle vegger i mørke vinterkvelder.

– Er det stille, og jeg kanskje sitter her og ser på TV og hører ei dør som slår i etasjen over, vet jeg at det bare er Monrad, som var prest i bygda da kirka ble bygd på 1700-tallet. Han holder meg med selskap, skjønner du. Det er ikke utenkelig at jeg også går igjen når min tid her på jorda er omme.

– Tror du på det du sier?

– Jeg hører ham i alle fall, så ...

For meg er symbolikk i kirken viktig. Jeg se

Heimlengt

■ JON AMRUD.

I 2016 årgangen av «II gamle fotefar» kan vi lesa om ein hest frå Moratraktene s om kanskje var på veg til Øyer. Hesten var kjøpt på Stavsmarken tre år før som unghest «i tredje året». Hesten hadde kanskje ikkje glømt staden der han var oppvaksen.

Om denne hesten kom til Øyer eller kva slags lagnad han møtte, kan vi ikkje sjå utifrå dette svenskebrevet.

Dette fekk meg til å tenkje på noko bestemor mi Randine Stenumgård (f. Lysbakken 1863–1954) fortalde. Ho var fødd og oppvaksen i Lysbakken, ein av dei øvste gardane på Nord Tretten. Ein sommardag, eg veit ikkje årstale, stod det ein framand hest ved gjerdet ovafor garden.

Randines far, Peder Lysbakken (1818–1912), tok fatt i hesten. Det første han nok la merke til var at hesten hadde helde på seg, han var også merkt, mest truleg svimerke på ei hov.

Ut i frå merkinga kunne dei sjå at hesten hørte til i Østerdalen. Ein må og rekne med at det var gnagsår etter helda. Peder tok hesten og gjekk til Østerdalen med han. Der kunne dei opplyse at hesten var kjøpt på Stavsmarken av ein gausdøl, om det var hausten før eller tidlegare veit eg ikkje. Han var nok på tur heimatt, og vi kan kanskje tenkje oss at hesten vart skuffa da han måtte snu på Tretten. Hest-

ten var mest sikkert på tur til Gausdal, hadde han ikkje møtt hindringar ville han truleg lagt på svøm over Losnavatnet. Ville ha klart dette med helde på? Ja, dette blir berre spekulasjonar. Som eg antyder i overskrifta trur eg at dyr kan ha heimlengt. Dei kan kjenne seg knytt til stader, personar eller kanskje andre dyr.

I vår lovgjeving om dyrevern er det og tatt omsyn til dette Ein paragraf forbyr salg av hest som er 20 år eller eldre til liv, bortsett når den blir seld saman med garden. Helde er ein bindeanordning der ein bitt saman to bein, mest vanleg frambeina, slik at hesten kan ta berre svært stutte steg. Ved bruk av helde skal hesten ha dagleg tilsyn.

Vi veit og at andre dyr kan trå heimatt. Det var ikkje utan problem å kjøpe ku frå ein gard på same seterlag/ beiteområde. Ei slik ku ville ofte beite saman med bølingen ho kom frå, og følgje denne heimatt til kvelds.

Tretten kirke - 15 år i dvale

■ BERIT SUNDLI

Høsten 2016 ble det markert at Tretten kirke var fullt ferdig restaurert med ny utvendig maling og nytt tårn. Kirkeverge Berit Sundli forteller historien om den lange vegen fram til målet.

Tretten kirke er ferdig restaurert. Foto: Morten Brendløkken.

Det var en gang ei anneks-kirke på Tretten. Da hun ble bygget i 1727 fikk hun navnet Vår frelsers kirke; med et lite tårn og et lite spir. Hun var så godt fornøyd med det.

Men i 1807 ville menigheten hennes at også hun skulle ha et like stort og flott tårn som det de hadde i hovedsognet, i Øyer. Og høyt tårn ble bygget med et like høyt spir.

Huff huff, hun ble så sliten av det altfor tunge tårnet, ja både tårnfooten, selve tårnet og spiret ble så alt for tungt å bære. Allerede ved bispevisitas i 1819 ble det bemerket at tårnet sviktet slik at de ikke kunne ringe med den store klokka. Ja, det ble etter hvert stor slita-

sje og mange førstehjelpsaksjoner ble prøvd, på tårn og spir.

Men etter hvert fikk hele kirka så store skader at i år 2000 ble kirka stengt i en periode. Tårnet ble heist ned på bakken og kirka fikk en midlertidig liten «hatt» som tårn. Kirkeklokken ringte fra en støpul utenfor kirkegårdsmuren. Så inntil videre fikk vi klare oss med kirka slik den var.

Mange kloke hoder var på befarung i kirka, og flere forslag på restaurering ble vurdert, alt fra å ta ned hele kirka og lafte opp att, til å la det hele skure. Politikerne som styrer pengesekken ble forelagt et forslag som ville koste

Tretten kirke tegnet av Arve Hagen.

over 20 millioner, noe som var i overkant på hva en liten kommune så seg i stand til å klare.

Biskopen kom

Men i 2008 kom biskop Solveig Fiske på bispevisitas i Øyer og Tretten. Nå ble det en sterk anmodning om å få kirka satt i stand.

Fra prestens tilsynsrapport til bispevisitas 2008 leser vi:

«Kirken trenger vesentlige utbedringer, noe som er synliggjort for så vel lokalmiljø og besøkende ved at klokketårnet er løftet av kirken og satt på parkeringsplassen ikke langt fra kirkens nordøstlige hjørne. Det er gjort adskillige henvendelser om denne saken og situasjonen til bevilgende og avgjørende myndigheter uten at det har ført til noe tiltak og handling. Så langt en skjønner, skyldes det-

Tretten kirke, foto fra 1900.

Tretten kirke – foto fra år 2000.

te dels følelse av avmakt, manglende oversikt over reparasjons kostnader, bygningsmessige konsekvenser, økonomi og vilje. En kan ha forståelse for slike reaksjoner på de store utfordringer denne saken innebærer. Nå er tiden imidlertid inne for å komme videre og finne en annen løsning for tårnet på Tretten kirke.

En ser for seg to alternativer: Primært bør tårn og fundament restaureres og tårnet komme på sin rette og opprinnelige plass. I senere tid er det beskrevet reparasjonsmåter som muliggjør å reparere og utbedre råteskade uten å demontere tømmerkirken. Sekundært må man få tårnet demontert og satt vekk. Det siste medfører at man må finne en annen løsning for tårndelen på kirken og for kirkens klokke.

Begge disse alternativene er bedre en nåværende situasjon. Slik det nå er, tjener det verken menighet eller kommune til ære og bærer preg av desillusjon og handlingslammelse.

Fra Biskopens visitasforedrag desember 2008. – Utfordringer: 3. Rehabilitering av tårn og kirkebygg på Tretten: Fortsette prosessen med rehabilitering av kirke og kirketårn på Tretten i samarbeid med kommunen og Riksantikvaren. Ansvar: Kirkelig råd og kirkeverge.»

Tok opp saken

Kirkevergen tok straks opp ballen og fra referatet fra første møte i Fellesrådet 2009 leser vi: «Restaurering Tretten kirke: «Info om korrespondanse med riksantikvaren: Det er 19 korskirker i Oppland, men kun to som har samme tårnkonstruksjon som Tretten. Derfor vil ikke restaureringen ha overføringsverdi for andre kirker. Vi har et konstruktivt samarbeid med kommunen og Riksantikvaren om planlegging av prosjektet.»

Det var med andre ord ingen oppskrift på hva vi kunne gjøre, eller hvordan. Kirka skul-

le bevares, men vi måtte tenke nye tanker på hvordan det kunne la seg gjøre.

Det var fortsatt usikkert hva vi kunne gjøre, og med hvilke ressurser. Det var mange spørsmål som vi måtte ta tak i, men med gode samarbeidende krefter hadde vi et håp om at Tretten kirke skulle settes i skikkelig stand. Politikere i Øyer kommune, Øyer og Tretten kirkelige råd, rådmann, kirkeverge, Riksantikvaren, Biskopen, fagpersoner innen gamle håndverksfag, alle var innstilt på at vi skulle få dette til.

Tilfeldigheten rår?

Så var det slik at flaggstanga ved Øyer kirke var råtten og måtte tas ned. Det koster mange penger å flagge på alle offentlige flaggdager, så kirkevergen ville undersøke hva andre kirker hadde: Vanlig flaggstang eller paradeflaggstenger som ikke er så forpliktende.

Dermed ble det en tur i distriktet for å se på flaggstenger. Men hun kom ikke lenger enn til Vestre Gausdal kirke som var bygd i 1784. Der stoppet hun opp, fotograferte kirka med tårn og spir, kontaktet riksantikvaren og sa: «Kanskje har Tretten kirke vært slik en gang?»

- Kan så hende var svaret, men vi må ha bevis.

Det være seg bildemateriale fra det før-

Vestre Gausdal kirke – vigslet i 1784.

ste tårnet, spor i tårn-materialene som var lagret i container, hva vi kunne finne av bevis. Bildemateriale har vi ikke, kun en tegning av Arve Hagen (hvilken kilde han har brukt vet vi ikke).

Mediadekning

Tretten kirke ble symbolet på forfallet av kirkebygg i Norge. I aviser og TV-reportasjer ble Tretten kirke holdt fram som et grelt eksempel på manglende vedlikehold.

Det ble mange avisoppslag om elendigheiten ved Tretten kirke. 10. april 2010 kunne GD fortelle at brannvesenet rykket ut etter at brannalarmen i kirken ble utløst. Den automatiske alarmen går rett til brannvesenet og de var raskt på plass.

Nå viste det seg at det var ingen brann, men et strømbrudd som hadde utløst alarmen.

Både kirken og bebyggelsen på nedsida og sørsida ble mørklagt.

- Kanskje like greit om denne kirken hadde brent ned i stedet for at den står og råtner helt ned, sa en ikke navngitt tretling til avisen.

Gode krefter jobber sammen

Riksantikvaren, varaordfører, teknisk etat Øyer kommune, Øyer Tretten kirkelige råd (ØTKR), Henning Olstad var på befaring i Tretten kirke april 2010:

Oppdraget etter denne befaringa var: Kan det finnes bevismateriale for det første kirketårnet?

Kirkevergen fikk i oppdrag å finne skriftlig/grafisk/kunstnerisk materiale som viser opprinnelsen til det opprinnelige tårnet fra 1727. Intet funn verken hos Statsarkivet eller i private arkiver.

Men materialer fra det gamle tårnet hadde vi. Så vi satte igang: Lafta opp de lagra mate-

rialene, og fant øksespor etter det opprinnelige tårnet fra 1809. Nå var vi et godt stykke videre!

Henning Olstad fikk oppdrag fra kirkevergen om å undersøke materialet som er lagret i container (deler av det tårnet som er tatt ned). Dette arbeidet ble gjort, og man finner tydelige spor fra det opprinnelige tårnet.

To konsulenter Kjell Andresen og Geir Gram fra Riksantikvaren var på ny befaring i august, og kunne bekrefte Henning Olstads funn.

Hva skjer videre?

Henning Olstad fikk i oppdrag å gjøre et overslag av arbeidsomfanget med rehabilitering av kirkekassa, samt tilbakeføring av tårnet, til det opprinnelige. Olstad utarbeider dette dokumentet medio september. Kirkevergen oversender til Riksantikvaren for godkjenning og anbefaling til biskopen om dispensasjon for endring av Tretten kirke. De godkjente planene legges fram for godkjenning i ØTKR før de oversendes kommunestyret for politisk behandling. Vi håper vi får en god prosess og god, konstruktiv behandling i alle ledd i arbeidet med rehabilitering av kirka vår.

Øyer og Tretten kirkelige råd håper å starte prosessen med å rehabiliterer Tretten kirke

*GD viste et manipulert bilde av hvordan kirken kommer til å se ut med nytt tårn.
(Foto: GD-arkiv – Silje Rindal)*

og arbeidet med å tilbakeføre det opprinnelige tårnet på kirka.

Det forutsetter at det blir gitt anbefaling fra Riksantikvaren og godkjenning fra Biskopen om å gjøre de nødvendige tiltak på kirkebygget og tårnet.

Det var møtevirksomhet og samtaler. Formell søknad ble sendt og vi fikk positivt svar med anmodning fra Riksantikvaren og godkjenning fra Biskopen.

Finansiering

Så var det penger da. Vi ba kvalifiserte håndverkere om et overslag på hva restaurering av Tretten kirke kunne dreie seg om i kroner og øre. Det ble anslått til ca 8 millioner. Fortsatt mye penger, men kommunens politikere la det inn i økonomiplanen og kommunen finansierte restaureringa. Vi søkte flere instanser om tilskudd, og fikk kun ett positivt svar. Fra Norsk kulturarv fikk vi 200.000 kroner.

Nytt tårn

18. august 2010 kunne GD fortelle at det blir nytt tårn på kirken, nemlig originaltårnet fra 1727, 4,50 meter høyt. Avisen omtalte arbeidet på denne måten:

«Tømmermester Henning Olstad har hatt et oppdrag på Tretten de siste dagene. Han og Per Øystein Østensen har sett om de kunne gjenskape det opprinnelige tårnet fra 1727. Det har de klart.

Tømmeret har ligget inne i containeren ved siden av kirka i 10 år. På de fire øverste stokkene har de to tømmerne funnet sporene etter sperrene og vinkelen på sperrene.

- Vi er 80 prosent sikre på at vi har funnet ut hvordan det opprinnelige tårnet så ut. Det var 4,5 meter høyt med pyramidetak, kledd med tjærebredd, liggende panel. Hele kirka var i sin tid svart, sier Olstad.

Den liggende panelet finnes fortsatt. Den lå under den stående, hvitmalte panelet da tårnet ble demontert for 10 år siden. Alt ligger på lager, intakt.

- Betyr det at det tårnet som ble tatt ned aldri kommer opp igjen?

- I så fall må det bygges ei ny kirke. Hele problemet her, er at det ble bygget på et nytt tårn som ikke passet til den opprinnelige konstruksjonen. Kirka tålte rett og slett ikke tyngden av tårnet, og den tåler det i hvert fall ikke nå, sier Olstad.

Det neste 20 meter høye tårnet ble satt opp i 1807, lenge etter at kirka ble bygget i 1727. Det var høyt, tungt og utsatt for vind. Når det blåste fra den ene retningen, la tårnets tyngde seg på tømmeret i motsatt retning.

Pr dato er det akselererende skader inne i kirka, selv etter at tårnet ble tatt ned. Tidligere denne uka skulle organisten øve. Da fikk hun ikke opp pipedørene. Kirkens bærende konstruksjon hviler på orgelet.

- Det er ikke noen god løsning, sier Olstad.

Han mener løsningen med å sette opp igjen originaltårnet er både arbeids- og kostnadsbesparende. Dessuten vil gammeltårnet slite mindre på kirka. Det tårnet som nå står på bakken ved siden av kirka, veier 14 tonn. Gammeltårnet veier under det halve.

- Vi må endre klokkebukkene ved å føre dem tilbake slik de var, men egentlig er ikke dette noen stor jobb. Vi kunne begynt til uka vi, om vi hadde fått lov, sier Olstad.

Tretten kirke har i dag et lavt tårn som tretlingene omtale som ei ruke. Årsaken til det, er at pyramidetaket er svært lavt.

Da Olstad og Østensen målte vinkelen på brudehuset i kirkemuren, fant de ut at takvinkelen der var akkurat som takvinkelen i sin tid var på det opprinnelige tårnet; 55 grader.

Alt henger i hop. Det vil si hang i hop.

- Vi er blitt fortalt at trettingene protesterte allerede da det nye tårnet ble satt opp. Tårnet var for digert for kirka. Tårnet er jo nesten like stort som hele kirka, sier Olstad.

Siden han først var på Tretten, krøp han også under kirkegulvet.

- Men kirka står godt. Grunnarbeidet er godt, det finnes ikke fuktighet. Restene etter tømmerarbeidet før åpningen i 1727 er ferske og fine, sier Henning Olstad.

Til uka skal det være møte om saken, med folk fra Riksantikvaren kommunen og mer til. Rette vedkommende må ta stilling til to spørsmål; hva skal skje med selve kirken og hva skal skje med ideen om å sette opp igjen det opprinnelige tårnet.»

Fokus på læring.

Gamle håndverkstradisjoner er som vi vet i ferd med å dø ut.

Når Tretten kirke nå skulle restaureres,

hvordan kunne vi gjøre dette til en opplæringsarena? Vi måtte bruke mange av de gamle håndverkmetodene for å komme i mål med restaurering av tårn, spir og kirkebygg. Samtidig som vi også måtte se på hva som kunne være hensiktsmessig å gjøre.

Det ble mye møtevirksomhet og mange gode tanker i denne perioden. Vi tenkte at dette vil jo ha stor verdi som arena for opplæring, det som så fint heter kompetanseutvikling. Så det ble arrangert kurs blant annet i avdekking og registrering av skade, merking, hogging, framkjøring av tømmer, saging og tilvirking av materialer, produksjon av kamdragere og lafting.

Barnehagegrupper og skoleklasser fra Aurvoll fulgte interessert med da de fikk høre om arbeidet på kirka. Fellestråd, historielag og bygdefolk ble invitert til informasjonsmøter om framdrift og byggeprosess. Og folk var svært opptatt av hva som skjer med kirka vår.

*Kirkeverge Berit Sundli og NRKs Linda Eide foran Tretten kirke.
(Foto: NRK – Kristin Helgeland Hauge)*

En norsk attraksjon

Linda Eide fra NRK kom også til Tretten kirke med sin serie om norske attraksjoner. Historien om kirketårnet hadde fengst hennes noe pussige nysgjerrighet.

På nettsidene til NRK ble kirken og tårnet omtalt på denne måten:

«Tretten kirke kan skilte med Norges eneste kirketårn på bakkeplan. I hele 11 år har kirkas spir stått i hagen ved siden av kirka i stedet for oppå. Og slikt blir det en attraksjon av.

For dette er historien om kirkelyden som lot seg lede ut i misunnelse. De ville ha like stort tårn som nabobygda, men det tålte ikke den vesle kirka.

Tretten kirke ble bygget i 1728, da med et lite tårn som sikkert passet kirka. Men fordi folk på Tretten var misunnelig på de store kirketårnene i nabobygdene, fikk de altså byttet ut det lille tårnet med et større et.

Det skjedde i full fart i 1807.

Men allerede i 1820 skal menigheten ha reagert på at det store tårnet svaiet vel mye, og de søkte om få ta det bort igjen, uten at noe skjedde.

Først i 1998 ble det gjort nærmere undersøkelser, for tårnet svaiet fortsatt mer enn normalt var. Det viste seg at det var store råteskader og kirka ble stengt.

Og så, i 2000, ble det store tårnet heis ned på bakken, der det altså fortsatt står.

Nå ligger saken hos riksantikvaren som skal avgjøre om Tretten kirke får sette det gamle tårnet opp på kirka igjen. Og hvis de nå får det, så har saksbehandlingstiden i denne saken vært på 190 år.»

Tretten kirke ble et symbol på forfallet i norske kirker og andre offentlige bygninger. Vi ble mye omtalt i media, både lokale og landsdekkende.

Omtale hos Riksantikvaren

Også på Riksantikvarens hjemmeside ble restaureringen omtalt 29. juni 2012:

«Tretten kirke i Øyer kommune i Oppland har i lengre tid vært en attraksjon, med kirketårnet godt plassert på bakken ved siden av kirken. Nå blir kirken snart å se i ny-gammel utgave.

Tretten kirke er en laftet korskirke som ble innviet i 1728 som Vår Frelses kirke. Til å begynne med hadde kirken bare et mindre klokketårn. I 1807 bestemte man seg for at Tretten kirke skulle rage høyere. Muligens var avgjørelsen inspirert av det høye kirketårnet i nabosognet.

Uansett var dette en avgjørelse man kom til å angre på. Allerede på 1820-tallet skal både menighet og biskop ha reagert på at det nye tårnet svaiet. Men den gang avsto kirkeministeren menighetens søknad om å fjerne det nye tårnet. Etter hvert som årene gikk, merket menigheten at også kirkebygningen tålte det tunge tårnet svært dårlig. Råte og konstruksjonsskader ble resultatet. Det ble gjort flere forsøk på styrke konstruksjonene og reparere skadene tårnet forårsaket. I 1999 måtte kirken til slutt stenges, og i 2000 ble det høye spiret tatt ned og plassert ved siden av kirken.

Da spiret fra 1807 ble fjernet, fant man til Riksantikvarens glede et nesten komplett tårn fra 1728. Hoveddelen av det gamle tårnet var fremdeles intakt. Kun klokkeoppheget og selve taket manglet.

- Nå starter arbeidet med restaurering av kirken. Riksantikvaren er veldig glad for at et viktig kulturminne nå tas vare på, til glede for nye generasjoner i Tretten menighet, sier seniorrådgiver Kjell Andresen hos Riksantikvaren.

Tretten kirke er listeført, men ikke fredet. Dermed har Riksantikvaren bare vært rådgivende myndighet i denne saken. Riksantikva-

Tømmeret er sagt og kappet og klart til å brukes til nytt tårn på Tretten kirke. Byggestart blir før påske. (Foto: GD-arkiv – Dagfinn Hovland)

Dirk Meyvis hovelar tømmerstokker til restaureringen av Tretten kirke.

Fagfolk i sving. Tømmer Per Hilleren og næming i tømmerfaget Alf Reidar Radøy.

ren anbefalte i 2011 at biskopen skulle overse kirkeministerens avgjørelse fra 1820 og tillate en tilbakeføring av kirkens gamle tårn. Etter 190 år ser saken dermed ut til å få en lykkelig løsning!»

Støtte fra Kulturminnefondet

6. juni 2014 kunne GD fortelle at direktør i Norsk Kulturminnefond Simen Bjørgen overrekker skiltet til kirkevergen som synlig bevis på at Kulturminnefondet støtter restaureringsarbeidet.

– Vi er glad for gaven, sa ordfører Mari Botterud da Simen Bjørgen overrakte det synlige bevis på at Norsk Kulturminnefond støtter arbeidet med å restaurere tårnet på Tretten kirke.

– Det er svært sjelden fondet støtter ei kirke, sa Bjørgen, da han overrakte det synlige bevis på pengestøtten, ei metallplate med «Støttet av Norsk Kulturminnefond» inngravert.

Opptart av restaureringa

8. februar 2015 forteller GD at kirken skal stenges fra april til september. Da starter arbeidet med å få renovert og bygge nytt tårn.

– Vi skal ha et møte om framdrifta i uke åtte, og da vil vi vite mer nøyaktig når og hva som skal skje, sa Odd Magne Tuterud i eieendom og anlegg i Øyer kommune.

Han er glad for å kunne fortelle alle tretlinger at nå skal det skje noe med det meget omtalte kirketårnet og Tretten kirke.

Tømmeret er for lengst hogget, kappet, sagt og klart til å brukes. Det er Steinar Moldal som har sagt og kappet tømmer. Henning Olstad er ansvarlig for arbeidet.

Jobben gjort

Håndverkerne gjorde en fenomenal jobb på Tretten kirke. Til tross for en våt sommer gikk

arbeidet med å restaurere Tretten kirke etter planen. Det var et mangfoldig arbeid for å forsterke kirka, og Henning Olstad garanterer at kirka nå skal stå i nye 300 år.

16. november 2015 fortalte også GD om jobben som var gjort:

«Fire karer har tatt farvel for denne gang. Franskmannen Thomas Bisch har allerede reist en rask tur til hjembyen Strasbourg. De andre går på nye prosjekter. Gud vet om kirka hadde blitt som den er blitt uten de utenlandske håndverkerne.

– Vi har hatt moro av å jobbe med kirka i ei gruppe. Det har vært som en lek. Vi har snakket sammen og diskutert og funnet de riktige løsningene, sier Jan Stigen, småbruker i Ringeby, fra Tyskland. Han er ikke fornøyd med dagens opplæring i tradisjonell byggfag.

– De læres opp til industribygging. De lærer å lese en tegning, og så setter de sammen elementene som kommer ferdige på lastebil. Det er ikke noe rart ungdommen ikke vil bli

Restaureringen av Tretten kirke har i stor grad vært utført av utenlandske håndverkere. Alf Reidar Melvær Vadøy, til venstre, har blant andre hatt med seg franskmannen Thomas Bisch, tyskeren Jan Stigen og belgieren Dirk Meyvis på den mest omfattende restaureringen av en kirke i Gudbrandsdalen i nyere tid. (Foto: GD-arkiv – Einar Odden).

snekkere eller bygningsarbeidere. Det er tungt arbeid og det er dårlig betalt, sier Stigen.

Alf Reidar Melvær Vadøy har vært plassbas

Jobben er gjort. Fra venstre kirkeverge Berit Sundli, Henning Olstad, Jan Marek Stigen, Thomas Bisch, Alf Reidar Vadøy, Per Hilleren, David Hayden, Philippe deVillie, Dirk Meyvis, Morten Brendløy. En stolt gjeng fra fem nasjoner ser slutten på det omfattende arbeidet med Tretten kirke. (Foto: Mari Botterud).

Alf Reidar Melvær Vadøy viser stolt fram ei kirke som nærmest har vært plukket ned innvendig. Nå er den bedre enn noen gang. (Foto: GD-arkiv – Einar Odden)

på Tretten. Han er selv en som nærmest ramla oppi høvelspon og håndhogde beitskier. Han begynte på tømmerlinja for å ha noe å bygge ingeniørstudiene sine på. I stedet kom han seg ut i arbeidslivet, tok svennebrev og fortsatte. Nå har han restaurert ei kirke fra 1727.

Noen kjøper billige og dårlige laftehytter fra utlandet. Men de gode råvarene er her. Tradisjonene er her. Dere må finne igjen sjelen i tømringen. Hvor mange har gjort det?

Dirk Meyvis, for eksempel, metall-arbeider fra Belgia, bosatt i Venabygd på tiende året sier:

– Jeg har lært så mye her. Kan jeg få si noe om tømmer?

– Hvorfor ikke?

– Jeg ser veldig opp til laftebygg. Nord-

menn ser ned på lafta hus. Noen kjøper billige og dårlige laftehytter fra utlandet. Men de gode råvarene er her. Tradisjonene er her. Dere må finne igjen sjelen i tømringen, sier han. De siste dagene var alle skiferleggere. Gammel og litt ny stein ble lagt tilbake på tak som ble ribbet for å gi plass til restaureringen og stilas. Ny skifer fra Skogen på Fåvang ble lagt på lekter på det nye tårnet, det som er en kopi av originaltårnet fra 1727.

Inne i kirka er alt bare stas. Den er både vasket og vigslet. Kun de som har frekventert kirka ofte og brukt søndagsmessa til å studere bygningsdetaljene vil se forandringene.

Bare et trent øye vil se at prekestolen er vridd drøyt fem grader. Og den skal være god, den som skjønner hvorfor sitteunderlaget på

en av de fremste kirkebenkene er blitt litt for langt.

– Alt har vært nede. Å vri en prekestol bare noen få grader er ikke enkelt. Men den passer, sier basen.

Det nevnte trente øyet vil se at det er kommet fire nye loddrette søyler inn i kirkerommet. De står i hvert sitt hjørne, åtte tommer brede på alle kanter, fundamentert under kirkegulvet, med krone på, den kvadratiske konstruksjonen som bærer det nye tårnet over himlingen. Den som ser etter, vil se spor etter spuntene himlingen er festet med.

Oppå denne krona på disse fire stolpene med håndfasede kanter, står det nye tårnet. Trolig vil det stå til evig tid.

Karene har vært under gulvet også. Der har riksantikvarens folk vært tidligere, så de var forberedt på at det ligger ei kiste der. De var ikke forberedt på å finne en spaserstokk.

– Den er fin, litt grovt utskåret. Dessuten fant vi en bibel fra andre halvdel av 1700-tallet. Den var virkelig sprø, sier Melvær Vadøy. Denne uka ble kirka satt fri. Det vil si at all

I 40 år har trettingene gått til messe under en plastball øverst i spiret. På bildet Morten Brendløy.

(Foto: GD-arkiv – Einar Odden).

stilas skal demonteres og kjøres vekk. Att står kirka slik den var.

Det vil si, ikke helt. Ballen er borte. Kirketjener Morten Brendløy har tatt vare på sliteren. Den nye kula er ei metallkule.

Jeg kan tenke meg at den originale kula var i dårlig forfatning og at det kanskje ikke var penger til å få laget en ny. Den runde kula alle trodde var av kobber eller annet metall. Men i 40 år har trettingene gått til messe under en plastball, de siste årene under en ganske sliten plastball.

– Den kom nok opp da tårnet ble restaurert i 1974. Jeg kan tenke meg at den originale kula var i dårlig forfatning og at det kanskje ikke var penger til å få laget en ny. Dermed ble det montert opp en ball. Den hadde jo rette fargen, og ingen merket det, sier Brendløy.

Hanen i spiret er ny av året. Riks-antikvaren likte ikke monteringen av den gamle, selv om den dreide med vær og vind. Karene som hadde fått ballen opp i spiret valgte å feste hanen til et ett-toms vannrør. Det var også noe de hadde for hånden.

Hane, rør og ball ligger på lager, som en del av norsk kirkehistorie.

Kirka tas i bruk

I november 2015 laget jeg følgende oppsummering:

«Tretten kirke er nå tatt i bruk igjen til gudstjenestlige handlinger. Så lenge stillasene står, vil begravelser fortsatt være fra Øyer kirke, men i god tid før jul er nok stilasene borte, og vi får se tårnet slik det opprinnelig var, og slik det er blitt. Til våren og sommeren skal kirken males utvendig. Jeg er mektig imponert over den planleggingen som Henning Olstad & co gjorde før arbeidet starta. Da, ca. 1.mars, sa han nemlig at kirka skulle være

klar til å tas i bruk fredag 18. september kl. 16.00. Samme dag klokka 15 forlot de siste vaskerne og håndverkerne kirkerommet, og vi kunne gjøre oss klare til åpningsgudstjenesten kl. 18.00.»

Den 18. september var en merkedag for Tretten kirke. Gjenåpninga ble markert med gudstjeneste. Biskop Solveig Fiske, prost Per Halstein Nielsen, vår egen prest Øyvind Sagedal og kantor Kari Irene Lien medvirket i denne høytidelige gjenåpninga av kirka. En av håndverkerne Alf Reidar Vadøy sang preludiet akkompagnert av kantor. Hva kunne vel passe bedre enn «Kirken den er et gammelt hus, står om enn tårnene faller» Ordfører Mari Botterud, rådsleder Alma Hovda Bø og Henning Olstad som ansvarlig for håndverkerne hadde god informasjon om byggeprosjektet før gudstjenesten og Tretten sangkor bidro med fin sang. Flere ble rørt til tårer over å kunne høre kirkeklokkene ringe fra Tretten kirke, og få oppleve at kirkerommet nå kunne tas i bruk. Konfirmasjonen den 20. september kunne være i Tretten kirke, til stor glede for konfirmanter, foreldre og besteforeldre som husket tilbake til dåpsdagen. For den var det året kirka var helt stengt, og kirkelige handlinger foregikk i Øyer og på Kjørkjehaugen. Enda gjenstår en del arbeid på tak og spir. Stillaset må derfor stå, men vi håper å kunne få se tårnet før jul»

Helt ferdig

Nok en vinter gikk og sommeren 2016 ble kirka ferdig malt utvendig. Det var en stor dag da vi kunne invitere menigheten til ferdigstillelse av Tretten kirke. Kunsthistoriker Terje De Groot holdt et interessant foredrag om de

gamle krusifiksene som hadde vært i bruk i Tretten kirke langt etter reformasjonen. Bilde av krusifiksene i nesten naturtro størrelse var hengt opp i koret. Det var mange som var nygjerrig på hvordan det nye tårnet ble. Vi kunne stolt vise og fortelle litt om prosessen til de frammøtte. I kapellet var ca 60 personer samlet til sosialt samvær etterpå. Nå er kirka vår ferdig! Den ble et smykke for bygda og et gudshus som vil stå godt i nye 300 år!

Dette er de gamle krusifiksene som har vært i bruk i Tretten kirke til langt etter reformasjonen.

En avsluttet misjonshistorie

■ BRIT LUNDEBY

Det norske misjonsselskap har hatt flere foreninger i Øyer og Tretten. Nå er det ingen igjen.

Jeg har valgt å konsentrere meg om den foreningen jeg kjenner best. Den ble de siste årene kalt Flata og Nordbygda Misjonsforening. Foreningen ble lagt ned i 2015 etter litt over 160 år. Vi var da fem damer i alderen 73 – 93 år. Jeg var leder, men så meg ikke råd til å fortsette av helsemessige grunner. Senere er også Granrudmoen Misjonsforening nedlagt. Den arbeidet både for Misjonsselskapet og Sjømannsmisjonen. Da jeg begynte i foreningen, var det også en slik i Midtbygda.

Sokneprest Finn Kvarving sier i 140 års

beretningen for Nordbygda Misjonsforening at misjonsarbeidet i Øyer og Tretten kan føres tilbake til Hans Nilsen Hauge og hans virksomhet. Hauge selv startet ikke misjonsforeninger, men Sira Finn skriver at møter han holdt på Tretten i år 1800, førte til vekkelse. I 1803 var han igjen på Tretten og på Langgard. Det var stor oppslutning på møtene. En venneflokk fulgte ham så til møte på Lunke i Øyer. Han kom til gards, slik han ofte pleide, strikkende.

Bilde fra 150 års jubileum i Prestegarden. Bak fra venstre: Inger Haug, Lillian Jørstad, Brit Lundeby, Elisabeth Røssum, Reidun Jutulstad, Aslaug Tellander, Ingerid Jevne og Inger Kjøllesdal. Foran fra venstre: Målfrid Kvarving, Else Lunke og Solveig Kvam.

Øyer og Tretten tidlig ute.

Den første kvinneforening i Norge ble stiftet i Lyngdal i 1940 av prestefruen Gustava Kielland. Hun var svigerinne til Jan Theodor Kielland, som var prest i Øyer i 1830. Det norske Misjonsselskap, ble stiftet i Stavanger den 9. august 1842. Den haugianske predikanten Arne Arnesen Bjørge, som var født i Øyer, og flyttet til Jæren, var med i Stavanger den gangen, skriver Sira Finn.

Allerede den 9. mars 1851, ble det stiftet

forening i Øyer og Tretten. Foreningen var da felles for begge sokn, men ble senere delt. Øyerforeningen ble kalt Øyer og Sørbygda Misjonsforening. Prestekvinneforeningen, ble også brukt, da presten var formann. Det ble etter hvert en forening i Midtbygda også.

Nordbygda Misjonsforening ble stiftet ett år etterpå av Jens Johnsgard og klokker Johannes Arnesen, den dagen Arnesen fylte 29 år, 9. mars 1852. Arnesen var med på misjonsmøtene i begge sokn. Han var sønn av Arne

og Marit Mælum i Øyer, og tok lærereksamen ved Asker Seminar. Han ble ansatt som lærer og klokker i Kirkekretsen i Øyer.

I november 1995 ble foreningene på Flata og i Nordbygda slått sammen. Den fikk da navnet Flata og Nordbygda Misjonsforening.

Lange møter

Tor Ile skriver i bygdaboka at det var servering tre ganger på møtene som ble holdt rundt i hjemmene: Først nykokt, sterk kaffe med feite og fine kaker til. Utpå ettermiddagen

ble det servert smørbrød og varm sjokolade. Mot kveld var det kaffe og kaker igjen, før de brøt opp. Presten mente det gikk an å forenkle trakteringen. Det hjalp lite. De fleste gikk til fots og hadde lang vei. Selvsagt ble det enklere med årene.

Misjonsforeningen var en viktig møteplass den gangen.

Soknepresten ledet Prestekvinneforeningen og holdt andakt. Han orienterte om misjonsarbeidet hjemme og ute. Arnesen var med og hjalp med navnelister, kollekt og

Et lite glimt fra referatboken.

Bilder fra 160 års jubileet gjengitt i Misjonstidende.

130-årsfest i Øyer

Forleden var prestegardssalen i Øyer fylt med feststemte mennesker som var møtt fram for å feire 130-årsdagen for opprettelsen av den første Norske Misjonsselskapsforening i Øyer.

Det var Flata misjonssforening som hadde invitert og ordnet med arrangementet. Salen var pent pyntet, og tre av bydekunstnerne hadde hengt opp noen av sine bilder på veggene: Marit Engen, Ole Blikås og Jens Pettersen. Bildene gjorde salen lunere og mer intim. Beundring vakte også et knytteteppes gitt av Bjørn Haug.

Tre Øyerprester var samlet denne kvelden, og de hadde fått oppgavene fordelt mellom seg. Tidligere sokneprest Høyem åpnet med en velskrevet prolog med gratulasjon til jubelanten. Høyem høstet stor applaus for denne. Han fikk også ordet mot slutten av festen, og mintes med taknemlighet sine presteår i Øyer.

Nestmann ut var bygdens nåværende sokneprest, Nils Kåre Erlimo. Han hadde fått den vanskelige jobb å grave i gamle protokoller for å få en oversikt over foreningens historikk i Øyer. Han ga tilhørerne del i sine funn på en levende måte. Det var klokker Johannes Arnesen som, sammen med Jens Johnsgard, stiftet Øyer Misjonssforening på Skalmstad den 9. mars 1851. Foran i protokollen var det innledet med «I Jesu navn», og så kom referatene fra møtet. Blant annet var det nevnt at den første kollekten på møte 23. mars s.d. ga fire ort og tre skilling.

Siden den tid har det vært foreninger i Øyer og Tretten – preget både av nedgangs- og oppgangstider.

Øyers forrige sokneprest, Finn Kvarving, var også i liden. Han tok utgangspunkt i sin prestedid fra 1960-80. Hans konklusjon var

at det hadde vært 20 år på det jevne.

Etter pausen var det tidligere kretassekretær Olsbø som fikk ordet til en hilsen fra kretskontoret på Gjøvik. Han mintes de første misjonærene, bl.a. John Eng som er født på Tretten. De første misjonærer, som dagens, gikk ut på Jesu ord, sa han, og minnet om at arbeidet ikke er håpløst. I Afrika kristnes det nå mangfoldige tusen mennesker hver dag.

Flata Misjonssforening fikk også hilsen og takk fra andre gjester: Randi Bolstad fra Granrudmoen og Sissel Berg fra Tretten.

Tennene er av de ting som blir gransket på hestene når Hærnes. Her er det major Halvor Auestad (til venstre) som sammen tennene til en av Øyhaugens hester. (Foto: Nils

Hærnes hestetjeneste hadde remontemøte på Stampesletta i Lillehammer i går, der ni hester ble vist. Fem av dem ble godkjent som remontehester, mens de fire øvrige ble avvist. Kjell Øyhaugen fra Gausdal mønstret fem hester, og fikk fire godkjent. Den femte som ble godkjent tilho-

rer Herman Nyborg fra Fåvang.

Ni hester er ikke lenger noe dårlig antall når Hærnes remonte-nemnd er på besøk. Sist de var på Lillehammer, ble bare fire-fem hester vist, mens det ble vist bare fire hester under remontemøtet på Hadeland nylig.

Hvordan fremtiden vil arte seg

Økt arbeidsledighet og høyere satser:

Fire mill. mer i trygd utbetalt i dalen i fjor

I Gudbrandsdalen og Lillehammer ble det i fjor utbetalt i alt 13,3 millioner kroner i arbeidsledighetstrygd. Dette er en økning på bortimot fem millioner kroner fra året før. Bedriftsnedleggelsene i Lillehammerområdet har vist stort utslag på den statistikken. Der

har økningen vært på bortimot tre millioner kroner.

Den sterke økningen skyldes selvsagt større ledighet, men også høyere satser, skriver fylkesarbeidssjef Steinar Sand i årsmeldingen fra fylkesarbeidskontoret.

Totalt i Oppland ble det i fjor utbetalt 46,7 millioner i arbeidsledighetstrygd, mot 33 millioner året før.

I vårt distrikt er det utbetalt godt over 200.000 kroner i arbeidstilvænningspenger. For hele fylket

utgjør denne posten 2,9 millioner kroner.

I Lillehammer er det brukt 18.000 kroner i attføringstiltak for spesielle grupper. I hele distriktet er det utbetalt omlag 800.000 kroner i kursstønad og omlag 200.000 i reise- og flyttehjelp.

I de vernebedriftene i Lillehammerområdet er det utbetalt 4,3 millioner kroner i refusjon av lønnsutgifter. I hele fylket er denne posten på 10,4 millioner kroner.

Fra prestegardssalen i Øyer ser vi fra venstre Gustav K. Høyem, Else Aronsveen, Martha Høyem, Finn Kvarving, Gudrun Nermo og sogneprest Nils Kåre Erlimo.

19. mars 1981 hadde Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer omtale av 130 års jubileet. På bildet fra venstre Gustav K Høyem, Else Aronsveen, Martha Høyem, Finn Kvarving, Gudrun Nermo og sogneprest Nils Kåre Erlimo.

regnskap. Prest på den tida var Niels Christiaan Nissen. Hvis presten ikke var til stede, stod Arnesen for programmet.

Pengeinnsamling

På noen av møtene ble det etter hvert holdt auksjoner. Den første som er kjent, ble i følge Johannes Arnesens optegnelser, holdt på Moshus den 25. februar 1874. Det var også auksjon på Moshus i oktober 1885. 100 gjenstander ble solgt og det kom inn kr. 124,40. Et meget godt resultat den gang.

I Opplandsarkivet på Maihaugen er det oppbevart papirer om foreningen. Interesserte kan der finne opplysninger om Misjonsselskaps virksomhet i Øyer.

Foreningsledere

Prestene var formenn i Flata og Sørbygda Misjonssforening i ca. 100 år. Da Sira Finn ble sokneprest i 1960, syntes han en av damene kunne være formann. Da overtok Målfrid Kvarving ledelsen. Hun var formann/leder fra 1960 til 1976, Brit Lundeby fra 1976 til 1992. Da overtok Inger Haug fram til 2011. Brit Lundeby ble da igjen leder fram til nedleggelsen av foreningen.

Aagot Haug var kasserer i 20 år fra 1946 til 1966. Aslaug Tellander overtok fram til 2011, og da ble Bjørg Rindal kasserer. Vi hadde ingen fast sekretær før vi ble slått sammen med Nordbygda. Målfrid Kvarving var sekretær der, og fortsatte som det. Hun sluttet i 2011, og hadde da laget en flott referatbok som blir oppbevart på Maihaugen. Gudrun Nermo skrev også referat noen år.

Det første møtet i Nordbygda Misjonssforening etter annen verdenskrig, ble holdt på Kramprud, 9. mars 1947. I september samme år ble Agnete Skar formann og Anna Olstad kasserer. Agnete Skar var formann i 12 år.

Kjellfrid Thompson ble leder i 1961. Etter at Bernt Olstad - som var en god støtte for foreningen, døde i 1964 - holdt hun andakten på møtene. I januar 1988 ble det bestemt at Kari Kvam «foreløpig» skulle hjelpe Kjellfrid Thompson som leder. Hun holdt fram til foreningene ble slått sammen i 1995.

De siste årene.

Møtene fortsatte å bli holdt i hjemmene. Inger Haug ledet møtene og jeg var fast andaktsholder. Tidligere var det utlodninger på alle møter, men på slutten av sin tid som kasserer foreslo Aagot Haug at vi bare skulle ha kollekt. Denne har gått til Misjonsselskapet sentralt. Noen år samlet vi også inn penger til stipend for blinde på Madagaskar.

Vi feiret både 140 og 150 årsjubileum i Prestegardssalen. Der holdt Sira Finn misjonssamling i mange år med full sal med medlemmer fra Øyer og Tretten. Vårt 160 årsjubileum ble holdt på Jevne.

Flata og Nordbygda var representert på områdestevnene. Vi besøkte også Mesnali Ungdomssenter flere ganger. Til generalforsamlingen på Hamar i 1996 ble det bakt Serinakaker på Ungdomsskolen. Vi har hatt fellesmøter med Granrudmoen Misjonssforening og vært invitert til Normisjonmøter.

Nå er dette historie og vi som var med de siste årene beklager nedleggelsen, men så oss ikke råd for å fortsette. Misjonsselskapets virksomhet i Øyer i over 160 år, har gitt et vesentlig bidrag til menighetsbygging, undervisning, helse- og sosialarbeid i flere verdensdeler.

Det som her er skrevet bygger på Kvarving 140 års jubileumsberetning, samt Inger Haugs 150 årsberetning.

Har fylt ut litt fra eget minne.

Åsdalsleikene

■ JOHAN L. RINDAL.

Johan Ludvig Rindal kom fra gården Rindal i Øyer, der han ble født 11. desember 1875. Han ble uteksaminert som juridisk kandidat fra Kristiania Universitet i 1906, og praktiserte etter det en tid som sakfører i Tretten. Han emigrerte til Amerika i 1914, og arbeidet da et års tid på farm i Hillsboro i North Dakota før han ble avismann.

Han var først journalist for de norskamerikanske avisene Vesterheimen og Normanden. Deretter redaktør av avisen Fram, og fra 1919 North Dakota Tidende.

Det var meningen at hans kone Petra (pikenavn Holtan) og deres tre barn Eldrid, Johannes og Kåre skulle komme etter. Det var innkjøpt billetter til Amerikabåten. Det skulle aldri bli noe av den reisen. Dette var i 1914. Første verdenskrig brøt ut og billettene ble kansellert. Det var et hardt slag for en ikke spesielt bemidlet familie. Resultatet var at mor og barn aldri kom seg til Amerika. De startet på nytt på hver sin side av Atlanteren. Petra giftet seg igjen i Øyer. Det er ikke kjent at Johan L. Rindal fikk noen ny familie i USA.

Etter flere tiår uten særlig kontakt begynte det å komme brev fra ham på 1950-tallet. Disse brevene inneholdt slike historier som de to som trykkes i årets utgave av «I gamle fotefar»: Åsdalsleikene og Min første skolemester.

Johan Ludvig Rindal døde i Fargo i North Dakota i 1964 89 år gammel uten noen gang å ha vendt tilbake til Norge.

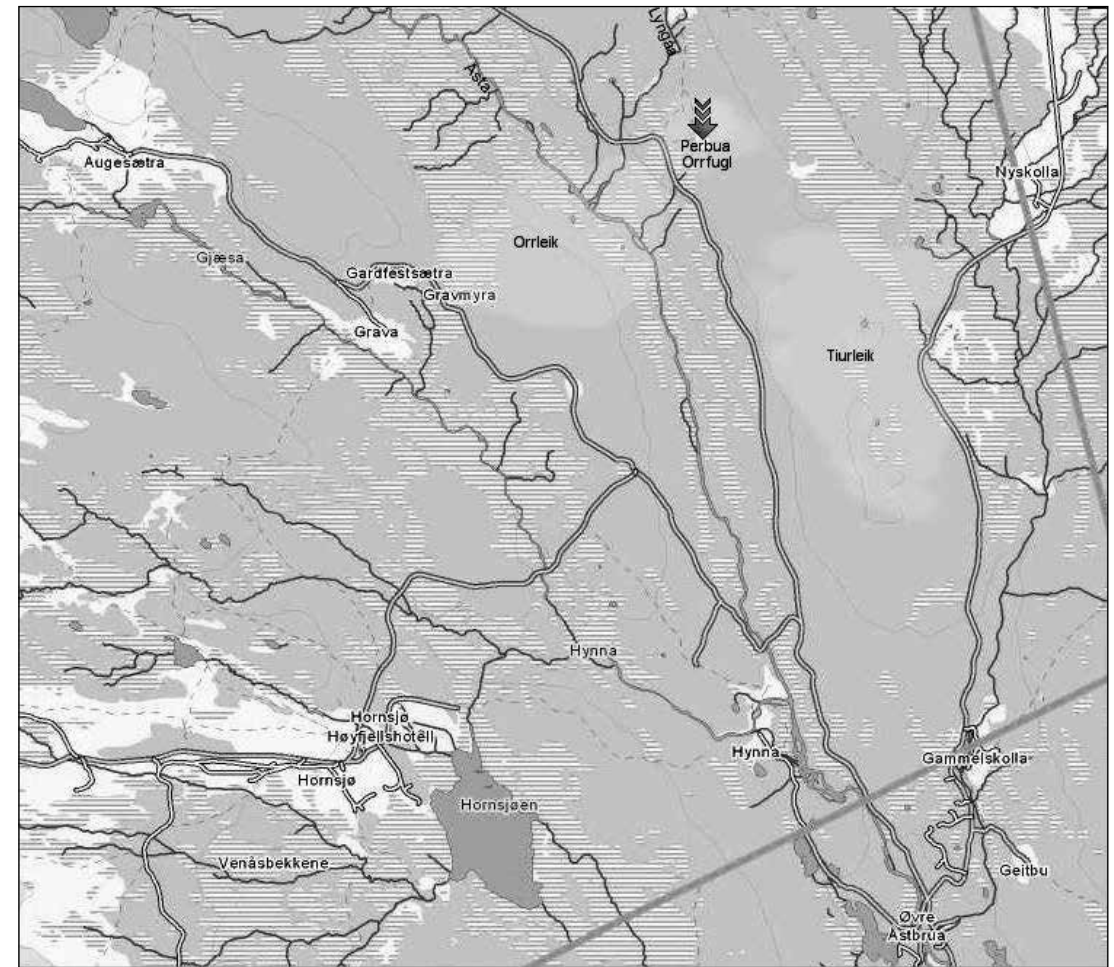
Disse to historiene har vi fått fra Steinar Lundberg som er oldebarn av Johan Ludvig Rindal

Det er med vemod jeg hører, at automobilveiene nu snor sig fra Nyskollaseter gjennom, hvad der for 60 år siden var Christoffer Olstads, mit og Gudbrand Solheims fiskerparadis. Lyngåa, Øveråsta og Neråsta, våre fornemste stangfiskeelver, gik derigjennem. Syd for "Løtnant Pærs" hestegjæterhytte, på den andre side av Åsta, var vår største orrhaneleik. Øst for hytta, midtveis til Gammelskolla var, mellem hundreårige skjeggede kjempegraner, den største tiurleik Christoffer og jeg noensinde så. Og attpå alt dette var her det bedste elgestrøk i hele Norges Land!

"Løtnants Pær" hadde fått sit navn derav, at da han var på eksersis hadde han fungert som altnuligmand for oberstløytnant Kaltenborn. Han drev snarefangst vinterstide, var hestegjæter om sommeren. Det var hedemar-

kingshopper og unghest han hadde. Dyr som ingen beitesrett hadde deroppe i Lynghamna, men ingen sa noget, så det gik. Pær hadde en svakhet. Hvis han tok en dram, holdt han på til flasken var tom. Hedemarkingene hadde gjerne med en flaske til ham, når de brakte eller kom efter hest, og når de hadde gåt var det altid kalas - til Pær var kaput.

Engang da Pær hadde fåt flasken tømt, kom Kristian Mæhlum bortom hytta for å spørre efter heste, men døren var stengt på indsiden, så han ikke kunde komme ind. Han gikk derfor rundt hjørnet og kikket ind gjennom vindusgluggen. Der lå Løtnants Pær på gulvet, vokskvit i ansiktet, knærne trukket op og armene strakt ut - død som en sild, så det ut til! Kristian Mæhlum korset sig og gikk rundt og prøvet døren endnu en gang,

Detaljkart der jaktområdene forsøksvis er inntegnet ut fra beskrivelsen i fortellingen.

drog så tildals for å bringe melding til lensmanden og dødsbud til presten. Lensmand Huse bad ham om å være veiviser, og så bar det indover vidderne til Løtnants Pær-hytta. Der fant lensmanden til sin overraskelse, at døren ikke var stengt, og var på nippet til å utskjelde Kristian Mæhlum som en løgner, da han fik øie på Pær, som holdt på å kare sig ut av sengen og gripe efter pipen sin på en og samme tid.

"Du har vært død har du ikke? Kristian indberettet både for mig og presten, at du var dau som en sild", sa lensmanden. "Å nei da

- å nei da", sa Pær lettet. Han hadde trodd, at lensmanden var der for å arrestere ham for hans ulovlige hestebeite-trafik. "Jeg var bare lidt fuld, lidt fuld, lidt fuld", gjentok han smilende.

Det kunde vel være en uke eller to efter dette, at Christoffer Olstad og jeg, som hadde fisket Lyngåa ned, kom ind i hytta til Pær. Han hadde selskap. Even Sagstuen fra Åsmarka sat der og klinket med ham. Vi måtte også ha en kaffedokter, og over denne fortalte Pær at hadde hat under overveielse å skrive til Christoffer og mig for å få os til å komme

og avlive noget av det orrhanerakkerpakket, som hadde holdt slikt lurveleven oppe på taket hans ivår, at han knapt fik sove om natten. "Og jeg", skjøt Even ind, "har tenkt å få nogen til å tynde ut tiuren nede på Skaldrenna. Den ødelegger al den nyplantede furuen dernede". Både Christoffer og jeg, som alltid drev på spillskytteri sammen, skrev os alt dette bak øret, og dagen efter enedes vi om at vi neste vår nok skulde feire 17de mai i Løtnant Pærs hytte. "Det er ikke spørsmål om andet end at det må være en stor tiurleik øst for her", sa Christoffer, "og hørte du hvad han sa om alle de orrhanerne han hadde set på en myr øst for Gravensetra. Mindst femti, sa han!"

Den neste vinter drev Christoffer og jeg som sedvanlig meget på skytteri sammen - mest østover ovenfor Høvresetra, Brynssetra og bortover mot Svartåsen nord for Lissetra. Orrfuglen samledes i flokker her og beitet på birketopperne morgen og kveld, boret sig ned i sneen og sov i mellomtiden. Vi skjøt den i opflukten. Fik somme dager 5-6. Op til 8 enkelte dager. 17de mai befandt vi os atter inde i hytta hans Pær. Vi hadde selskap av Gudbrand Solheim og Fredrik Simensgård. Gamle kamerater. Vi var ved kveldsbordet, da levenet på taket begyndte. Bulder og flaks, hvesen og bulder, flaks, flaks, ret op over hodet på os. Christoffer og jeg grep bøssene. Gudbrand smøg døren lydløst op. Christoffer og jeg gikk baklengs på hver vår kant, men de så os først, og fór utover skogen med hastige vingeslag. Jeg gav det til en, da den var ca. 50 meter borte, og den dat. Som jeg snudde mig, dat en anden for Christoffers skud. Det var to gamle halunker. Veiet kanskje 6 merker¹ hver.

Fredrik og Gudbrand sa de vilde ligge i hytta og vente på orrhanerne, så jeg og Chris-

Johan L. Rindal.

toffer kom til å gå sammen for å finne tiurleiken. Klokken var ikke ett enda, da vi startet, men rugderne pistret og rrrret, og snart hørte vi tiurknepp i det fjerne. Det var blandet skog. Birk og gran om hverandre. Så begyndte granskogen å få overtaket. Omsider var vi i veritabel urskog. Veldige skjeggede kjempegraner på alle sider, en enkelt furu iblandt. Vi lyttet tidt, gikk så igjen. Pludselig var det vingesus over os. Vi sto åndeløse nogen øieblikke. Hørte så ekkoet av vingeplask ensteds der lenger øst. "Den karen slo sig ned på leiken", sa Christoffer, "vi har fundet den." Det var bare nogen få minutter efter, at vi hørte den første klunk, og begyndte å smyge oss fram. Snart hørte vi kneppene ganske godt og vidste vi snart ville være på skudhold. Vi var forsiktire nu. Bare tre skridt efter hver klunk istedenfor før 4-5. Tilslutt var vi nær nok til å høre lyden tiuren lager under leiken, som kan påminde om sliping eller saging - og vidste vi var på skudhold. Nu var det å få se

den. Vi hadde hittil sørget for å ha dekning. Så ved neste klunk trådte vi tilside for å se. Jo, der sat den på en furugren, hakeskjeget og halsfjærene strittede ret ut, vingene vibrerende op og ned, stjerten spredt i en veldig vifte, den hele krop i ekstase. "Du tar den Stoffer", sa jeg. Og han så gjorde. Det var en svær fugl! Nesten et bismerpund¹ tung!

Vi stod stille og ventet en stund efter dette. Skuddet hadde for nogen øieblikke brakt alt livet omkring os til taushet. Men så drog måltrosten ivei igjen, og snart var kvidret som før. Om en liten stund hørte vi også atter tiurklunk på to sider av os! "Du går efter den til høire", sa Stoffer. "Jeg går til venstre." Den spilte godt, kjørte på alt i et, klunk efter klunk. Det gikk fort å komme indpå den karen. Omsider hørte jeg sagingen ganske høit og vidste jeg var nær. Men just nu kom ekkoet av et geværskud og bragte alt til taushet igjen. Jeg stod og ventet dørgende stille - i tre, fire, kanskje fem minutter. Så kom der igjen nogen små knep, men ingen klunk. Nu kom med ett en røis "kak-kak" gjennom luften. Det brakte liv i fuglen. Den slog klunk på klunk, og saget som besat. Jeg tok et skridt tilside og så at den sat på stammen av en svær vindfallsgran bare firti skridt borte. Jeg hevet geværet for å ta den, men holdt inde. En svær skygge for forbi og ret på fuglen på stammen. To rivaler var i kamp på liv og død - med slikt rabalder at jeg nesten glemte å presse avtrekkeren. Men da ekkoet av smeldet hadde svunnet hen, lå de begge døde der under stammen. Disse to var også overlag store tiurer.

Efter dette stod jeg stille i kanskje 20 minutter. Begyndte så å smyge mig østover og nedover. Om en stund hørte jeg atter knepp, denne gang fra syd, og tydeligere og tydeligere. "Denne karen er på marsj", tenkte jeg, "kommer bent imot mig." Og så gjorde den

- og det fort! Det var ikke lenge før jeg så den, som den kom rendende - rendende medens den kneppet - stansende for å slå klunk og sage. Aldrig har jeg hverken før eller senere hat høve til å iakttå tiurspillet så nøie - det var et syn! Omsider var den nær nok, og bet i gresset - min tredje tiur på en og samme morgen!

Straks efter hørte jeg atter ekkoet av et skud, og vidste at Stoffer også hadde sin tredje tiur. Sola hadde nu kommet nokså høit op, og intet mere var å høre. Om en stund hørte jeg lyden av Christoffers steg på skaren, ropte hallo, og et øieblik efter stod vi og sammenlignet våre fugle. "Det er de største tiurer jeg i hele mit liv har set," sa Stoffer, "og jeg har set mange."

Karene oppe i hytta hadde også gjort det godt. Orrhanene hadde "kommet frampå att" samfulde tre ganger og fem hadde måttet bite i gresset. Hele den dagen lå vi og sov, skjøt atter en orrhane, idet den i kveldingen fløi fra taket. Neste morgen bar det så atter østover efter tiuren. Vi hørte ikke så mange nu, men fik dog en fugl hver. Christoffer sa der om et par tre dager atter vilde bli "fullt hus" der, "når ungfuglene begyndte å våge sig frempå."

Da vi atter alle var sammen i hytta, holdt vi krigsråd og blev enige om at vi neste dag måtte komme os på Åstas sydside for ikke å risikere å bli avstengt ved isråk. Veiret begyndte å bli varmt, fjellet til å vaske sig. Men først vilde Gudbrand gjerne være med ned til stortiurleiken, og få sig en fugl. Så næste morgen var det Gudbrand Solheim og jeg, som drog ut østover efter tiuren. Christoffer og Fredrik skulde gi orrhanerne ved hytta deres sidste besyv, derefter gå over Åsta til Gravenseter med provianten og det meste av jaktutbyttet mens morgenskaren endnu holdt. Gudbrand og jeg

¹ En mark (færtall: merket) tilsvare 249g. Et bismerpund er 24 merker. D.v.s. 5976g

vilde gå nedtil og over Åsta, såsnart tiurspillet var over, og treffe dem igjen på Graven.

Det gikk som Christoffer sa, at det ikke vilde bli mange fugler på leiken den morggen. Ungfuglene hadde endnu ikke turdet komme. Gudbrand fikk dog sin tiur, og også jeg en til. Gudbrands fugl var den største av alle de ti tiurer vi nu hadde. Den veiet 24¾ merker! Vi stod og beundret dens praktfullhet og spiste vårt sidste smørrebrød, da vi vekkedes op av en fjern, stedse økende duren, der steg til et veritabelt rabalder, og fór forbi nedenfor i bunden av dalen østover. Åsta gjorde isråk!!!!

Det var nu bare to utveie for os. Enten måtte vi dra opover på Lyngåas østside, til vi kom kom op til Lyngen, gå over isen på den, fortsette sydvestover ovenfor Saltbælgen, gå over isen på Skytillen og Neråstvatnet, over isen på Bjørtjernet og hjem. Eller vi kunde dra østover til Hynna, gå over Åsta på den derværende bro, gå opover til Hornsjøen på Hynnas østside, gå over isen på sjøen og så sette kursen nordøstover derfra til Graven. Vi valgte å forsøke det sidste.

Turen ned til Hynnaset var som et mareridt. Skiene gikk gjennom skaren til bunden av den meterdype sne alt i et. Somme steder var der vand under, og det var ikke en tør tråd på hverken Gudbrand eller mig, da vi efter elleve timer nådde ditned. Vi stanset ved Gammelkolla lenge nok til å se at isråket hadde tatt broen der. Broen ved Hynna var heldigvis intakt. Der stanset vi og fikk kokt en hare jeg hadde skudt på veien. Vi var ellers ikke bange for å sulte ihjel, da vi hadde sekkene fulle av storfugl.

Turen opover til Hornsjøen gikk noget lettere. Nattekulden forsterket skaren endel, så vi ikke brøt igjennem så ofte. Det gikk likevel overvettes småt, og det var atter lys dag da vi så Hornsjøen nedenfor os. Vi så også noget andet nede på sjøen - to hedmarkinger som holdt på

med ulovlig isfiske. De tok tilbens og tilskogs da de fikk øie på os. Vi avløste dem med å "ve-kja" snørene. Det blev syv pene ørreter på os.

På Hornsjøsetrene dirket vi døren opp til min svoger Hallvar Juttulstads sæterhus og fandt til vår glede og vederkvegelse noget mat der. Så fortsatte vi nordvestover mot Graven. Det var nu ikke tale om å bruke skiene lengre. Vi måtte holde os til ryggene for å komme frem. På den ryg der går østover fra Graven, indtraf en episode, som jeg må nevne. En orrhane kom flyvende ut fra snaufjellet og fór forbi os derute i luften i rasende fart, kanskje 70 meter ute. Jeg vidste mit venstre bøsseløp var god for den avstand, så jeg holdt godt foran og lot den ha det. I neste sekund var den på nedtur og traff bakken med et dunk.

"Det skuddet var det første tegn til at I var på denne side Åsta" sa Christoffer, da vi noget senere trådte ind i seterhuset på Graven. "Vi trodde I var på vei over Lyngen og hjemadtil den veien." Fredrik og han hadde ligget på orrhaneleik i tre morgener på rad, fundet den store leiken Løtnants Pær satte os på spor efter, og skudt 15 orrhaner og en høk.

Ialt hadde vi nu 10 store tiurer, 31 orrhaner og en høk å dra på. Det gikk likevel tålig bra hjemover etter dette. Vi holdt os til de bare rygger og greide det flot helt til vi skulde over Brynsåa. Den gikk kvit som en fos nedover fra sit utspring. Vi fandt tilslut et sted, hvor strømmen hadde tunelleret sig under en stor sneskavle, og satt over på den.

Dette var Christoffer Olstad, Gudbrand Solheim, Fredrik Simengård og mit største spilljakteventyr. Vi hadde også mange andre mindeverdige jakteventyr sammen, men intet som vi talte om så ofte som dette.

(Nedskrevet i 1957. Hendelsene fant ifølge forfatteren sted ca. 60 år tidligere.)

Min første skolemester

Jeg var visst 7 år, da far en kveld i april 1882 sa til mor: "Ja, gutten vor er syv nu, Elisabeth, gammel nok til, at han kan begynde å få lidt lærdom, lære bokstaverne, lære og regne og skrive. Jeg vil ikke det skal bli for ham, som det var for mig, mine brødre Amund og Ola Tande og vore søstre. Vi måtte alle lære os selv å læse, skrive og regne. Jeg var 21 år, da gammelpresten lånte os en ABC og læsebok og regnetabeller, og vi begynte. I morgen tidlig drar jeg over til Rognstad for å få Jaus Matson til å holde skole her i nogen uker."

Som sagt, så gjort. Neste morgen gikk far ned til Tolstad, lånte Tolstabåten og rodde over Lågen til Gurisvelandet og begynte å navigere opover den stupbratte gangstien til Rognstad. Veien var ikke engang så god som en kløvvei, endog dårlig som gangsti, kunde best beskrives som en 3 kilometer lang trappe, med steg, der var uthulet i bakken av Rognstadopsiddernes føtter i tusend år. Omsider nådde han op til gården og kastet et blik tversover dalen mot Rindal, der ligger i samme høide på Lågens østside som Rognstad på dens vestside. "Her stod han nok den første Rognstadnybyggeren for over 1000 år siden og kiket på den første rydningen derborte, hvor min gård nu er," tenkte far ved sig selv. "De to gårde er de ældste i dalen, Rindal kanskje ældst, for overlevningerne sier, at Rindals-rydningen var en smule større end Rognstadrydningen, da de to første opsiddere for første gang mødtes."

"Jo, han Jaus er hjemme," sa konen på Rognstad, da far omsider hadde kommet over sit drømmeri og ind i stuen. "Han har vist hele Mai og halvparten av Juni ledig også, så I kan få ham i hele seks uker," la hun til, da hun hørte hvad det gjaldt.

"Hvor mange er det," spurte Jaus Mat-

son, "bare Johan?" "Nei," sa far, "der er tre til! Gunlaug Skard er 7 ½, Julius Brentnes 8 og Kristian Rindalshagen er 7 som min søn," sa far. "Fire i alt, en hel klasse," sa Matson, "Ja, jeg skal komme – ha skolestuen ferdig til kl.8 første Mai morgen og alle ungerne der, og skolen begynner."

Dagligstuen borti Rindals føderådsbygning blev skolestue. Mors far, min bedstefar, Ole Erikson Rindal, hadde gått bort to år i forveien, så stuen var ledig. Far fikk et langt bord og benke sat ind, og for enden av bordet en kubbestol for skolemesteren til å sitte i. Jaus Matson strenet ind der på slaget 8 første mai, satte sig i stolen og begynte å ta sine åndens og opplysningens våpen ut av sin ældgamle, blankslitte ledervadsek, "hvilken var en gave fra salig henfarne Prost Koren, Gud velsigne ham!" Det første Jaus Matson satt på bordet var blækhornet (blækhuset), dernest kom Landstads salmebok, en stave- eller bokstavbok (katekisme) for hver av de fire elever, bibelhistoriebøker, en bønnebok og tilsut "Mester Erik". Denne sidste var en lang lineal hvis formål var "renselse" av de unge, når de var "meget syndige". Renselse for mindre synder var "nuving", det vil si, Jaus Matson grep synderens hårlug og løftet ham op og holdt ham oppe, til synden var sonet for. "Mester Erik" bruktes kun i alvorlige tilfælde, "når synden var standhaftig." Da la Hr. Matson synderen over sine knær og lot "Mester Erik" gjøre sit verk, til han mente synden var drevet ut.

Vi fire, Gunlaug Skard og Julius Brentnes, som begge tyve år senere reiste til Amerika og blev farmere, og Kristian Rindalshagen (Kristian Kristiansen, som han skrev sig), som kom i handelsforretning inde i Kristiania, og jeg var ikke de eneste tilstede ved denne skolesæsons åpning. Også far og mor og alle mine søskend var der og deltok i avsyn-

gelsen av åpningssalmen og åpningsandagten. Derefter gikk de, og undervisningen begynte. Den gikk nok ganske bra, eftersom jeg forstod av en samtale jeg overhørte neste kveld, mellom Matson og far. ”Det ser godt ut,” sa Matson, ”de er alle ”opvakte” - en god klasse!”

Vi var nå forresten ikke så overvættede gode. Vi var viltre og fulde av spillopper og galskap. Den første til å erfare, hvad ”nuving” var, var Kristian Rindalshagen. Han hadde fundet et musbol (muserede) og smuglet det ned i Matsons dyrebare kardus sek (tobakspung), så da Matson tok ned der for å fylle sin pipe, kom hans fingre opp med en sprellende hvit hårløse museunge istedenfor den efterlengtede tobak! ”Hvem av eder har gjort dette? Ut med sproget, I syndens barn - ut med sproget!!!” Ingen sa et ord. ”Så blir det ”Mester Erik” for eder alle!” ropte han og grep efter linealen. Men da gikk Kristian Rindalshagen frem og tilstod sin synd, han vilde ikke, at vi andre skulle lide for hans brøde.

Johan L. Rindal fotografert sammen med Hans Botterud

Jaus Matson hadde en hat, som vistnok var ham skjenket av gamle pastor Breien, avholdspresten, som folk kaldte ham, fordi han alltid preket mot drik og natteløperi. Denne ældgamle hatten var på en måte en halv floschat, flat på toppen og svart, hvor den ikke hadde gulnet av ælde. Matson satte den alltid ned på bordet med det flate hode ned og åpningen opp, når han kom inn i klassen. En dag da Julius Brentnes hadde fått ”nuving”, fordi han ikke kunne sine lekser, ble han så arg-sint derover, at han tok blækhornet og tømte det ned i hatten bak Jaus Matsons ryg. Jeg kan enda efter 74 års forløp se Jaus Matson for mig, som han stod der foran os i sin side gulnede ham, av Prost Irgens skjenkede, frakke, med de sorte blækbekke rindende nedover sit asketiske ansikt!!! Det var efter dette, at vi alle fire fikk vite, hvordan et halvt dusin kys fra ”Mester Erik” smakte. Enda værre var det at vi måtte ”sitte igjen” en hel time hver dag hele neste uke. Værst av alt var det, at ”skolerådet”, bestående av far og mor, Torsten og Gunda Skard, Johannes og Sidsel Brentnes og Mari Rindalshagen, som var enke, hadde gitt Jaus Matson ordre til å svinge ”Mester Erik” 12 gange, neste gang noget lignende hendte. Så efter dette hadde vi fire avmektinge (med slik en renselsestrudsel hengende over os) simpelthen ikke andet å gjøre end å holde vore spilloppmakertendenser i tømme. Den seks ukers skolesesong endte da også, uten at videre bruk av ”Mester Erik” hadde vist sig nødvendig. Jaus Matson sa endog ved kaffebordet sæsongens sidste dag til ”skolerådet”, at han var overlag vel tilfreds med resultatet av sit arbeide med os. Og han nevnte hverken ”musbolet” eller ”blækbekkene” med et eneste ord! For os fire syntes det det mest storartede av det hele!!

Hver eneste søndag i alle de uker, Jaus

Matson holdt skole på Rindal, gikk han til kirken, ”for,” som han sa, ”å lovprise Herren.” Han hadde der sit sete i kirkestolen rett under koret, og hans skingrende, nesten hvinnende stemme hørtes gjennom - og over - al den anden kirkesang. Folk gikk til gamle kirkesanger Arnesen og klaget over, at Matson forstyrret kirkesangen og gudstjenesten med sin sang, og Arnesen brakte klagen til sogneprest Irgens, som i sin tur budsendte Matson. ”Hvad er det jeg hører, min kjære Jaus Matson,” sa sognepresten. ”Det sies, at du forstyrrer gudstjenesten med din sang, det må du slutte med å gjøre!” ”Prest!” sa Jaus Matson, ”Prest! Du kan ikke forby mig å lovprise Herren min Gud!!!” Irgens forsøkte å forklare tingen nærmere for Matson, men gav det tilslut opp, for til alt presten sa, hadde alltid Matson dette ene svar, at ”presten ikke kunde forby ham å lovprise Herren.” Så det blev til det, at han fortsatte med sin ”kirkesang”, og menigheten blev tilslut så vant til den, at den syntes noget liksom manglet, når den uteblev. Hvilket sjelden hendte.

Straks efter skolesesongen på Rindal var over, altså i midten av Juni, forsvandt Jaus Matson som sedvanlig fra bygden. Han så gjorde hvert eneste år ved de tider, og ingen så ham da igjen før henimot første September. Men hvis du selv var stangfisker og kom opp med Moksa, Skytilbekken eller Åsta, kunde du kanskje finne ham ved en av kulpene der, stående med sin fiskestang og markekop ved bredden, andektig ventende på, at Herren

i sin nåde og almagt vilde styre en ”kjøe¹” til hans agn. Han fikk aldrig mange, og sjelden en større fisk; men han var alltid tilfreds med ”hvad Gud Herren i sin nåde gav.”

Jaus Matson hadde sine svakheter. En var kardusen, som han røkte både tidlig og sent. Da presten sa, han burde slutte med den, svarte han, at kardusen var ”en Herrens gave,” og at ”derfor hverken lensmand eller prest kunde forby ham å nyde den.” En anden svakhet var kaffe og pandekaker, og han allerstørste svakhet var ”multer med fløte på.” Jeg husker at min søster Bolette, som var budeie på Indalsseteren (Brettdalen), engang sa, da hun så Jaus Matson komme opefter råket, at ”nu må jeg nok til å koke kaffe og steke pandekaker, jeg ser Jaus Matson er i anmarsj. Han nyder sin kaffe og sine pandekaker slik, at jeg aldrig blir træt av å se derpå.” Det samme var tilfellet, når han fikk ”multer med rømme på”, sa hun.

Jaus Matson har nå ligget under kirkegårdens torv i et halvt hundre år. Også yderst få av de hundreder boende i Norge og Amerika, som fikk sin første skoleundervisning av ham, er endnu i live. Men de få av dem som endnu vandrer omkring henede, mindes nok den vesle skikkelse i den lange guldgule frak, med det asketiske ansikt under en svart floschatlignende hodebedekning og en salmebok i hånden. Mest av alt mindes de sagtens hans klippefaste barnetro, som ingen øvrighet, hverken høi eller lav, kunde rokke.

1) ”Kjøe” betyr småørret. www.ordnett.no/ordbok.html?art_id=20281483

Båten hass bestefar

Båten hass bestefar ligger ved naustet,
vekker minner fra barndommens tid.
Den gang storauren lurte ved Sygardsosen
mens fjellvinden suste og sola var blid.

I båten hass bestefar lærte jeg kunsten
å fiske med fluestang.
I båten hass bestefar samla jeg minner
som kanskje skù bli til et dikt en gang.

Båten hass bestefar blir ikke brukt mer,
den ligger der stille og svinner hen.
Men båten hass bestefar vil aldri bli borte
så lenge erindringen er min venn.

Odd Løvseth

Den første brannbilen på Tretten

■ STINE JOHANSEN-SOLBRAA

Brannbilen ble registret første gang 2. juni i 1948 og var i bruk fram til ca.1960-61.

Arne Kråbøl, barnebarnet Kristian og hans far Anders foran brannbilen.

Ola Grimstad fra Gausdal kjøpte brannbilen av brannvesenet for å bruke den som brøytebil om vinteren og for å frakte folk innpå Never-sjøen på sommertid. Men etter hvert gikk det som det måtte gå med gamle biler. Motoren havarete og da ble den stående slik til ca 1980 da Arne Kråbøl kjøpte den.

På disse bilene ble ofte bakstussen kappet av for å bli brukt som pickup. Men denne her er det ingen som har gjort noe med, så den framstår som original pr dags dato. Kråbøl har overhaldt motoren, en V8 motor som skal settes på plass i bilen igjen og da blir den så god

som ny. Bilen er en 4x4. Det er ganske sikkert at om lakken bærer preg av å være forholdsvis gammel, så brummer nok motoren godt og bilen tar seg fram hvor som helst.

Noen av disse brannbilene hadde pumpe montert på bilen. Men ikke denne så det antas at det var en utstyrt tilhenger som var i bruk i tillegg. Bilene var standardiserte både i Øyer, Tretten, Lillehammer og Gausdal.

Det var veldig moro å se den bilen. På verkstedet i Svingvoll møtte jeg Arne, barnebarnet Kristian på 3 år og hans far Anders.

Mjølkekjøring i gamle dågå

■ ODDVAR STENSRUD

I et lydbandopptak med Trygve Holen forteller Gunnar Flatemo om mjølkekjøringen på vestsida her på Tretten fra 1930 årene og utover.

Gunnar Flatemo begynte på ysteriet her på Tretten først i 1930 årene. Da var Tvetter bestyrer og Ragnhild Stalsberg som stod for regnskapet.

Ysteriet hadde en lastebil. Gunnar hadde ingen erfaring med bilkjøring, men da Tvetter spurte om han ville kjøre lastebilen, ble dette starten for lastebilkjøringen for Gunnar. I den tida hadde han kosten på ysteriet, og 2,00 - 2,50 kroner for dagen i lønn.

I 1936 gikk Gunnar i kompaniskap med Karsten Nordgård og kjøpte en brukt lastebil. Litt senere kjøpte de en ny lastebil, til 7.000 kroner. De tok da over mjølkekjøringa på vestsida på Tretten.

Først i 1930 årene var det bare om sommeren at, det ble kjørt mjølkebil her. I vintermånedene kjørte gardbrukerne mjølka til ysteriet.

I første omgang ble prisen avtalt direkte mellom gardbrukerne og de som kjørte. I de første årene kunne det dreie seg om rundt ett øre pr liter mjølk. Etter noen år tok ysteriet over avtalen med mjølkekjørerne. Da var prisen for kjøringen kommet opp i 10 til 12 øre literen, og mjølkeprisen var 90 øre literen for de som leverte mjølka.

Om vinteren, når gardbrukerne kjørte med hest, var det nok fast rutine å være innom på Solheimkafeen. En gardbruker skal da ha uttalt at «det meste tå mjølkepengom frå Musdal, om vintrene, vart att nede på Solheimkafeen».

Mjølkekjøring fra Roåker

I 1937 ble Roåkervegen ferdig, og klar for bilkjøring. Det vart da mjølkekjøring fra setrene på Roåker.

Det var Gunnar som fikk kjøringen. Returspannene fra ysteriet ble utkjørt igjen om ettermiddagen. Turen gikk bortom «Mjølbu» for å få med seg det som skulle være med derfra. Særlig lørdag ettermiddagen var det mye folk som stilte opp ved mjølkerampene for å få skyss til setra. Det kunne bli fullt både inne i førerhuset og på lasteplanet med folk, ryggsekker og sykler.

Mange syntes nok det var grovt å sitte på med mjølkebil i de årene. Det kunne ofte bli lenge å vente. Gunnar fortalte om et kvinnfolk som ventet på mjølkebil borte ved Pålslud-gardene. Ho syntes at det drog ut før mjølkebil kom, og tok til å gå oppover setervegen. Ho var kommet nesten opp til setra før mjølkebil nådde att henne, og da Gunnar stoppet og spurte om ho ville sitte på siste stykket opp til setra, ville ho gå den biten også.

Til å begynne med kostet det 25 øre å sitte på med mjølkebil fra bygda opp til setrene. Senere ble prisen satt opp til 50 øre.

Gunnar overnattet på Roåkeretrene. Til å begynne med på forskjellige setrer, men så fikk han gratis tomt av Gunnar Botterud og satte seg opp ei hytte der.

Kjøring med knott

Under krigsårene ble det slutt med bensin til bilene for mjølkekjøringen. Det ble da knotten som ble erstatningen for bensinen. Knotten var vedbiter, helst av gråor, som ble kappet i lengder på 6 – 8 cm. Det var flere i bygda som prøvde seg som knottprodusenter. Den største produksjonen av knotten på Tretten foregikk på Kaseinfabrikken, der Erling Blomberg kappet opp ved til knotten. Var ikke veden tørr, måtte den tørkes før den kunne brukes til vedgass-generatoren. Den tørre knotten ble fylt i sekker klar til bruk.

I de siste krigsårene ble det mangel på gråor i bygda, og en måtte da gå over til granved, som det var nok av, men ikke så godt egnet til knottproduksjon.

Gunnar kunne fortelle at han på kjøringen til Roåker måtte ha med seg tre sekker med knott, og stoppe opp ved Pålsludgardene for å fylle opp med knott før han begynte på Roåkervegen.

Farten på bilen, oppover de bratteste bakene, var ikke større enn en med rask gange kunne holde følge.

Om dagen, når det ikke var mjølkekjøring, tok Gunnar på seg annen kjøring. Sommertid var det gruskjøring til forskjellige vegeer. Utover ettersommeren også en del høykjøring fra setrene.

Her var Gunnar uheldig. Han falt ned fra et høylas og brakk lårbenet. Det førte til et sykehusopphold på Lillehammer sykehus på i alt seks uker.

Oppstart på Brustad

Etter krigen startet Gunnar og Karstein Nordgård opp på Brustad med bensinstasjon og forskjellige kjøreoppdrag. I 1948 skilte Gunnar og Karstein lag. Karstein tok over bensinstasjonen, og begynte med drosje, skolebarnkjøring og snøplogkjøring om vintrene.

Gunnar fortsatte med lastebilkjøring, da med leide sjåfører. Johannes Mosveen var lastebilkjører for Gunnar i mange år. Gunnar sluttet med lastebilkjøringen i en alder av 71 år.

Gunnar Flatemo var født i 1905, og døde i 1996.

Heder til russiske krigsfanger

AV MARI BOTTERUD

Første ambassaderåd Andrey Kolesnikov holdt tale ved minnesmerket over en russisk krigsfange ved Korsen.

8. mai 2015 ble det avduket et minnesmerke ved Korsen i Øyer over den russiske krigsfangen Mebrietz som ble drept ved Neremo Mølle vinteren 1943-44.

Ved en tilstelning 1. mai i år takket første ambassaderåd Andrey Kolesnikov fra den russiske ambassade i Oslo for den helt spesielle minnesteinen. Til stede fra ambassaden var også andresekretær Petr B. Starovoyt, attaché Igor Kozhedub og familiemedlemmer.

Det var Arne Finborud og Einar Moe

som tok Initiativet til å invitere representanter for den russiske ambassaden. Ordfører Brit Kramprud Lundgaard inviterte til lunsj på Neremo Hotel i forbindelse med minnesmarkeringen.

Fra ambassaden ble det lagt ned flere fine blomsterbuketter ved minnesteinen og første ambassaderåd Andrey Kolesnikov sa det slik:

- Jeg vil takke våre falne kamerater, takk også til Russland og Norge, og takk til alle som er med oss i dag. I disse dager feirer vi

Andrey Kolesnikov (i midten) takket for minnesteinen. Til høyre Einar Moe og til venstre hornblåser Sveinar Koen. (Foto Lillehammer Byavis – Tørje Lisødegård).

Fire Ap-ordførere deltok i høytideligheten. Fra venstre Arne Bueie, Ole Hageløkken, Geir Korslund og nåværende ordfører Brit Kramprud Lundgaard. (Foto Lillehammer Byavis – Tørje Lisødegård)

Representanter fra ambassaden og familien sammen med ordfører Brit Kramprud Lundgaard.

72-årsdagen for frigjøringen av Europa fra fascismen. Vi minner de heltmodige handlingene til dem som beseiret den «brune pesten».

Han sa videre at Sovjetunionen spilte en avgjørende rolle i seieren i 1945, men han vektla også den felles innsatsen fra mange mennesker fra mange land som kjempet for å bevare sin frihet og mulighet til å bestemme over eget liv.

Kolesnikov advarte mot nye farer, han hadde lite til overs for dagens medlemmer i det han kalte kollaboratørbevegelsen, som blant annet går i tog for lokale veteraner fra SS-bataljoner. Han advarte mot slike organisasjoner og deres atferd og mot dagens utvikling med terrorisme og globale trusler. Kampen mot hat-ideologier er et felles ansvar. Bare felles tiltak fra verdenssamfunnet kan stanse slike ideologier.

Han ga også uttrykk for at russiske myn-

digheter er svært glad for at norske myndigheter og vanlige nordmenn tar vare på gravene til de falne sovjetiske soldatene, og håpet at det vil fortsette. Det hviler 12.678 sovjetiske soldater i Norge.

Over 100 øyværingar overvar minnestunden og Steinar Koen medvirket med hornblåsing før og etter blomsternedleggelsen.

Etter minnestunden fikk ambassaderepresentantene servert lunsj på Neremo. Til stede har var initiativtagerne Arne Finborud og Einar Moe, leder i Øyer-Tretten Historielag, Stine Johansen-Solbraa, stortingsrepresentant Rigmor Aaserud og ordfører og varaordfører.

Under måltidet ble ambassadørene gjort kjent med den russiske krigsfangeleiren som var på Stav, og om gravsteinen over den russiske fangen Nikolai Sokolow på Tretten kirkegård. De ønsket inderlig å besøke disse stedene. Ordfører og varaordfører tok dem med på omvisning. Under besøket fremkom en forsiktig anmodning om å få til en informasjonstavle om krigsfangeleiren og at gravsteinen blir restaurert slik at navnet kom tydeligere frem.

Minnesteinen ved Korsen.

«Gamle Tretten»-prosjektet har satt opp informasjonstavle og Hallvard Fonstad fra historielaget har frisket opp igjen gravsteinen. Ønskene er dermed etterkommet.

Gamle Tretten er kommet litt nærmere

■ ANNE STOKKE

«Gamle Tretten» er kommet litt nærmere med den nye kulturstien.

Stortingsspresident Olemic Thommessen (til venstre) foresto den høytidelige åpningen av kulturprosjektet, mens Morten Jostad leste tavle-tekstene. (Foto: Anne Stokke)

Stortingsspresident Olemic Thommessen og teatermannen Morten Jostad sto i spissen for seremonien på Stav som markerte åpningen for den kulturhistoriske vandringsstien.

Og det var også de to som gikk i spissen for det lange følget som vandret stien etterpå. Anslagsvis mellom 300 og 400 personer deltok på åpningsturen.

Nå er håpet at flere skal følges i deres spor, både lokalbefolkning – ikke minst skoleklasser, hyttefolk og tilreisende oppfordres til å gjøre seg kjent med historien på Tretten, slik den vises fram langt kulturvandringen.

I alt 13 tavler med tekst og foto (og QR-koder) er plassert langs ruta. Tavlene viser veg til viktige historiske hendelser og steder gjennom 300 år av sognets historie.

Dugnadsånd

Så vel stortingspresident som ordfører understreket ved åpningen at kulturprosjektet vil bidra til å gjøre historien lettere tilgjengelig.

Det fordres ingen forkunnskaper eller forankring i bygda gjennom generasjoner for å ha utbytte å gå stien. Tavlene gir den informasjon man trenger, og QR-kodene viser veg til flere opplysninger for den som ønsker det.

Stavsplassens Venner, historielaget, kommunen og kirkekontoret har drevet prosjektet fram, og økonomisk støtte fra Sparebankstiftelsen på 114 000 kroner bidro til realiseringen av prosjektet. Et hundretalls dugnadsarbeidere har bidratt.

- To ildsjeler må nevnes spesielt: Gerd Hausstätter og Erling Nustad. Uten deres

innsats hadde neppe ideen om en vandring i gamle fotefar latt seg realisere, sa Marit Furuhaugen, leder i Stavsplassens venner under åpningen.

- En behøver ikke gå hele turen. Man kan starte og avslutte hvor man vil og likevel ha godt utbytte av turen, sier Hausstätter.

Hele turen tar en god time i normalt tempo.

- Vi plukket ut 13 steder i bygda som har hatt avgjørende betydning for utviklingen fram til i dag. Vi har mye å være stolt av, og det har vært noe av drivkraften i arbeidet. Vi ønsket å få bedre fram i lyset den innsats på ulike felter som har skapt Tretten slik vi kjenner det i dag, ei livskraftig bygd, forteller Hausstätter.

For alle

Tretten-samfunnet har fått sin tursti gjennom historien, men Hausstätter mener den kan

Tavlene, som denne ved Stallringen, har tekst og bilder og QR-kode.

være nyttig og et hyggelig avbrekk også for andre. Som turister og andre besøkende.

- Det krever ingen forberedelser og det koster ikke penger å ta turen. Det holder med gode sko og kanskje en liten nistekurv. For barnefamilieene må det være fint å legge en pause til Moksa kunstpark. Der er det litt av hvert å kikke på og fint å leke for barna.

De har lagt ned stor dugnadsinnsats i prosjektet. Erling Nustad, Gerd Hausstätter, Marit Årstad og Berit Sundli.

Prosjektet har 13 infotavler som bygger på tre grunnelementer:

A: Stavsplassen, Stavsmartn, hest.

B: Kveinndalen (Moksadalen), industriutvikling, el-verk og flommen i 1995.

C: Tretten kirke.

De 13 infotavlene forteller en liten del av viktige hendelser og steder langs ruta:

1: Stavsplassen/Stavsmartn (1800 - 2017).

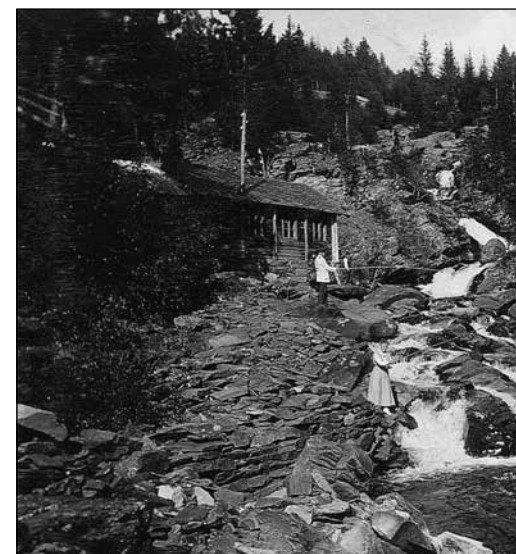
2: Stallringen (1861). Verna. Satt opp på Moesvollen og flytta til Stavsplassen.

3: Fonstadbygningen (1903). Verna. Allsidig bruk gjennom tidene.

4: Bådstø, overnattingssted fra 1700-tallet. Sentral i forbindelse med Stavsmartn.

5: Eriksrud (1904 - 1960) Serveringssted og overnattingssted under Stavsmartn.

6: Stav gard. Tingsted fra middelalderen, overnattingssted fra 1723. Garden med brukere et "nav" i utbyggingen av industri i Kveinndalen og Stavsmartn.

Solheimsverket.

7: Flommen (1995). Siste rest av industri forsvinner og oppbygging av Moksa Kunstpark.

8: Kveinndalen Industriområde fra 1860.

9: Kraftverksutbygging, fra Solheimsverket (1908) til GE.

10: Stavshaugen med staller. Overnattingssted under Stavsmartn og sted for viktig møte for hesteavl i 1859.

11: Tretten Kirke (1728) hvor grunnlaget for handel med hest/Stavsmartn ble lagt.

12: Moesvollen (1861) den første arena for hesteutstilling i Norge.

13: Mæhlumsvollen. Ekseser plass (1728 - 1870) og sted for den første hesteutstillinga i Norge 1859.

Stav sentrum. Kveinndalen/Moksadalen.

Sør-Tretten

Da traktoren kom til Øyer

■ EINAR MOE

Traktoren er kanskje den tekniske innretningen som har forvandla landbruket mest gjennom tidene, slik også i Øyer. Alle typer landbruksproduksjon er blitt mer eller mindre traktorbaserte.

En «føråds mann» sa det slik: Her på garden blir det ikke gjort noe lenger som ikke kan gjøres med traktor.

De første fabrikkproduserte traktorene i Øyer kom i 1938. Sammenlignet med nabo-bygdene var dette forholdsvis seint, men det var hjemmeproduserte utgaver før det.

Ca 1930 bygde Kristian Berg i Lisgrenda traktor av en Overland bil som han hadde kjøpt av Sigurd Skyberg i Musdal for 25 kroner. Bilens var kassert - satt på ei røys - men Kristian fikk tauet den hjem, fikk start på den etter hvert, bygde den helt om, og gjorde større hjul av tre. Traktoren ble brukt til ulike arbeider på Kristians hjemgard Haugen.

Den fullstendige omtalen av denne traktorhistoria og bruken står å lese i «I gamle fotefar» 1996.

Kristian Berg med sin hjemmelagde traktor.

Sigurd Nordstrøm er sjåfør og eier og Asbjørn Lunheim på hestslåmaskina. Bildet er tatt hjemme på Lunheim.

Motoren har Kristians sønn Iver funnet igjen og gitt til Sjoa og Heidal gammelteknisk forening.

I nordre Slettjordet hadde Gustav Myhren fått tak i en T-Ford, antagelig 1926-modell, som ble ombygd til traktor i 1940. Omtrent samtidig hadde Sigurd Nordstrøm også fått tak i en T-Ford.

Bilene ble bygget om, og der var nok Robert Nordstrøm, smeden, sentral. Signy Elvebakken, barnebarnet til Myhren, forteller at ungene var med og la kvister i fåra under pløying på blaut mark for at traktoren kunne ta seg fram.

Odd Erik Lunheim, barnebarnet til Sigurd, forteller at det ble laget en slags piggkjetting utpå gummihjulene, og kjettingene finnes fortsatt hos Odd Erik.

Det var to løsninger på at slike T-Forder

gikk for fort for traktorarbeid. Enten satte man inn en ekstra gearkasse eller et indre og et ytre tannhjul tilsvarende systemet i en gammel dags plenklipper.

Oljesystemet var «plaskesmøring», så disse traktorene tålte lite oppover- og nedoverbakker. Da samla oljen seg i ene enden.

International W 14 1937 på Huse.

Første traktoren på Huse gikk en del i leiekjøring i Øyer. Kari Huuse forteller at hennes far Simen hadde notert at «- den var dyr i innkjøp men den gjorde i mange år god nytte for seg både på Huse og på andre gardar.»

Bildet tas med her ettersom fåbergingen Simen Huse var så involvert i at flere av de første Øyertraktorene kom til bygda. (Utlånt av Kari Huuse).

Fordson 1938 på Neremo.

Dette var den første fabrikktraktoren i bygda, en Modell N. John Neremo forteller at traktoren var gulrau, 4-sylindra motor som ga ca 24 hester med tre gear og revers. Den starta på bensin og gikk på parafin. Bremsen var det så som så med. Eneste bremsa var å trække cluchen helt i botn. Da stoppa framdrifta og bremsa virka. Det var ingen startmotor, kun sveiv som på T-Fordene ovenfor. Hjulene var

Øyers første kvinnelige traktorfører? Ingrid Blikås en søndag 1940.

fire jernhjul med utskiftbare pigger bak, alt etter arbeidsoppgave. Traktoren var utstyrt med reimskive slik at den ble brukt til kapping og saging bl.a. på Hornsjøen.

Jordredskapen var først gardens hesteredskap, senere en to-skjærs slepeplog med mekanisk løft som ble betjent med tau, samt en 13-tinns kultivator også med hjul og tau. Denne redskapen humpa så Neremoskaran bygda rundt med på leiekjøring. Sjåfører var

Pløying på Neremosjordet antagelig 1941. Ola Blikås på traktoren, Per Sagen bak ploegen og John Neremo på skjermen.

brødrene Aksel og Kristian Berg og Ole Blikås.

Traktoren ble etter hvert solgt til et sagbruk på Rena, men Neremo har ikke greid å få kjøpt den tilbake.

Fordson modell N 1938 på Botterud.

Også på Tretten kom første fabrikktraktoren 1938. Da kjøpte Gunnar Botterud Fordson tilsvarende traktoren på Neremo.

Det var såvidt kommet gummihjul til denne modellen nå – eller pneumatisk dekk som det het – men mot pristillegg, og Gunnar holdt seg til jernhjul. På Botterud ble det anskaffet harv og slepeplog, ploget med en anordning slik at tilkoblinga til traktoren løste ut og ploget ble stående igjen når en kjørte i stein, og da var det å rygge.....

Case 1947 på Neremo

Dette var en av fire traktorer som skulle til Øyer / Fåberg fra en båtlast med traktorer som kom til Oslo havn som Marshallhjelp, tre Internationaler og en Case. Alle ble kjørt på hjulene fra Oslo for nå var gummihjulene kommet for fullt, en tur de greide på 12 timer. Casen ble kjørt til Neremo sannsynligvis av Aksel Berg. Casen hadde nå fått selvstarter og håndcluch men fortsatt parafindriften etter oppfyring på bensin. Fortsatt var det ikke noe trepunktsoppheng, bare sleperedskap. I 1952 bygde Ivar Bræin på halvbelter og en Chawnee Scout gravemaskin ble montert på. Nydyrkinga av myra på Hornsjøen kunne starte. Toppfarten på veg var 18 km/t men «-bretta du gassen under seter gikk den et par km ekstra», forteller John Neremo.

Lanz Bulldog på Botterud.

Gunnar Botterud kvitta seg etter krigen med jernhjultraktoren og fikk tak i en brukt Lanz

Bulldog 1935-modell med gummihjul. Dette var en stor traktor etter tidens målestokk og veide hele 3690 kilo. Denne tyske traktoren er svært sjelden - og med et spesielt "livsløp". Den gikk i sivil bruk i Tyskland til godt ut i krigen. Da ble bl.a de røde hjulene malt "tyskergrå" og ferden gikk til Norge for krigsbruk. Gunnar Botterud kjøpte den på auksjon i 1946, Ivar Bræin henta den på Tretten stasjon, gjorde litt vedlikehold og instruerte Gunnar såpass at han kjørte den hjem. I 1949 ble den solgt til Nørstegård på Fron, senere til en kar fra Askvold. Der sto den og rusta i sjøkanten til Anders Kråbøl fra Gausdal kom over den for noe år siden, fikk pusset den opp til originalt utseende - og i dag går den som en klokke.

Traktoren er meget spesiell, bl.a. med lys. Den har en en-sylindra 2-takts dieselmotor med sylindervolum 10,3 l, glødehode, og gir 38 hk. Toppfarten er 15 km/t, mens standardmodellen - og de er det flere av - er uten lys og går bare 5 km/t.

På Botterud ble traktoren brukt til å brøyte vegen Nordmedlien og rundt i bygda på leikjøring, pløying og harving.

Botterudtraktoren slik den ser ut i dag.

International Deering Standard W4 1947 på Rindal, Jevne og Huse.

Dette var de tre andre Marshall-traktorene. Jevnetraktoren ble kjørt fra Oslo av Kristian Berg, Rindalstraktoren av Erik Rindal og Husetraktoren antagelig av Sigmund Rindal.

Internationallene gikk med veskefylte dekk, fire sylindre, fire gear og revers, ca 24 hk, fortsatt bensin oppstart og parafin drift, og fortsatt uten hydraulikk. Men på Rindal vart det snart påbygd en «hemgjort» hydraulikk. Arne Rindal ga 12.000 kroner for traktoren og en del sleperedskap, samme sum som han hadde fått for en hest han solgte samtidig på Bjerke Travbane.

Disse traktorene gikk seg kalde ved langvarig nedoverkjøring, så når høylasset fra Brettadalen skulle opp bakken forbi Brekke hendte det at det ble stopp og ny oppfyring på bensin, forteller Egil Rindal

Iver Jevne på Deeringen 2012.

Rindalstraktoren var i bruk helt til ny Massey Ferguson 35 kom i 1962. Den ble senere solgt til Asbjørn Stein i Musdal som samleobjekt.

Jevnetraktoren står fortsatt på Jevne, og er i fin stand etter en oppussing som Even Riise sto for på 1980-tallet.

Det var Bjørneruds Maskin som forhandlet International, og Simen Huse var agent. Det var forklaringa på at det kom såpass mange slike traktorer hit. Ferguson hadde kommet med hydraulikk nå, men Huse mente at dette hadde lite for seg, og klarte å overbevise sine kunder om det.....

Farmal A 1947 hos Olaf Sletten.

Også Farmal-traktorene var fabrikkert av International-konsernet, så det var nok Huse som var agenten her også. Farmalen i Søre Nymoen hadde en 4-sylindra bensinmotor, 16 hester med 4 gear og revers. Traktorens vekt var 1088 kilo men var nok mest beregna på hagebruk, for framhjulene kunne reguleres ut og inn i bredde, for å tilbasse bl.a. kjøring i radkulturer, men Olaf hadde mang en tur med traktoren til Gardfastsetra.

Pløying på seterlykkja til Sletten på Sjøsetra. Ola P. Sletten bak ploget og Arne O. Sletten på traktoren. Olaf Sletten kontrollerer resultatet.

Traktoren endte hos en kar på Inner-Smøla, men Slettenfamilien har ikke greid å få kjøpt den «hjem».

Allis Chalmers B 1947 på Moshus / Hov.

Dette var en lett 4-sylindra bensintraktor som Jon Moshus kjøpte i 1947. Både Ferguson og Ford hadde nå kommet med hydraulikk, Ferguson med sitt «Ferguson System» for trepunkts tilkobling av redskap, noe Ford forøvrig kopierte på sin traktor. Moshus solgte derfor traktoren til Johan Hov året etter, og det ble Ferguson på Moshus. På Hov forteller Sverre at traktoren nok var mest brukt til diverse transport med tilhenger og kanskje litt jordarbeid med hesteredskap bak. Den ble etter hvert solgt til en vestlending.

Farmal Cub 1948 på Ensby.

Den siste kjente Øyertraktoren fra Internationalkonsernet kjøpt via Simen Huse – og den minste av dem alle - kjøpte hans fetter Iver Ensby, en «rusk» med 10 hestekrefter. Denne traktoren finnes fortsatt på garden og har en firesylindra bensinmotor, 3 gear pluss revers. Toppfarten var oppgitt til 12 km/t.

Ensbytraktoren.

Sidemontert slåmaskin vart kjøpt og den står montert på traktoren den dag i dag. Resten av "redskapsparken" var transportkasse og potetoptaker.

Fordson i Lia.

Frants Langløkken kjøpte på slutten av 1940-tallet en brukt Fordson med jernhjul, men Ole Langløkken vet dessverre ikke noe om verken type Fordson eller årsmodell, heller ikke hvor den ble av. Frants kvittet seg med jernhjulstraktoren og kjøpte Ferguson tidlig på 1950-tallet.

Ford Ferguson i Nedre Wasrud 1948.

Denne traktoren kjøpte Olav Wasrud brukt på Li i Gausdal i 1948, årsmodell ukjent. Ford Ferguson var et resultat av en avtale mellom Henry Ford og Harry Ferguson som startet med et håndtrykk i 1938 – uten skriftlig kontrakt – et håndtrykk som varte til 1946 da Ford den yngre sa opp avtalen. Samarbeidet besto i grove trekk i at Fergusons trepunktspatent med dybdekontroll skulle monteres på en traktor de skulle lage Standard sammen.

Traktoren i Wasrud kan ha vært en modell 9N som var produsert i årene 1939 - 1942 eller en 2N som var mørk grå og var produsert fra 1942. Traktoren ble solgt til Nordland i 1952. Olav ville ha Ferguson diesel. Den kom ikke før i 1954, så han var uten traktor i 2 år mens han venta på dieseltraktoren sin.

Ferguson TE-A-20 1948 på Systun Gillebo.

John Gillebo forteller at hans far Arne og onkel Kjell hadde vært på en utstilling på Jønsberg og blitt begeistret for Ferguson med det revolusjonerende trepunktsoffenget. Det ble traktorhandel, direkte fra importør Eik

*Første traktoren på Systun Gillebo.
Elin og John.*

Maskin i Stavanger. Det var ingen forhandler på Lillehammer da. Kvittinga lød på kr 8066,68! Arne Gillebo tenkte nok leiekjøring helt fra starten og kjøpte mye redskap samtidig: Kultivator, moldskuffe, reimskive, plog, jordkjetting, skålharv, potetoptaker – litt senere også bakmontert Ferguson slåmaskin og trekkrok. Kjettingene var ikke brukbare, men så kosta de også bare 165 kroner. Traktoren var 4-sylindra bensindrevet, ga 26,3 Hk og vog 1130 kg.

I 1952 ble det påmontert halvbelter, og i 1955 en Shawnee Scout gravemaskin. Den kom i deler i kasser til Øyer stasjon. Monteringen var såpass omfattende at graveutstyret ble sittende på denne traktoren permanent. Jørgen Granheim – senere Karl Thorvaldsen – var piloter på graveoppdragene. Den lette traktoren med belter egna seg godt for myrgrøfting, noe det var mye av i denne glansperioden til herredsaagronom Tord Kvitrud. Et oppdrag på Langmyra på Roåker strakk seg over to år.

Traktoren ble solgt til Vågå, kjørt dit på hjul og havna senere i Fåberg. Etter mange kaffekopper og overtalelse der fikk John kjøpt den tilbake for noen år siden, så den står på Gillebo.

Etter hvert ble det mange Ferguson og

Massey Ferguson på Gillebo, og det var nok ikke tilfeldig at selger Knutsen kalte Systun Gillebo for mjølkekua si.

Ernst R Ahlsen på Lillehammer solgte biler, bl.a. en Standard Vanguard til Arne Gillebo i 1953. Ahlsen spurte Arne om hvilken erfaring han hadde med Ferguson, og en fornøyd Arne gjorde nok sitt til at Ahlsen ble Lillehammers første traktorforhandler og etter hvert solgte drøssevis av gråtasser til Øyer.

Ferguson TE-A-20 1948 på Flåtåmo.

Første gråtassen på Tretten var antagelig den som kom til Flåtåmo i 1948. Den hadde påbygd hytte - neppeoriginal - men dette var lenge før det ble vanlig med hytte.

Fordson Major 1948 Fjæstad Maskinstasjon.

I 1946 kom en ung ivrig stangesokning til Øyer som betjent på Handelslaget, Steinulf Fjæstad. Steinulf så muligheter i at Distiktenes Utbyggingsfond (DU) ga billige lån i oppbyggingsfasen etter krigen. Han fikk lån til traktor med redskap, men DU kravde at han hadde tilsagn fra gardbrukere med minst 1000 da dyrka mark som kunne tenke seg å leie traktorhjelp fra ham. Steinulf gikk på bygda og fikk de nødvendige underskriftene. Lånet og et statatilskudd på kr 4890,-, til sammen kr 16300,- ble nok til traktor, 2-skjærs Øvrums plog, fjørharv og en 18-toms enskjærs nybrottsplog. Traktoren, populært kalt "Stægamajor", hentet Steinulf på Hamar. Den gikk 7 km / t . Med start kl 12 var han framme i Øyer kl to om natta. Maskinstasjonen var klar.

Normal maksfart på slike traktorer var 15 km/t, så det kan tyde på at dette var en traktor beregnet på jernhjul men levert med gummi-hjul. Jernhjulstraktorene - som gikk mye tyngre - var lavere gear enn gummi-hjulstraktorene.

Ett av de første oppdragene var hos Ola Moe, noe Fjæstad skrev om i «Gamle fotefar 1993 og pløyinga var nok ikke særlig vellykket. Steinulf betegner den som «skamfullt arbeid.» Steinulf, som nå er 94 år, husker spesielt nydyrkinga og punkteringa hos Harald Odde på Svartåsen - hele historia om det i «Gamle fotefar 19?? – og dyrkinga for Asbjørn Lie på Lisetra, da de bodde i hytta til Jan Lie på Nis-tunlykkja og Tosten Lies «forelesninger» om stjernebildene i klarvær.

Majoren gikk også i tømmerkjøring om vinteren – uten kjettinger på traktoren – og turen da lasset tok styringa fra Klokker-garden over riksveg 50 og langt ut på isen huskes av flere den dag i dag.

Maskinstasjonen ble i 1952 solgt til Jon Moshus, Steinulfs kullkammerat fra folkehøgskolen i Elverum.

Så ble det Samvirkeskolen og jobb som konsulent i NKL, deretter mange år på Vinstra før det ble pensjonisttilværelse i Øyer – nå uten traktor....

Illustrasjonsbilde av Major'n, eller "Klodsmajoren" som danskene kalte den.

Ford Ferguson 2N

Ingolf Glomstad kjøpte så tidlig som i 1946 nest siste årgangen av samarbeidstraktoren mellom Ford og Ferguson, med det offisielle

navnet Ford with The Ferguson System 2N. Denne bensintraktoren hadde tre gear og revers, gikk 19 km/t og ga 23 hk.

Men det gikk bare to år før Glomstad bytta til neste traktor.

Ford 8N 1948 på Øvre Glomstad.

Etter bruddet mellom Ferguson og Ford kom Ford med sin modell 8N. Traktoren fikk mye oppmerksomhet for lekkert utseende – lysegrått panser og skjerm, rød kropp og svart sete. Den hadde fire gear og revers, bensindrift med en sideventilert 4-sylindra rekkemotor, hydraulikk og ga 24 hester, toppfart 21 km/t. Glomstadtraktoren ble etter hvert utstyrt med belter og bl.a. brukt til å frakte gjester stabla i en hesteslede med karm fra Glomstad opp på Veslesetra om vinteren.

Ford traktor ca. 1947 med henger.

Illustrasjonsbilde av Ford 8N i all sin prakt

Kramer K 18 i Kråbølstuen.

I Kråbølstuen bekrefter Odd Arne Kråbøl at de der på garden hadde fått tak i en grønn tysk Kramer. Traktoren ble produsert i årene 1938 - 42, men det er usikkert hvilken modell Kråbølstugutraktoren hadde.

Traktoren var meget primitiv - bare en ramme der alt var montert helt åpent oppe på ramma. Den 1-sylindra 4-takts dieselmotoren ga 20 hk, og ble startet med en startsigarett for gløding.

Traktoren fikk et noe spesielt endelig. Kråbølskarene ble lei av den og solgte den til skraphandler Bjørklund tidlig på 1960-tallet for 100 kroner, penger Bjørklund forøvrig aldri greide å betale. Men da Bjørklund skulle hente traktoren var den vanskelig å få på bi-

Bildet her viser en maken traktor hos Anders Kråbøl i Gausdal, startklar.

len. Men skytebas Alfred visste råd. Han sendte en dynamittgubbe ned i blokka. Da ble den enklere å transportere. Odd Arne forteller at det var jobb for ham som guttunge å plukke Kramerdelene bortover skogen.....

Fra 1949 kom det mange Ferguson gråtasser til Øyer, men også en del andre traktormerker, bl. a. David Brown, Nuffield, Steyr og 1952 den nye Fordson Major. Det blir for mange å ta med i denne korte presentasjonen av de eldste – og det kan også være noen som har gått

under radaren og ikke blitt med av disse eldste også. Gamle veterantraktorer som er kjøpt i nyere tid som mer eller mindre samleobjekt, uten å ha vært første traktor på en gard i Øyer er ikke tatt med, men de er det flere av.

Eikmaskins første logo og første slagord: "Spar mann og øyk."

Fra fjord til fjell

■ TORILL SCHLYTTER

Jeg og min lillesøster Ellen Peggy.

Vinter på hytta og alltid mye snø.

Jeg er vokst opp i Oslo ved sjøen, men det er fjellet som ligger mitt hjerte nærmest. Kanskje kommer det av at jeg ble tatt med til Hornsjø første gang 10 måneder gammel, sommeren 1948, og at familien min tilbrakte alle ferier på hytta.

Det var ingen andre reisemål, sommer som vinter. Om vinteren som regel i påskeferien, og i helger om høsten hvis det passet slik.

Jeg var enebarn helt til 1955. Da fikk jeg en liten søster, Ellen Peggy.

Hytta vår, som tidligere er beskrevet «I gamle fotefar» i 2015, var ikke særlig egnet som fjellhytte. Det var antakelig en ferdighytte satt opp av plankelaft. Inne var veggene kledd med en slags papp og utenpå der var det tapet. Om vinteren hendte det at den som sov i stua våknet med rimfrost på veggene. Et-

tersom årene gikk ble den noe påbygde hytta mer og mer skrøpelig. I 1970 ble en ny hytte satt opp.

Vinter

Vi kjørte bil fra Oslo til Nordseter og derfra med beltebil som tilhørte hotellet. Der satt vi som sild i tønne. Lukten av drivstoff var kvalmende. Min mor sørget heldigvis for at jeg fikk en reisesykepille før vi dro hjemmefra. «Ørkenkipet» kalte hun beltebilen der den sakte strevet seg over fjellet i nesten all slags vær. Proviant fra Bergseng i Lillehammer kom også med.

Endelig framme var det om å gjøre å få varme i den iskalde hytta. Strøm hadde vi ikke. En høy koksovn var varmekilden. Den var effektiv, men det tok lang tid før vi kunne

ta av oss yttertøyet. Snøsmelting skjedde på den måten at en stor sinkbalje ble plassert på toppen av ovnen. Vann ble hentet i en åpen bekk eller på hotellet.

Oppbevaring av mat kunne være et problem. En stor snøskavl på nordsiden av hytta fungerte som kjøleskap, men om sommeren hadde vi bare en krypkjeller å ty til. Der fikk min mor smertelig erfare at røyskatten en gang hadde kost seg med flere kilo bankekjøtt som skulle mette mange munn. Matlagingen foregikk på et dobbelt Beatrice-apparat, som er en type primus.

Ikke alle var så heldige å ha hytte og vi hadde ofte gjester. Særlig bekvemt kan det ikke ha vært, men kravene var jo ikke så store da.

Påskeaften var det skirenn med folk fra hytter og setrer. Det hendte også at små fly slapp ned aviser. Vi hadde mye moro og snø var det nok av, i hvert fall på alle de bildene min far har tatt. Skiutstyret var arvet, som så mye annet, og jeg husker godt beksømsøvler som var alt for store og aldri kom til å passe.

Skirenn på jordet til Oppistuen Lie i påsken 1956.

Skismøring var vi ikke spesielt flinke med og gul vaselin ble vi smurt i ansiktet med. Det var universalmiddel den gang. I mars 1953 fikk min mor og jeg en uforglemmelig opplevelse. Albert Wedum tok oss med på helikoptertur. Hornsjø sett fra luften var utrolig spennende.

Sommer

Spenningen var alltid stor i forkant. Hvem var på setrene denne gangen? Var det noen barn å leke med? Var det rumpetroll i dammen?

Jeg syntes det var veldig stas å være med i fjøset, og det vekslet mellom setrene Øverli og Oppistuen Lie. Tålmodige budeier lærte meg mye om seterstell slik det var da. Dagens høydepunkt var melkingen om ettermiddagen. På Øverlisetra hadde de i flere år ei ku som het «Vårlykke». Den fikk jeg lov til å melke.

Jeg har funnet min barnejournal hvor jeg selv har skrevet litt fra somrene 1956 og 1958. I 1956 skriver jeg at jeg har «underbudeie» for første gang på Øverli. Budeia het Eldrid. Året

Lekekameratene mine fra setrene rundt: Reidun Nordby, jeg i midten og Solfrid Fjellstad.

Egil Fjellstad med geitebukken og jeg med katten Mette.

Jeg som liten budeie og den ordentlige budeia Eldrid (født Lien) Mæhlum.

etter var Signe Krokmoen budeie og jeg skriver: «Signe var veldig søt, men ikke så ung.» Men kua var den samme, fjøsstellet også. Det var det viktigste.

Det sa seg selv at det var mange tunge løft, og for noen, henting av vann samt lang vei

til avkjølinga. Det kunne være en utfordring. Nordby-setra hadde ikke vanntilgang i nærheten, og en sommer startet en pipebrann mens budeia satt intetanende i fjøset og melket. Takket være snarrådige folk som raskt kom til, ble det som var av vann samt melk fraktet opp på taket og brannen kom under kontroll.

Ferien tok jo slutt en gang og da måtte jeg alltid opp tidlig for å få med meg morgenmelkingen, en tradisjon mine barn videreførte nesten 30 år senere. Da var det etter hvert bare Oppistuen Lie som hadde seterdrift, og Margit Lie var den snille, tålmodige budeia i

Budeia Signe Krokmoen.

Jeg får sitte på i høylasset hos Asbjørn Lie.

mange, mange år. Margit med de syv sorter kaker, gjerne flere, det gode flatbrødet i skåla, og de fine potteplantene i vinduskarmen.

Ut på tur

Vår mor var sprek og det skulle helst være en tur hver dag, kort eller lang. Stier var som regel dyretråkk, noen T-merking kan jeg ikke huske de første årene.

I dag gror fjellet dessverre igjen og det er ikke så lett å orientere seg. Ofte gikk turen

til Hitfjellet, Kriksfjellet eller Snultra. Men en tur til Grava seter var nok den mest artigste. Der var det nydelig, så annerledes enn hos oss, med de store trærne og elva Gjæsa. Mange småturer ble det også til omkringliggende multemyrer.

Været var ikke alltid like innbydende for turgåing i fjellet, men vi sier som vår hyttena-bo Rolf Klæboe bestandig sa: «Alltid pent vær på Hornsjø».

Oiga Lie og jeg.

«Klar til utmarsj sommeren 1952» har min mor skrevet under dette bildet.

Den siste belgtrøeren i Tretten kirke

■ ODDVAR STENSRUD

På Tretten har det vært mange historier om Ole Svendsen. Mange av disse er nok i ferd med å bli glemt, og det er nå bare eldre folk her på Tretten som husker Ole.

Ole var trolig mest kjent for å være den siste belgtrøeren til orglet i Tretten kirke.

Ole var født på Torstadåen på Sør-Tretten, 3. august 1875. Faren var Svend Jonsen Romsrud, fra Tynset og moren var Lisbet Olsdatter Torstadåen.

Ole var eldst av fem søsken. Alle var gutter. To av disse reiste til Amerika.

Ole ble gift med Matea Evensdatter Evenstad fra Østre Gausdal. De fikk i alt sju barn – fem jenter og to gutter.

De opplysningene vi har om Ole er at han i år 1900 bodde i bryggerhuset i Søre Musdalslien, og var da steinhugger/skiferarbeider i skiferbruddet i Holoberget. De hadde da tre barn. Senere bodde Ole med familie flere steder her på Sør-Tretten. Etter hvert som det ble flere barn, og trolig vanskeligheter for familien økonomisk, satte Øyer kommune opp et hus til Ole og familien på Spjutvollen, på nordsiden av Vardekampen på Sør-Tretten.

Gardsarbeider og murer

Etter at Ole kom til Spjutvollen prøvde han å livberge seg på flere måter. Han drev da som gardsarbeider på flere gardar i bygda, og var med som murer da Tretten ysteri og Moksa kraftstasjon ble bygd.

En annen «gesjeft» Ole drev med var å lage soplimer, som han solgte.

En annen kar på Sør-Tretten drev også med dette, og Ole og denne karen konkurrerte nok om å få solgt mest limer.

En dag denne karen traff på Ole, spurte han om hvordan det gikk med soplim-salget. «Jau nå går det svært», svarte Ole. «E ha akkurat fått ei bestilling på 100 limer».

Ole forstod nok at karen vart imponert av dette, og la til; «E trur at e snart får ei bestilling på 100 teill».

Ellers var Ole felespiller, og det er fremdeles en del eldre folk på Tretten som har danset etter musikken til Ole.

Ole og Otto Moheim, spilte til dans på den første Sør-Tretten festen som ble arrangert i Bjørkholt den 13. januar 1921. Under krigsårene hendte det at det var dans på sletta på Spjutvollen.

Belgtrøer

Det er ingen opplysninger om når Ole begynte som belgtrøer til orglet i Tretten Kirke, men det var trolig i den perioden doktorfrua Hildegard Fougner var organist. Fru Fougner var organist i Tretten Kirke fra 1908 til 1930, da Joar Stavslibakken overtok.

Det er mange historier om Ole som belgtrøer.

Det kunne nok være en litt vanskelig kombinasjon å spille til dans lørdagsnatta, og så stille opp i kirken søndag morgen. Det var nok nokså vanlig at det ble noen drammer på spillemennene utover natta, av mange slags drikke. Det vart da fortalt at da Ole gikk fra

Spjutvollen på tur til kirken søndag morgenen, fant han seg en granbarkvist som han gikk og tygde på til han kom til Mosbekken. Der var han nede i bekken og tok noen munnfull med vatn slik at det ikke skulle merkes at det hadde blitt noen drammer om natta.

Når Ole var på veg til kirken, fortalte han at han skulle spille under messa. Ole og fru Fougner var enige om at det var de som spilte.

En messesøndag hadde fru Fougner forfall. En organist fra Lillehammer skulle være organist. Dette gikk nok bra, og etter messa sa Ole til organisten:

«Vi spilte visst bra vi au».

«Vi»? sa organisten; «Det var jo jeg som spilte».

Dette likte nok ikke Ole å høre.

Den neste søndagen det var messe i kirken var det den samme organisten som satt ved orglet. Midt under en salme stoppet Ole å trø. Det ble stilt. Ole stakk da fram hodet og sa til organisten:

«Æ dæ du som spille nå au?»

Ellers var Ole kjent for å ha en svært så god hukommelse. Det er fortalt at han kunne huske de forskjellige salmene som hadde vært brukt i begravelser langt tilbake i tid.

I 1920 årene ble det innlagt strøm i Tretten kirke. Da ble det ikke lenger behov for orgeltrøer. Dette likte ikke Ole noe særlig. Og han var visstnok ikke i kirken etter dette.

Ole var nok en kunnskapsrik person. Det er fortalt at da han lå for døden, var prest Basberg, som da var sokneprest i Øyer, oppe på Spjutvollen og besøkte Ole.

Basberg vart imponert over de kunnskaperne Ole hadde, både om skriftene i Bibelen og andre forhold.

Ole døde på Spjutvollen den 14. januar 1944, etter en lengre tids sykeleie.

Huset på Spjutvollen, som Ole og familien hadde bodd i, stod på Spjutvollen til slutten av 1950 årene. Kristan Roen, som da hadde Nilsenget på Sør-Tretten, kjøpte huset og fraktet materialene opp til Nilsenget. Han hadde tenkt å sette det opp igjen der, men det ble ikke noe av.

Din fagerdom meg tryller

*Ragna Galterud tok vare på dette diktet. Hun døde i 1975.
På bildet ser vi henne som budeie i Øyerfjellet.*

*Din fagerdom meg tryller
Min trolldomsmakt min hug du dreg,
når sol i gry deg hyller.
Når ploegen skjer i svarte mold,
det yr av blom på eng og voll,
og lauvet sprett i li og koll,
naturen sjølv deg hyller.*

*Når våren kjem i bygda vår,
det let frå løynde strengjer.
Som dalens vilje Laugen går,-
og fridomsveg seg sprengjer.
Her sjoer bekk og suser elv
med gale sprøyt i lid og kvelv.
Det flyg, det flaks, så lufta skjelv,
mot sol på gylte vengjer.*

Dyretransport i tre generasjoner

REDIGERT ETTER ET OPPTAK GJORT AV BJØRN KARLSEN

*Opdal-karene har drevet dyretransport og annen leiekjøring i tre generasjoner.
Dette skal handle mest om han som startet virksomheten: Magnus Opdal.*

I dag driver Per Anders sammen med far Per Marius, slik Per Marius drev sammen med far Magnus i mange år. Helt siden krigen har Opdals-karene kjørt lastebil. Aller mest dyretransport.

- Det har vært en stor utvikling, sier Per Marius som tok sertifikat i 1964, 18 år og sju timer gammel. Da han kom hjem var de i full gang med snikkerarbeid, men manglet spiker. Da tok han like godt lastebilen for å transportere spikerpakka.

Siden har han kjørt lastebil i familiefirma-

et, med unntak av et helt nødvendig opphold i militæret og ett års pause på grunn av hjer-teinfarkt.

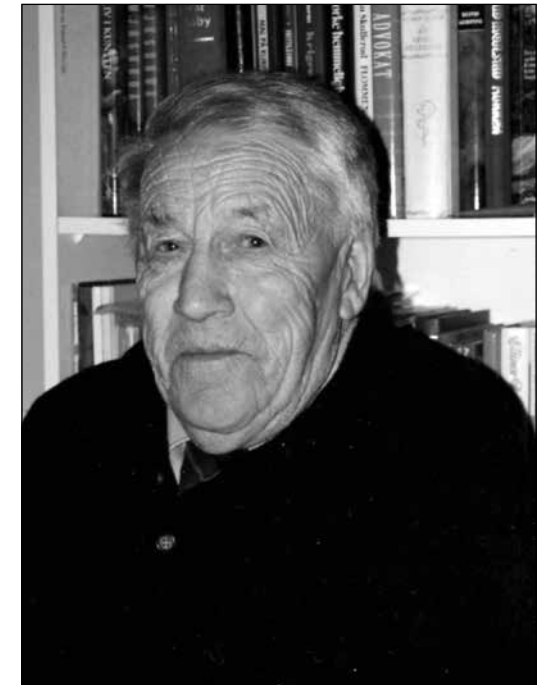
I 2003 ble sønnen Per Anders med, 19 år gammel. Tredje generasjon Opdal var i gang.

- Men jeg har også kjørt hos tre generasjoner på gardene i Øyer, så jeg begynner å bli voksen, sier Per Marius.

Siden 2000 har de bare kjørt dyretransport. Før var det annen transport i tillegg. På det meste hadde fire og fem biler og flere ansatte har jobbet der gjennom årene. Blant

Per Anders Opdal (t.h) er tredje generasjon dyretransportør. Her sammen med far Per Marius.

Magnus Opdal startet familiebedriften like etter krigen.

dem Per Olav Johnsgard, Reidar Svegarden, Arne Grimsrud, Johannes Gillebo, Fredrik Getz, Bjørn Sønstevoldhaugen, Kjell Morten Opdal og Trond Erik Dalbu. Og tidligere, da Magnus drev, var det blant annet Einar Kruke, Reidar Johansen, Steinar Kvardal, Ole Langløkken og Harald Dalbu.

Startet etter krigen

Det startet for fullt da krigen var slutt. Magnus Opdal kjøpte ny grønn bil, amerikansk av merket Fargo og kjørte alt forefallende som tenkes kan. Da var han alene og arbeidsdagene var lange. Han holdt det gående sammen med sønnen fram til 1981, men ble egentlig aldri helt pensjonist. Det var ikke bare å kutte ut. Til det hadde han levd for lenge med transportyrket.

Og aller mest kjent ble han som dyretran-

sportør. Han hadde et uvanlig godt håndlag med dyr. Han var godt likt og med godt humør. Han hadde alltid trøst å komme med når folk gråt fordi dyrene skulle leveres. Og selv gråt han også litt når det var hester som skulle leveres. Dette var dyr som hadde gått hos eieren i trofast tjeneste i mange år. Da kunne Magnus komme grytidlig om morgenen for å kjøre til slakteriet. Hesten skulle inn før slaktingen startet. Den skulle ikke merke blodlukt og død. At dette var siste reise.

Mye heder

Det var et liv med mye arbeid og lange dager. Men også et arbeid som mange satte stor pris på. Da han fylte 50-år fikk han et hefte med gratulasjoner fra samtlige gardbrukere i Øyer og Tretten. Han fikk Norges Vels medalje, gullur fra slakteriet, utmerkelse fra

Motorførernes Avholdsforbund for trafikksikkerhetsarbeid og diplom fra Gudbrandsdal Dyrevernlag for godt arbeid med dyr.

Magnus kjørte dyr allerede i 1946, blant annet gris til Oslo. Etter noen år begynte han å kjøre for slakteriet som en av de første i fast med dyretransport med egen bil. Per Marius forteller at faren kjørte det første lasset med sau fra Knut Rusten i 1951. Men til å begynne med var det ikke dyrekjøring hver uke. Da var det av med lastelemmene og ut på annen kjøring. I de tidlige årene var det kona Aagot som fungerte som sekretariat. Hun passet telefonen og tok imot innmelding av dyr. Der var det orden i notatene og ikke noe kluss med rekkefølgen.

- Han var helt avhengig av henne, forteller Per Marius.

Kjøring til fjells

Etter hvert ble det også mye transport av dyr til fjellet og ned igjen om høsten. Jon Moshus var den første som fikk kjørt kua til fjells med bil. Dermed kom denne kjøringen i gang og utviklet seg voldsomt. Per Marius forteller at midt på 1970-tallet kjørte han 130 fjellturer før alle dyrene var på plass.

En periode kjørte de også det som ble kalt «småfe-ruta» som gikk en fast strekning til Fåvang, Ringeby, lengst inn i Venabygda og tilbake til slakteriet på Lillehammer. Kjøringen startet halv sju om morgenen og første stopp var sør for Fåvang. Det var ingen innmelding og folk kunne bare møte opp i vegkanten med dyrene og sende dem med dyretransporten. En gang stod det en leverandør med tre killinger i ei høykorg og ven-

Magnus med dyretransporten.

Bedforden hans Magnus utenfor slakteriet i Lillehammer den gang det lå i Olsen Bergs gate.

tet midt på kalde vinteren. Dyrene kunne ikke plasseres på lasteplanet. Da hadde de frosset i hjel. Magnus tok dem like godt inn i førerhuset og la dem ved varmeapparatet. Det gikk bra og transporten kom til slakteriet på Lillehammer til vanlig tid om ettermiddagen.

Litt dramatik

Noen dramatiske episoder ble det gjennom et langt transportliv. En gang ble han tatt av en okse han hadde transportert til slakteriet som den gang lå i Olsen Bergs gate midt i Lillehammer. Han fikk oksehornet inn i munnen og ble stygt opprevet. Han ble sydd sammen på sykehuset og kjørte hjem sjøl. Men så stygt var det at Arne Jahr besvimte da fikk se Magnus kom innom for å høre om han kunne vikariere som sjåfør.

Han kjørte også mye tømmer. Det var manuell lessing. Og ved avlesing tok de opp julinga og hele lasset ramlet av bilen og rett på Lågen. Per Marius forteller at en gang ble det dramatisk. Magnus ble med inne i lasset ned mot elva, men falt heldigvis ned i ei flomgrøft og tømmeret rullet over. Da trodde medhjelper Einar Kruke at arbeidsgiveren hans hadde slått seg i hjel. Han ble riktignok liggende ei stund, men kom til hektene igjen.

Palmesøndag i 1957 skulle Per Marius være med far sin og Arne Jahr på transport til Oslo. De kom ikke lenger enn til Morsko-gen. Da røk ei framfjor, bilen havnet utenfor vegen og veltet. Magnus skar seg stygt. Heldigvis kom det det en sykepleier som bodde like i nærheten. Far og sønn ble lagt inn i en Volvo Duett og fraktet til Stensby sykehus. Der ble Magnus et par uker, men de andre hadde kommet så bra fra det at de kunne reise hjem.

Intervju fra 60-tallet

I et intervju i en av slakteriets beretninger fra 1960-tallet foreller Magnus selv om arbeidet med dyretransport.

Vi gjengir like godt intervjuet i sin helhet:

«En av de viktigste funksjoner i slakterisamvirket er inntransporten av levende dyr og det er et yrke som stiller store krav til utøveren. Han må ha evne og håndlag til å håndtere dyr og kjøringen må foregå på all slags føre, helt fra gårdstunet på veger som kan være smale, bratte og glatte.

En verdig representant for dyrekjørerne til å presenteres i denne beretningen er Magnus Opdal i Øyer. Han har stått for inntransporten av dyr fra Øyer hele tiden siden Gudbrandsdal Slakteri ble etablert og hadde allerede da kjørt krøtter siden 1946, så han har over 30 år i tjenesten. Så vidt det har vært mulig å bringe på det rene, er det innen hele Hed-Opps område ingen annen som har kjørt dyr så lenge.

Han har også et enestående ry både for sin dyktighet og omsorgsfullhet i behandlingen av dyr og ikke minst for sitt gode humør. På sin 50-års dag 14. juli i 1964 fikk han hilsninger og takk både fra Øyer og Tretten, underskrevet av flere hundre husdyrholdere som setter så stor pris på hans tjenester. For et par år siden fikk han også månedens blomst fra en av avisene.

Magnus fikk mye heder for arbeidet sitt. Her med månedens blomst fra lokalavisa.

I den forbindelsen skrev avisen at Opdals kjærlighet til dyr var viden kjent, og å drive med dyr er selve livet for ham.

I 1968 fikk Opdal diplom fra Lillehammer og Gudbrandsdal Dyrevernlag for godhet og hjelpsomhet mot dyr. Tidligere drev han også mye med hestetransport både til Sikkilsdalen og Bjerkebanen og andre steder. Han kjørte også slaktedyr til Oslo før det ble nytt slakteri på Lillehammer.

For 20 år siden kjørte han tre store okser på flere fesjå oppover Gudbrandsdalen og til utstilling på Røros. Det var en minneverdig tur.

- Vi har borte ei uke og fikk mye rømme, bemerker han med sitt lune humør.

Storfe-raser

Den gangen var det dølafe i Øyer, men det er nå praktisk talt ingen ting igjen av dette. Da man begynte med livdyromsetning ved Hed-Opp, ville ikke kjøperne ha svarte dyr, for de trodde det var blanding og dårligere foringsdyr enn NRF. Men nå går det sams alt sammen og i det siste er det blitt en del både av svart-hvitt hollenderfe og de blakke Charolais.

På spørsmål om storferasen har rolige temperament enn før, sier Opdal at det er noe av hvert. Enkelte NRF-dyr kan være svært nervøse, men de fleste er rolige. En ser det straks en kommer opp i båsen til dem, for hvis de er kvite i auga og slenger med rompa, er de ikke gode. Dyra tar gjerne preg av det stellet de får. Blir de rolig og pent behandlet, er de som regel også snille. Når en har klær på seg som det lykter dyr av og en lar dem slikke litt og prater med dem, roer de seg snart om de spretter høyt til å begynne med.

Opdal driver dyretransport med egne biler. I Øyer er det ingen som kjører dyr til slakteri-

et selv, og han har hatt all transporten til Hed-Opp hele tiden. Tidligere kjørte han med bare en bil og da var det travle tider, særlig i høysesongen. De siste par årene har han sammen med sønnen kjørt med to biler fordi slaktemengden har økt så sterkt. Før var det liten kontroll med dyretransporten og utstyret var til dels mangelfullt. Men nå er det blitt strengere bestemmelser, så dyrebilen må være nesten som en buss, hvilket Opdal er vel tilfreds med. At det ble lovlig med 2,5 meter brede biler er en stor fordel, og da går det fire dyr i bredden på bilen. Med seks tonns bilder blir det plass til tre rekker i lengden og 12 dyr i alt.

- Har det stor betydning at avstanden til slakteriet ikke er alt for lang?

- Noen mil fra eller til spiller ingen rolle. Men slakteriene er store nok og skal jeg være helt ærlig synes jeg de er i største laget som de er, sier Opdal.

Bedre forhold

Han vil i den forbindelse gi honnør både til ledelsen og det øvrige personalet i Gudbrandsdal Slakteri for den måten de har drevet på i alle år. Det har vært enestående dyktige folk, og inntransporten er greit ordnet i det han hver fredag får kjørelister for kommende uke og kan legge opp en rasjonell transport.

- Ja, nå er det veg fram også på små bruk og det er stort sett gode gårdsveger, så folk skal ha ros for å ha satt dem i god stand. Før var det slik at noen måtte møte opp med dyrene ved vegen og hvis de ikke kom, måtte vi hente dyrene selv.

- Har det vært mange dramatiske episoder?

- Jeg har bare vært borti to leie situasjoner under transport av dyr. Den ene gangen var det en okse som slet seg ved det gamle slakteriet på Lillehammer. Da vi tok ned lemmen, kom oksene rett mot oss og karene skvatt

unna, enda det var «styggmye kråpp» der, sier Opdal.

Videre bar det slik til at han fikk tak i oksen, men ble lagt over ende og fikk et horn i ansiktet så overleppa sprakk og en tann ble slått ut. Han kom seg opp igjen og fikk stengt grinda slik at oksen ikke skulle komme ut i byen. De andre karene fikk kraftig kjeft av dyrlegen og Opdal ble kjørt til sykehuset og sydd igjen, hvoretter han kjørte hjem. Han reiste innom et verksted til en han kjente for å spørre om han kunne kjøre en tur med krøtter. Men det gikk ikke bedre enn at mannen svimte av da han fikk se Opdal med opphovnet og fælt ansikt.

Hissige okser

Den andre episoden var for to-tre år siden, da Opdal hentet en Charolais-okse på oksestasjonen i Øyer. Karene leide oksen opp på bilen og bandt den, men de hadde med seg en høygaffel til å holde den unna seg og det visste ikke Opdal. Framme ved slakteriet ble han øyeblikkelig tatt og kastet i taket på bilen. Deretter tok oksen ham en gang til og kastet ham ut av bilen og inn i fjøset i det bilen var rygget like inntil fjøsdøra. Heldig var det nok at oksen ikke hadde horn. Ute av bilen hoppet oksen først inn på jernbanelinje, men den ble ikke lenge der før den hoppet videre inn i en hage og ut på vegen, der den fortsatte sørover med en flokk karer etter seg.

En mann som kom imot i en lastebil, steg ut og prøvde å få tak i oksen men ble selv kastet opp i en vegskråning. Til slutt kom det en mann på traktor og fikk klemt oksen inn mel-

lom traktoren og vegskråningen, slik at man fikk bundet den til traktoren. Oksen var helt vill og måtte skytes på stedet.

- Men glad var jeg for at den ikke kom opp i Storgata, sier Opdal som selv var noe stiv etter luftfarten, men slapp ellers bra fra det.

Slike tildragelser er av det som inntreffer under dyretransport og hører derfor med i en slakteriberetning. Men det er meget sjelden at noe går galt, hvilket også framgår av at Opdal gjennom i alle disse årene bare har to dramatiske episoder å berette om.

En annen hendelse, som var mest egnet til å få opp latterdøra, inntraff under et hingstslipp der en av hoppene ble helt vettskremt fordi den fikk bjelle på seg.

- Jeg var ikke redd for noen ting slik og jeg fikk hengt meg fast i bjelleklaven, sier Opdal.

Men hoppa fortsatt i vill fart rundt seter-bua flere ganger og han han med i løse lufta uten nesten å få beina på bakken, til han omsider fikk tak i neseborene på hoppa og fikk stagget den. Hoppa var så redd at den skalv, men ble rolig da bjella ble tatt av.

Veldig trivelig

- Er det trivelig å være dyretransportør?

- Ja, jeg har likt det ualminnelig godt og vil ikke slutte så lenge jeg er god for å fortsette, sier Opdal.

Han er like godt kjent i hele bygda som på stuegulvet hjemme, etter å ha vært mange ganger på hvert eneste gårdsbruk. Han er ett med sitt yrke, men han innrømmer at på det verste hálkeføret er det ikke moro å kjøre med fullt lass av levende dyr.

Den store tømmerdrifta i Sprekkenhus

■ ODDVAR STENSRUD

En del av opplysningene her er gitt av Erik Longseth, født 1894, til Trygve Holen i et lydbandopptak i 1977.

Først på 1900 årene var Sprekkenhus en forholdsvis stor gard med mer enn 20 naut, fem hester og noen sauer og geiter. Og noe over 1000 dekar med skog.

Eiere og drivere av garden var Nils Johannessen Hong og hans kone Mari Johansdatter Bjørnstad. Mari Johansdatter døde i 1896 bare 42 år gammel.

De hadde i alt seks barn, der Bødvar, som var født den 19. april 1884, var den eldste.

I 1903 tok Bødvar over garden etter sin far, bare 19 år gammel.

Til Sprekkenhus var det mye gammel skog. Da Bødvar tok over garden satte han i gang en storstilt tømmerdrift, som det gikk gjetord om i bygda i mange år.

Det var mange mann som stod for hogsten. Ola Bakke fra Vågå sto for framkjøringen av tømmeret med sju hester. I alt ble det hugget og framkjørt 800 tylfter med tømmer, som ble levert til Dampsaga på Lillehammer.

Den storstilte tømmerdrifta førte til at Bødvar i sin unge alder ble «velholden mann», noe han også benyttet seg av.

Han hadde to gardskarer, og to kvinner til hjelp i huset og fjøset.

Det ble fortalt at når han var på Lilleham-

mer, bestilte han han seg eget tog opp til Tretten som stoppet ned for Sprekkenhus.

Kjøpte skog i Åstdalen

Bødvar var en ivrig jeger og friluftsmann. Kruke i Øyer hadde et større privat skogsområde på flere hundre dekar, på vestsiden av Åsta elv sør for Bøseterbrua i Øyer statsalmenning.

Trolig på grunn av jaktinteressene, kjøpte Bødvar hele dette området. Han satte opp en hytte nede ved Åsta. Hytta står der fremdeles, og kalles fortsatt for Sprekkenhusbua.

Bødvar satset stort. Etter at pengene fra den store tømmerdrifta var brukt opp, og det ble trangere økonomiske tider i hele landet, gikk Bødvar konkurs. Han måtte gå fra Sprekkenhus.

Øyer Sparebank tok over garden og skogområdet i Åstdalen.

Sprekkenhus ble i 1930 solgt til John og Astrid Hjelmstad fra Østre Gausdal.

Skogområdet i Åstdalen ble solgt til lensmann Ingvar Huse, i Øyer.

Bødvar døde på Bådstø 23. februar 1945, 61 år gammel.

Glade år i Musdalsvegen

■ ODD LØVSETH

Lørdag den 7. januar 1961 gikk mor, bror Kjell og jeg av toget på Tretten stasjon. Vi kom fra Otta. Der hadde far hatt arbeid på ysteriet. Han har fått arbeid på AL Felleksjeringen, Tretten.

Han kom etter med flyttelasset som ble fraktet av Olav Haugen. Vi skulle gå opp til Rud, noen hundre meter opp for jernbaneovergangen. Der bodde ansatte ved Felleksjeringen. På vei opp var vi innom Losnaos Hotell og spiste middag, kjøttkaker med ertestuing og poteter.

Jeg husker det var kaldt, minus 21 grader. Vel oppe på Rud ble vi tatt i mot av Åge Szacinski. Han var bestyrer på Felleksjeringen og bodde i den søndre leiligheten. Vi skulle bo i sokkeletasjen. Der var det tre rom. Ei dame som var ansatt på Felleksjeringen bodde i det midterste rommet, vi skulle ha de to andre.

I det søndre rommet var det stue og en liten nisje som fungerte som kjøkken. Det nordre rommet var soverom. Vi måtte altså gå ut for å komme til soverommet.

Den første vinteren hadde vi ikke kjøleskap. En snøhaug utenfor døra fikk klare seg til oppbevaring av mat.

Mange unger

Det bodde mange unger nederst i Musdalsvegen på den tida, så Kjell og jeg fikk raskt mange lekekamerater. Den første jeg husker var Vigdis Ødegård. Hennes familie bodde i andreetasjen hos Ole Moe, tidligere stasjonsmester på Tretten stasjon. Vigdis og jeg lekte mye sammen, og jeg husker at jeg fikk en keramikkhund av henne på 6-årsdagen min. Den har jeg fortsatt.

Sokkeletasjen i Rud var vår bolig i tre år før vi flyttet opp til leiligheten der Szacinski hadde bodd.

Venneflokket vokste etter hvert som vi vokste, og vi fikk kamerater fra Blomberg, Øvre Vasrud Nedre Wasrud, Hongshagen, Haug, Stalenget, Linløkken, Toft Eriksen, Floborghagen, Røssum, Storsveen, Mus-

Torstein Pålsrud og jeg leker cowboy i Lågenvegen som den gangen ble kalt Tatergata fordi de reisende gjerne hadde leir på Wasrudsletta eller ved Botterudsaga.

dalslien, Solbakken, Bye Hansen, Pålsrud, Brumoen og andre. Vi vokste opp på den tida det var kaldt, og mye snø hele vinteren, og bare sol og godvær hele sommeren. I alle fall er det slik vi husker det.

Lekeplass

En yndet lekeplass var Wasrubbekken. Der lagde vi demning av kvister og blåleire. På vinteren hadde vi sklie i fallet ned mot jernbanelinja. Ellers hadde vi sklie på jordet på oversiden av veggen mellom Vasrudgårdene. Der akte vi på kraftfôrsekker. Det var styggbratt, farten var stor, og det hendte at vi sklei under gjerdet og ut på veggen. Det var heldigvis ikke så stor trafikk den gangen.

På vinteren gikk vi mye på ski, og vi hop-

Mor, Kjell og jeg er klare for 17.mai. Det var mor som sydde 17.mai-klærne.

pet på ski. Vi hadde løype på Wasrudjordet og hoppbakke på Hovdejordet. Det hendte at vi gikk over til Mæhlumsjordet og hoppa i bakken der. Lysløyppa på Stav ble også mye brukt. Vi gikk på ski hjemmefra.

Vi gikk på skøyter på isen nede på Lågen, skruskøyter som vi festet til beksømskone med vingeskruer. Noen hadde det vi kalte blekkspann, de skøytene ble festet til skoene med reimer.

Etter hvert fikk vi rattkjelke. Vi brukte å ha kappløp fra vasstroa ved Wasrubbekken. Mål var grinda inn mot øvre del av stasjonsområdet. Vasstroa var ei trekasse som vannet fra Wasrubbekken ble ledet inn i. Der brukte hestene å drikke på vei opp og ned Musdalsvegen når gammelkarene var på handel. Noen ganger koblet vi sammen alle kjelkene og ble tauet opp til Skogan, mellom Musdal og Svingvoll, med bil. Det ble en lang og morsom reise ned til stasjonen. Jeg var nære ved å kollidere med en bil nedenfor Hong en gang, men det gikk bra.

En evig sommer

Somrene varte en evighet den gangen. Sola skinte uke etter uke, og dagene gikk med til fisking, sykling og fotball på Wasrudsletta, som ligger mellom stasjonen og Wasrudbutikken. Vi sykla ofte til Bådstøtjernet for å bade. Der lærte jeg å svømme, mellom storsteinen og veslesteinen.

Jeg husker godt da jeg fikk min første fisk, en liten harr, nedenfor Losnaos Hotell. Da var jeg seks år. Redskapen var dupp og flue. Vi snekra etter hvert gylder som vi fiska med ovenfor og nedenfor brua. Å snekre ei gylder var en vitenskap i seg selv. Alv Formo hadde den beste gylda på Tretten, og nesten hver sommer tok han stor ørret. Jeg husker at jeg sleit gylda mi en gang, den forsvant nedover

elva. Gleden var stor da Alv Formo fant den et par dager senere. Den hadde drevet inn i ei bakevje ovenfor Hovdfossen.

Ellers lekte vi blekkboksen går, titten på hjørnet, gjemsel, politi og røver, dele land, indianer og cowboy og andre leker, som for eksempel vippe pinne, høl i hatten og stikkball, eller stikkfelt som vi kalte det.

Jeg husker godt en gang vi lekte gjemsel i Wasrudskogen. Jeg gjemte meg i et bakhonreis som sto inntil ei gran. Da alle unntatt meg var funnet, samlet ungene seg rett ved der jeg sto. Jeg husker det ble sagt at han Odd hadde sikkert gått hjem. Da var det veldig morsomt å smyge fram og si at her er jeg! Nedenfor skytebana, som den gangen lå nord for Ourom,

hadde Wasrud en gammel låve. Den ble innredet til sheriffkontor. Der var det indianer og cowboy som gjaldt.

I telt

Knut Røssum, Kjell og jeg brukte ofte å overnatte i telt om somrene. Vi hadde teltet i hagen hos Røssum eller i Wasrudskogen. Da jeg var liten var jeg redd for torden. En gang vi lå i telt i hagen hos Røssum ble det tordenvær. Da tok jeg puta under armen og gikk hjem til mor.

Etter hvert ble vi tøffere, da smugrøykte vi sigaretter av merket Ascot i teltet. Heldigvis ga ikke røykingen mersmak. Vi røykte også tørt gras som vi rulla i papp. Av godterier var

det muslort, bruspulver, treack og kandissukker som gjaldt. Tyggegummi hadde vi også, Toy eller Kip. Når vi ikke hadde tyggegummi brukte vi kvae. Maurpiss på en kvist vi flekte barken av, var også populært. Vi la kvisten i ei maurtue og lot mauren pisse på den. Det smakte friskt.

Hos Røssum var det sandkasse. Der lekte Knut, Kjell og jeg mye. Da vi hadde vokst fra lekebilene ble sandkassa omgjort til lengdegrop. Det var kanskje der jeg la grunnlaget for medaljene jeg senere tok som idrettsutøver.

Da jeg var 12-13 år fikk vi racersykkel. Med 12 gir. Jeg husker den dag i dag at jeg så fra stuevinduet at far kom kjørende forbi Holmen med syklene på taket til folkevogna.

Syklene ble kjøpt hos Rudstadstuen Sport på Lillehammer og kosta 900 kroner til sammen. Knut, Kjell og jeg kjørte sykkelritt. Starten foregikk alltid på stasjonen. Løypa gikk noen ganger nordover Tatergata, som i dag heter Lågenvegen, under jernbanen ved minkfarmen til Halsten og baksidevegen tilbake til stasjonen. Odd Stalenget kjørte følgebil. Andre ganger sykla vi til Mageli Camping og tilbake til stasjonen. Jeg dro hele veien til Mageli. Det var en dårlig taktikk. Da vi snudde, rykka Knut og Kjell i fra, og de hadde spurtoppgjør over brua med grinda inn til stasjonen som målstrek.

Sykkeltur

Sommeren 1972 dro vi på sykkeltur til Drammen. Den første dagen sykla vi til Eina i stekende sol. Jeg fikk store blemmer, og har fortsatt pigmentflekker på ryggen etter den turen. Ved Mjøsas bredd lærte jeg forøvrig at Zalo, fett og kaldt vann ikke går i hop. På vei hjem punkterte Kjell. Det var ikke verre enn at han kunne pumpe opp dekket en gang i blant. Knut sykla sammen med ham. Jeg gadd ikke vente når dekket måtte pumpes, så jeg sykla fra dem. Vi hadde sykla fra Sløvika Camping ved Tyrifjorden. Da vi kom til Gjøvik ville Knut og Kjell overnatte. Jeg ville fortsette, og slik ble det. Jeg ville hjem. Da jeg kom hjem var jeg så sliten at jeg gikk rett inn på rommet mitt, la meg på senga, og gråt. Jeg hadde sykla 17 mil på 10 timer. Mor og far ble selvfølgelig reddet for at det hadde hendt Kjell noe alvorlig. Dette var riktignok etter at vi hadde flyttet til Bekkevegen 1 ved gamlehjemmet, men det henger i hop med oppveksten i Musdalsvegen.

Skyting

I Musdalsvegen, var det mye forskjellig som opptok oss. Skyting var noe vi drev mye med.

Før vi fikk bil i 1964, tok vi bussen til Skei for å gå skiturer.

*Kjell og jeg var med i skolekorpset i 1969.
Her er vi klare for 17.mai*

I begynnelsen skjøt vi med sprettert. De laget vi av selje eller rogn, syltestrikk og en skinnlapp. Vi skjøt med småstein. Vi lagde også sprettert av ståltråd og mindre strikker. Med dem skjøt vi kramper av ståltråd.

Et annet skytevåpen var blåserør. Vi fikk messingrør av Sverre Gråv. Han var rørlegger. Rognebær ble brukt som ammunisjon, og det svei godt når man ble truffet. Ole Moe hjalp oss med å lage pil og bue, og gulrøttene vi fikk fra hans kjøkkenhage smakte himmelsk!

Senere fikk vi luftbørse. Tore Snersrud lagde kulefanger til oss, og vi brukte garasjen som skytebane. En spennende sport var å skyte på blikkskjermene på lysstolpene. Det hendte nok at det var pæra som ble truffet. Vi tok også turer i skogen der vi skjøt på det meste av

det vi så. Vi bytta på å skyte. En gang vi gikk i Wasrudskogen, og det var min tur, fikk vi øye på en liten fugl som satt på ei grein. De andre gutta ville ta fra meg luftbørse og skyte, men det var min tur, så jeg skjøt. Fuglen falt død fra greina, jeg tok den i hånda, og jeg har dårlig samvittighet den dag i dag for det skuddet.

Handel på Solheimbutikken

Fra de første årene i Musdalsvegen, husker jeg at vi handla på Solheimbutikken. Der sto handelsbetjentene, Egil Olsen, Odd Hansen eller Solheim sjøl, bak disken. De henta fram det som mor hadde på handlelista. På disken sto det ei bøtte med blanda drops, og de hadde ellers det meste man hadde bruk for. Postkontoret lå på oversida av jernbaneovergangen, og

Å gå julebukke var morsomt. Her er Kjell, Jeg og Knut Røssum på besøk hos Prestløkken.

jeg fikk 25 øre av far for å hente posten. Det var nok til fem karameller, en formue for en pjokk som hadde lyst på noe søtt.

På Nedre Wasrud hadde de hest, den het Wasrudblakken. Den fikk vi lov til å ri på. Jeg husker at jeg red i full galopp på jordet og at hesten skled og nesten falt. Hesten ble nok lei

av oss noen ganger. En gang gikk den under et epletre for å få meg av, men jeg lå hudflat på hesteryggen og smøg meg under greina.

De ti årene vi bodde i Musdalsvegen var en bekymringsløs tid. Vi var heldige som fikk lov til å vokse opp i et slikt miljø og jeg vil avslutte med et dikt som jeg skrev for noen år siden.

Minner frå Wasrudmoen.

*E går her og trø på attgrodde stier
mens minnan kjæm strømmen frå barndommens tid.
E trekke inn angen frå grogrønne lier,
en stein og ei tuve får tankan på glid.*

*Her sprang e som guttpjokk med tollkniv i beltet,
med pil og med bågå og glede i sinn.
I skogkanten var det vi sette opp teltet,
og sovna omsider med roser på kinn.*

*E minnes ho mor da vi kom att frå skogen,
ho venta med gaffel og kjøttkake på.
E hugse så godt da vi sprang etter ploegen,
da`n Olaf med dexta`n sku pløye og så.*

*Vi leikte hår eineste dag denne tida,
gjømsel og cowboy og blekkboksen går.
Vi klatra i trean og kjørte i sklia,
tok sevje frå bjørka hår eineste vår.*

*Vi spikka oss pippil, vi samla på steiner,
det hendte vi spøkte med lommbok og senn.
Vi lågå tel leiker tå furu og einer,
vi fiska og sykla, besøkte en venn.*

*Takk kjære mor, og takk kjære far,
for tida e fekk her i barndommens dal.
E ærer og priser den tida vi hadde,
og eilder e glømme de åran som var.*

Odd Løvseth

Dramatikk i Djupslia

■ ODDVAR STENSRUD

Alfred Skogheim forteller til Trygve Holen i et lydbandopptak i 1980.

Alfred forteller at i 1914 var det forholdsvis tidlig vår innover i fjellet. De første dagene av juni måned var det bare att noen snøflekker, og alle vatna framover i fjellet var isfrie.

En av de første dagene i juni måned var Alfred og Einar Moen innover for å fiske med garn i Djupen. De lå på setra til Moe der.

Den første natta de lå der, skulle ut for å ta opp att garna de hadde satt ut i Djupen kvelden før. De gikk nedover seterløkka og fikk høre en merkelig kveselyd. Lyden kom fra noe som så ut som et grågrønt høysæte - 60 til 70 centimeter høgt.

Ved nærmere ettersyn viste det seg att det var en stor haug med hoggorm.

Einar hadde med seg et haglegevær. Det vart henta, og Einar skaut et skudd inn i haugen med orm.

Da vart det urolig, kunne Alfred fortelle.

Det krydde med orm bortover hele seterlykka, og Alfred og Einar måtte ta dekning oppe på låvebrua.

Da det hadde roet seg litt, og de fleste av ormene var borte, kunne de se resultatet av hagleladningen. Det lå att 11 døde ormer, og flere skadde som Alfred og Einar slo ihjel.

Alfred mente att det kunne være minst 70 - 80 ormer som var samlet i denne ormehaugen.

Både Trygve og Einar hadde hørt om att under utkjøring av gamle steinrøyser om vinteren, kunne en komme over ansamlinger av orm når en kom så djupt att det ikke var frost i massene rundt. Men en så stor samling som i Djupslia denne dagen, må ha vært en sjeldenhet.

Resultatet av garnfisket fortalte Alfred ikke noe om.

Bli lys

■ JOHAN KRAABØL

Det målet hadde au Erik Solheim da han i 1909 tente glødelamper for første gang i bus og heim i prestegjeldet vårt. Elva Moksa var den drivande kraft.

I Kveinndalen har elva Moksa hatt makta i all tid og har det fortsatt. Og ho har lengre fartstid enn både kjørkja vår og kristendommen. For det meste er ho snill og føyeleg på alle måter til stor glede og gavn for så mange. Til og med ørret frakte ho viljogt med seg frå fjellvatna inni her.

Men ho kan au vera svært lunefull. Av og til gjer ho seg fri, slær ut det kvite håret sitt og viser makt. Da er ho stri og uberegnelig og farlig å kåmma nær. Det har vi sårt fått erfare i flomtider.

Men tross sine skavanker, har ho i uminnelige tider tålmodigt skubba rundt utallige vasshjul av ymse slag i denna dalen. Og slik sørga for att andre innretninger vi hadde sterkt behov for, var brukandes. Nok å nevne snekkermaskiner, sagbruk og itte minst de blytonge

kveinnsteinan som forsynte oss med grautmjøl gjennom tider som var.

Det var i grunn verre for någå å sjå med i gamle dågå. Frå den fyste bosettinga til vi nådde heilt utti året 1900, hadde itte folk anna å sjå med her, enn svak ljøske tå brannfarlige tyrispik, tålglys og karbidlykter.

Men det var ein framsynt kar ved navn Erik Solheim. Han var den som såg molegheit til å gjera om til lys de store vasskreftan som buldra i elva her. Han bygde like godt eit privat lysverk oppmed Prestegardsbrua i 1908. Både inntaksdammen og fallhøgda var beskjedne greier og frosten gjorde ofte vassstilførselen ustabil. Oppdemming tå fjellvatna var ennå bare i fantasien, så magasin å regulere vassstilførselen med, hadde han itte. Anlegget fikk navnet «Solheimsverket» og med sine 80

Den ferdige kraftstasjonen fotografert fra vestsiden 20. september i 1909, tre dager etter att strømmen var satt på til de første abonnentene.

kilowatt på det meste, ga det kjærkomme lys åt bygda og au til noe utabygds. Verket fungerte fint i mange år til det ei skjebnenatt brant ned til fundamentet.

Da kom kommunen inn i bildet. Øyer kjøpte ruinan og fallrettighetane nedover og bygde nytt anlegg. Fallhøgda og produksjonen vart dermed atskillig større. Lokal arbeidskraft var benytta under anleggstida, mens tyske ingeniører var ansvarlig for røyrkata og monteringen av turbinen. Anlegget fikk navnet Moksa Kraftverk og vart åpna for drift i 1921. Nabo-kommunene fikk tilbud om å kjøpe seg inn som andelseiere, men ingen våga seg til det.

Anlegget åpne nye og store muligheter. Deriblant bruk ta elektriske motorer. Skjønt når vassføringa i elva var liten, var abonnentene trua med bot om strømmen vart brukt til andre formål enn lys. Orda «vinterstrøm» og «sømmårstrøm» var da betydningsfulle begrep.

E minnes så vidt da strøm omsider vart installert heme på Nord-Tretten. Det var fast abonnement på beskjedne 300 watt. For itte å risikere overforbruk, var det montert ei såkalla vippe. Den sørga for at det vart mørkt i fjøs og bolig straks forbruket bikka over det faste. Tilstrekkelige med punkter måtte slås av til forbruket kom under grensa for at lyset atter kom att. Ein sikker, men ergelig måte å begrense forbruket på.

Bare to tråder gikk inn i huset til tavla og vippa. Skulle 3-fasa motor brukes for eksempel til vedkapping, var praksis å henge de tre ledningene fra motoren direkte på strekket ute ved hjelp av ein lang staur eller fiskestang. Vart de hengt feil, gikk motoren rangvendt og trådan måtte byttes om. For umålt forbruk direkte frå linje, vart det skjønnsmessig påplussa regninga for trykk og vedkapping.

Hos en abonnent her i bygda vart strøminntaket kutta ved isolatorene på husveggen

Solheimsverket lå like ovenfor brua med den nåværende inntaksdammen og sees til venstre på bildet som er tatt fra brua. Bildet er tatt 23. mai i 1920 og Moksa hadde da en vannføring på 11.000 liter i sekundet.

på grunn av manglende betaling. Sikkert eit vondt oppdrag også for han som under trange tider vart sendt frå verket med klippetang til ein fortvilet husstand.

Det kan ellers nevnes at det var lange og harde diskusjoner forut i herredsstyret om åfer ei elv som burde veljast til å bygge kommunalt kraftverk i. Noen holdt hardt på Mosåa i Øyer, mens trettingene såg for seg Moksa. Undres på om Skarsmoen var ein bøyg?

Etter mange år vart eit miniverk tilknytta det nyere verket nedpå flata for å tyne fleire kilowatt utur det såmmå vatnet. Det var etter måten beskjedne greier. Kan hende det nettopp derfor fikk klengenavnet «Moksa 0»

Denne historien er et sammendrag av det Johan Kraabøl fortalte under arrangementet «De eldres vandretur» i Tretten sentrum i mai i 2016.

Elgsafari i Øyerfjellet

■ KNUT STEIGÅRD

Tenker vi oss tilbake i tid kunne vi fra Øvre Grunna i mange sommerkelder observere rekker av biler som kom kjørende gjennom Digeråsen og fram mot myrene. Stoppet opp gjorde de stadig, og folk som gikk ut av bilene kunne vi også skjelne.

Mon tro hva de gjorde? Multetid var det ikke. Det tok litt tid før vi forstod hva som skjedde, svaret var for så vidt innlysende da vi fikk forklaringen. Det var turister som ville se skogens konge i fri utfoldelse, elgene vi daglig så fra setra mens de fulgte sine vanlige tråkk i området Digeråsen og Rauberget. Vi var vel ekstra heldige som hadde den muligheten «hjemmefra». Så elgsafari da. Safari var noe vi forbandt med tykkeste Afrika, på jakt etter løver, elefanter eller andre av de store dyrene i det kontinentet.

Turistattraksjon

Så viste det seg at elgsafari i Øyerfjellet var blitt en eksotisk turistattraksjon. Når sant sies er det slett ikke alle som har muligheten til å betrakte skogens konge på nært hold i Norge heller.

Mannen bak dette tiltaket var Gudmund Sveen. Han forteller at opptakten til tiltaket egentlig var ganske tilfeldig. Til tross for at det er noen år siden virksomheten fant sted husker han godt hva som foregikk. Vinteren 1986 var det som vanlig mange danske gjester på Glomstad, og noen ganger kjørte han disse opp til Brennlia så de fikk fine skiturer. Om ettermiddagen var han på plass og hentet dem tilbake til Glomstad.

En dag var det en familie som kom med et spørsmål. De hadde sett noen digre spor i snøen inne i Digeråsen, hva kunne det være?

Gudmund Sveen startet en ny turistattraksjon i Øyer: Elgsafari. (Foto:GD-arkiv).

Etter deres forklaring var det ingen tvil om at det var elg som hadde gått der, så Gudmund fortalte dem om at dette dyret de aldri hadde sett, var elg

Ville ha omvisning

Ut på sommeren samme året ringte Janna Glomstad til Gudmund og fortalte at den samme familien var der igjen og hadde et stort ønske. Kunne han følge dem til fjells i håp om å få se dette dyret? Tur ble det og med godt resultat, de både så og fikk fotografert elg.

Dette ble spiren til den nye turistattraksjonen i Øyer, idéen om å ta turistene med inn i fjellet på en flott kveldstur hvor dette flotte dyret befant seg i sitt naturlige element, og ikke sperret inne i en innhegning som så mange andre dyr i dyreparker.

Fordi dette var så annerledes var det nok noen tretlinger og kanskje øyværinger med som ikke kunne holde latteren og skepsisen tilbake. Ta betalt for å se en elg ute på en myr. Det koster ikke noe å være tvilende må vite. Derfor prøvde Gudmund først litt forsiktig i de to første årene, det var litt opp og ned med deltagere da, mest dansker og tyskere.

Elgsafari var ikke bare forskjellig, det var jo noe helt nytt.

Trafikken økte

Turistkontoret i Øyer tente mer på idéen, den lå jo mer i deres gate. Markedsføringen økte trafikken betraktelig. Sjefen, Arild Norderhus, hadde følgende oppfordring til turistene: Ser dere elg så stopp bilen, men ikke motoren. Dere kan gå ut av bilen, men ikke skrik. Da forsvinner elgen garantert.

Efter hvert kom også mange andre nasjoner med, og antall deltagere økte. Litt hjelp ble det nok også av at denne safarien ble omtalt i ukeblad og aviser.

Da var det ikke unaturlig at enkelte opplevelser fortsatt sitter godt i Gudmunds minne. Han husker spesielt ambassadørfamilien fra Chile, de ble så betatt av Øyerfjellet at de ville ikke ned igjen. Først sent på natten var de i hus. Forståelig med opplevelser de sent glemmer.

En annen gang var det 60 personer fra en konferanse i Lillehammer, flere kjente personer fra næringslivet med sine styrever, alle turene med sine spesielle øyeblikk som han har vanskelig å sette ord på. De måtte oppleves.

Stopp på Raubergsletta

På turene i fjellet ble det lagt inn en stopp på Raubergsletta hvor kona Karen vartet opp med kaker og kaffe, og ikke minst elghakk. Dermed fikk turistene både se og smake det flotte dyret i den norske fauna. Kjenner vi Gudmund og Karen rett, ble det nok fortalt noen gode historier også. Virksomheten med vellykkede turer holdt på i hele femten somre.

Det sies så mye om utvikling i lokale miljøer, det er nettopp å gripe mulighetene der de finnes som er viktig alle steder i landet, akkurat som Gudmund Sveen og hans elgsafari. I dag foregår dette andre steder i Norge, men det var Gudmund som var først!

På jakt etter elg i Øyerfjellet.

Såmennen på Tretten

■ JENS FLATEMO

De tre isblokkene som kalles «Såmennen» avmerket på dette bilde.

Såmennen er synlig på Trettens vestsida av Losna på lia ovenfor Botterud og Høgvik.

På sommeren vises bare tre svartskurte bergflater hvor det sildrer litt vann. På vinteren fryser vannet og det bygger seg opp til tre store isblokker.

Disse tre isblokkene ble kalt «såmennen». Dette var bondens merke for når kornet skulle være sådd på våren. Når alle tre isblokkene var falt ned, skulle våronna være ferdig.

Her er det ulike meninger om våronna skal være ferdig eller begynne når isblokkene har falt ned.

Det var ikke bare bøndene som fulgte med når isblokkene falt ned. For barna var det også

dags å kaste det tykke undertøyet og springe barfot. Det var sikkert andre gjøremål og endringer som kunne skje, men det er disse jeg kjenner til.

Nedenfor såmennen ser vi et stort område uten skog. Det er fra sør Høgvik, Midtlia og Høglia. Disse har vært småbruk eller husmannsplasser, men nå er det bare i Høglia det er lys på vinteren. På Høgvik står det fortsatt hus, men ikke noe lys å se. I Midtlia er det nok lenge siden det har bodd folk.

Det er 20 års siden jeg gikk opp fra Botterud og skogsvegen helt opp på lia. På veien ned gikk jeg over Botterudbekken og opp til Høglia og snakket med de som bodde der og

da var det folk fra Moss som hadde stedet for feriebruk.

Det er en mektig utsikt over østsiden av Losna fra Høglia, fra Fåvang i nord til Hvalkampen i sør.

Det hadde vært interessant om det var noen som kjente til forholdene og hvordan det var å bo så langt oppe i den bratte lia, vegløst og langt til alt.

Skolen de gikk på lå nede ved Losna og dette Vik, omlag 200 m over havet. Høglia ligger på på 500 meter, en høydeforskjell på

300m. Hvordan tok de seg opp og ned den stupbratte lia med meterdyp snø, det samme når man skulle til kjøpmannen posten og ikke minst behov av lege.

Jeg oppfordrer de som kanskje har bilder og opplysninger som kan fortelle noe om livet der til å ta kontakte med historielaget for om å få hjelp til å få det ned på papiret.

Ordforklaring: Sãmennen (på dialekt sãmenn) - gammelt merke for når kornet burde være i jorda på våren.

Når de tre isblokkene hadde falt ned, skulle våronna være ferdig. Noen mener imidlertid at det var merke på at våronna skulle begynne.

Amerikabrev fra 1866

UTLÅNT AV MARIT BLEKA

*Erland Taraldsen var født på Tretten 1. august 1834 og konfirmert i Tretten kirke i 1850.
Faren var Tarald Olsen Prestegarden, født 1789, død 1841 i Blegen.
Moren het Kari Pedersdatter Blegen. Denne Erland Taraldsen var yngst av flere søsken.*

Kjære Svaager og Søster!

Da jeg ved Guds Hjelp er kommen efter min Bestømmelse til en anden Werdens Del, saa vil jeg ikke forglemme at berætte mine tilbageværende Slægtninger og Bekjente hvorledes det har gaet mig og hvorledes jeg befinder mig nu for Tiden.

Jeg forlod Throndhjem den 25 Mai Kloken 6 efter Midag i godt veir og Dampskibet Finmarken bragte os 6 Mil udgjennom Trondheimsfjorden og siden Seilte vi for en Spag Nordost Vin til vi kom paa Havet og de siste Norges Klipper vi øinede var den 27 og da fik vi den fra Sødvest noget Stærk, saa at de fleste Emegranterne blev Søsye og jeg var Søsye et Døgn. Min Broder og vore Koner og Peder Jonsen var længere syg.

Vi havde godt Veir og alt gik os vel ind til den 21. juni. Da døde en Gudt paa 17Aar af Hjernebetendelse og Hans Grav blev i Havets dyped og det var 55 Mil øst fra Nyfunland, 100 favner dybt Van. Kaptein jorde en vaker Tale og kastede Jord paa den afdøde før de førte han over Bord, saa det var meget rørende for os alle.

Vi hade helle tiden flott og Saadant Veir at det ikke var skrækefuld. Det var meget kalt Veir, men ikke Stormer, men vi havde Vinden meget i mod, saa det foraarsagede en Lang Reise. Den 3. julli fik vi se det Ameikanske Land, og der over vare vi sjælle glade og takke-

de Gud for han har ført os over det Store Hav og befriet os fra fare og Skade i alle maader.

Det ubehageligs som infalt paa reisen for mig det var at Søn til Torger blev saa Syg at at de maatte give seg igjen paa Sygehuset paa Øsen Graasel 7 Mil paa den nedre side Kvebæk, og det var den 8. Julli vi forlod ham paa Sygehusett og den 10de kom vi til Kvebæk. I Kvebæk fik vi en Tolk som var og en bra Veileder til Sikago, men siden havde vi ikke Tolk.

Vi var 14 Dage opgjennom Landet til det sted vi nu er.

Vor siste Samtalle med mig og Torger var at vi skulde træfes igjen hos vore Slægtninger i Campereri, men da jeg kom til Lakrose fik jeg vide at i Campereri var ikke Land at faa Kjøbt og ikke var der Arbeide thi de jorde hver sit Arbeide og det var reist mange Menesker af de invandrende i Vaar.

Jeg fortsæte da min Reise paa et Dabrumpskib opgjennom en Flod som kaldes Messisipi til et nyt Sætlement eller som vi kalde Kirkesogn og her har vi været i Lit over 5 Uger. Her er Land at faa, men meget Kostbart, at jeg tenker ikke at blive her Lengere en til Vaaren, saa tenker jeg at opsøge et andet Sted.

Vor Broder Torger har jeg endnu ikke opspurt. Jeg har Skrevet efter ham, men har ikke faaet Svar.

Jeg kan fortælle Eder om hvad jeg Synes om Amerika. Jeg befin ikke Amerika saa Her-

lig som jeg har hørt Rygter og set Beskrevet om, men jeg maa unskyldte at Tiden har forandret sig meget i Somer for di utallig Invandrende. Af dette er Arbeidsløn nedslaat og Jord og Fæ Creature meget ophøiet. Det dyreste Land er 10 Dolars Ekren og ned til en og en fjerdel 11 / 4 Dollars. En Dollar er 100 Sent. For en Sølv Speds fik vi i Sommer vexlet i 1 Dollar og 49 Sent. *1 Busel Vede koster kun 1 Dolar 20 Sent. 1 Busel er 30 Potter, afen Ekre kan de saa bra 25 -30 Busler Vede, fra 60 – 80 Busler Mais. Byg og Havre Saa dem blodt saa Meget som de behøver til Hester og Svin. Rug*

Ekre Land er omtrent 4 Norske Maal. På 1 Ekre kan de Saae 1 ½ Busel Vede. *1 Busel er 30 Potter. Paa en Ekre kan de saa fra 25-30 Busler Vede, fra 60-80 Busler Mais.. Byg og Havre saa dem blodt saa Meget som de behøver til Hester og Svin. Rug bruges ubetydelig. Potteter og alle slags Havefrugter varierer i en Stor Grad. Alt foruden Jødning frembringes.*

Her er ogsaa oparbeide Gaarder til Salgs, men de er almindelig Kostbare. Her kjøre de bestandig med enten 2 Hester eller 2 oxer Sammen, og alt er i en høi Pris. 2 hester koster 500 Dolars og 2 Oxer fra 160 til 180 Dolars. En ko fra 40-60 Dolars, en Sau fra 6-8 Dolars. Svin for Skolpunet fra 25-30 Sent. Flæsk 16 Sent og Vedemel 4 Sent.

Her bruges Maskiner til alle Ting. Dem Skær, Slaar og Trøske med Maskin. Saae og Harve med et Marskin. Her er alle ting udført meget Kunstigt og Storartet fremført, og med en god insigt til at udføre et hvert Arbeide meget lettere en i Norge.

Jeg skal fortælle Eder at her er en udmærket Kostering, saa det er ikke præktigere ved noget Brølops-Bord i Norge, men her er strængt med Arbeide. Jeg maa beklage at her er kommen mange som Vantrives over i fra Norge i Sommer, som ønskede sig tilbage. Jeg

tror at det er for den store Invandring at det er saa opfyldt med Menesker, at det ikke er Arbeide at faa, og om vi faar Arbeide er det ikke mer en den halve Pris. Før om aarene har dem fra 2-3 Dolars, nu er det ikke at faa mer en en Dolars om Dag, og enda for vi gaa lige saa mange Dage at Spørge efter Arbeide som vi faar Arbeide.

Nu er jeg paa reisen til et Stort Sagbrug, og der er min Tanke at Blive i Vinter, men det er en liden Løn. Jeg har hørt at dem skal give 15 Dolars Maanen og det er 26 Arbeidsdage i hver Maaned.

Det meste jeg kan beklage er at jeg ikke kan Sproget og det er saa med alle Nykomne, thi det er det med noget Gaardsbruk, thi hos de Norske er det ikke fortjeneste, men helst hos Amerikanere og dem giver den største Løn.

Jeg vil ikke telge verken fra eller til, med at de skal komme her, Amund, men de som er god for saa meget, saa paastaar jeg at om nogle Aar saa Skulde Dem været god om meget, men jeg vil ikke tilråde at de skal kome til førstkommende Vaar, thi jeg befinder det ikke noget fornøieligt at de skulle reise paa en saa uvis Maade som jeg jorde. Her er ikke mangel for verken føde eller klæde for dem som får sig et støke Land og er istand til at arbeide det op, thi Jorden her løner arbejdere meget vel.

Jeg befandt det saa med Reisen over til Amerika, at paa Havet var det mest Besverligt for dem som var meget Søsyge. For dem var tiden Lang, men af denne Syge dør ingen, thi naar dem har været på Søen en tid saa forbedres de fleste. Men opgjennom Landet i Amerika er det være, thi her er de udsæt for Tyveri. Det er Tyveri og bedragere hvor de komer på Stationerne.

Da min Tid er meget kort nu for tiden, saa maa jeg Slutte min Skrivelse med en flit-

tig Hilsen, Skrev til vore Søkende. Jeg fordre Brev fra Dig med det første, for at høre hvad Deres bestemmelse er.

Vær hilset fra mig og min Konne på det Hjerteligste. Hun er frisk og befinder sig vel Levet i Gud. Peder Jonsen befinder sig vel.

Min Adresse må Skrives fortiden
Mr Erland Taraldsen Tomasrud
Neiv Controvele
Saint Croix Couty
Wiskonsin Nort Amerika

E går å drømme.

*E går å drømme på sæterstula
E kjeinne minnan som strømme på
E sitt på steina e satt som onge
Var likt ei seng e kunne ligge på*

*E ser på døra i kuffjøsvegga
E ser ho Hjertros som kjem ut fyst
E høre bjøylla å minnes rauten
E ser kalvan som kjem til sist*

*E rangle lenger og ser at naboen
Har førtiliter`n i båra si
Ho haste just borti sæterbekken
Den kalde mjølka var stor verdi*

*E står på hauga litt borta sætra
Døm sto å lydde etter kua her
Å håpa sikkert ho kom att tidsnok
At denne kveil`n itte vart for sein*

*E rusle etter de gamle råkan
Å minnes mange som her ha gått
Æ rart å tenkje på denna tida
For den som var her, kjem aldri att.*

Laurits Høvren

I seterlykkjom

■ LAURITS HØVREN

Å være i seterlykkjom var fra gammelt av et begrep og et arbeid som er helt ulikt i dag. Den gang var det mye folk på setra og setrene omkring når slåttonna sto på. Jeg vil fortelle litt om det jeg husker og opplevde denne tida.

På Høvresetra starta vi i slutten av juli. Litt etter som hva slags vær det var, og om høyet var kommet i hus hjemme. Først var det å få på plass redskap og utstyr til forskjellige gjøremål. Redskapet var brukt i onna hjemme, så den måtte fraktes til seters. Fast var det å få justert slipesteinen. Den kunne være litt skeiv etter vinteren. Så måtte ljåen slipes og likeens

kniven på slåmaskina. Vi kjøpte første traktoren i 1961, så da hadde vi slåmaskin til denne.

Det første som ble slått på setra var et stykke som ikke var dyrka. Her var det kun ljåen som kunne brukes. Det var nøye med å få med alt som kunne brukes til for, men lushatten ble kastet fra. All «raskeslått» langs kanter og gjerder skulle med, og du verden hvor

Klare for slåttonn på Svartsetra. Fra venstre Laurits Høveren, Johan Nymoen (Sør-Fron), Janna Høveren og Edvart Kruke.

pent det ble. Dette var datidens pleie av kulturlandskapet.

På de andre stykkene ble traktoren brukt, men først ble det slått opp en veg der traktoren kjørte første skåra. En kunne ikke bare kjøre ned graset som vi gjør i dag.

Høy til tørk

Da vi hadde slått et passe stykke, var det å begynne med hesjinga. Var det et stykke hvor det hadde stått hes før, prøvde vi å finne att de gamle hullene til stauren. Dette gikk stort sett greit, men det kunne by på overraskelser. Enkelte hull var i løpet av våren blitt bebodd av jordkveks. Da kunne det bli en rask springmarsj for å komme unna uvesenet. Så var det å få satt ned staur og sette på ståltråd. Lengda på hesa kunne variere ettersom hvor stort stykket var, men ei hes på 20 – 50 le var normalt. Et le er avstanden mellom to staurer der en henger graset. Var det «raskeslått» eller fint gras, var det ofte greit å bruke håndriva å lage «ei kjemme» som en hengte på tråden. Ei kjemme er passe mye gras som du danderer med rive, og som er lett å ta mellom hendene og henge opp. Ellers var det gaffel som ble brukt til dette formålet.

Tok en for mye på gaffelen og hengte på tråden kunne denne ryke. Da var det å rive ut att graset å få skjøttet tråden.

For å få graset bort til hesa ble hesten brukt før vi kjøpte traktor. Da ble slepriva brukt. Men etter at traktoren kom, ble denne brukt med silosvans på. Selv om det kunne være med både stein og torv, var nok dette raskere. I starten var det nok ikke like enkelt å bruke silosvansen som det var å bruke slepriva og hesten.

For å ta etterraksten ble det brukt høyrive. Denne ble også brukt på traktoren.

Flathøy i godt vær

Hvis været var fint og stabilt kunne vi ha flathøy og slippe hesjinga. Da måtte vi kå og vende høyet. Om eftan, før sola gikk ned og det ble rått i graset, måtte vi få dette opp i sårter. Da ble høyriva brukt til å ramse høyet, for så å bruke gaffel og rive til såtinga. Så var det å kaste det utover att dagen etter. Det kunne nok være spennende når vi så noen mørke skyer nærme seg før vi fikk inn høyet.

Kom skyene fra nord og over Steinsetra var vi sjanseløse. Da kom det fort.

Kaffe i økta

Et høgdepunkt om dagen var kaffe midt i økta. Da var det ei kakuskive og kaffe. Et godt avbrekk både for kropp og sjel.

Når høyet hadde hengt i hesa omlag åtte dager med bra vær, var det som regel tørt og kunne kjøres inn. Da var det å stappe det inn i små låver eller lyuer. Dette var litt av en jobb med mye støv og veldig varmt. Når vi nærmet oss taket var det å passe seg for takspikeren. Taksteinen var festet med spiker som gikk gjennom taket. Da låven var full, lå en inne og stakk høyriva opp der vi så det var hull mellom steinene, og en sto ute og prøvde å tette. Etterpå var det godt og borti bekken å dukke hodet nedi. Da høyet var inne var det å ta av hesjetråden og samle stauren, plassert under låven der den lå tørt til neste år.

Kjørt ned om vinteren

Så lå høyet her til utpå vinteren da det ble kjørt ned.

Til dette ble det brukt hest og slede. Vi kjørte da korteste vegen gjennom skogen. Det var ikke store lasset, men det var lass etter utstyr og veg. Noen som kanskje var glade for denne transporten var rådyrene. Ofte så vi spor etter disse rundt låven og langs vegen.

Og det ble ofte kasta igjen litt til disse. Husker enda hvor godt det var å sitte på høylasset ned gjennom skogen, å høre på bjella til hesten.

Etter at traktoren kom ble hesten fritatt for denne jobben, og mye for ble kjørt direkte hjem fra hesa.

Maten

Dagens måltid var faste enten det var hjemme eller på setra. Fyrydugurd var klokka 6, og arbeidet starta 6.30. Klokka 9.30 var det dugurd og kviletid fram til 11. Så var det en kaffekopp før vi gikk ut att. Kaffe midt i økten omlag 12.30 og middag klokka 14. Kviletid til 15.30. Kaffe om lag klokka 17 og kveldsmat klokka 18.30. Da var det fri om kvelden og ingen kjøring til langt på natt.

Før traktoren kom i bruk var det viktig med kviletider både for hest og folk.

På Høvresetra var det ikke budeie under

slåttonna. Ho og kua var flyttet til Svartsetra. Det betydde at noen ganger måtte vi kokke sjølve, men ofte kom det ferdig mat fra hjemme. Dette kunne være kjøttkaker, lapskaus, søtsuppe, bærgraut og lignende. Fast kost var spikji sideflesk og flattbrød. Ellers kaku med forskjellig pålegg, helst syltetøy og ost. Noen ganger kokte vi havresuppe til dugurds, godt det med riktig innhold. Men en gang ble sukker byttet ut med salt. Ikke godt å se forskjell for en uerfaren kokk. Jeg husker kokken var lite blid da gjestene ikke ville ha maten. Men vi truga det ned. Vi hadde også med oss mjølk som ble oppbevart i avkjølinga. Men med sterk varme om dagen kunne denne lett bli sur.

Svartsetra

Siste del av august var tid for slåttonn på Svartsetra. Her var det heller ikke dyrka mark,

så ljaen var slåmaskina. Men her var det stort sett bare fintott. Et fint og seigt gras, så dette var best å slå tidlig om morgenen mens det var rått i graset - lja-daugg. Dette var ikke godt å hesje, så det ble ofte tørket på bakken så sant været tillot det. Men da vi fikk bygd silokum hjemme, ble dette lastet på tilhenger og kjørt hjem. Etterhvert ble lykkja her dyrka og pløyd. Da forhøsteren kom ble det kjørt i silo. Nå var det enklere med maten også. Her var budeia, så her var det full forpleining.

Det var sikkert et slit for budeia også, som ellers hadde nok med dyrestellet, og som nå fikk mange folk i kosten i tillegg.

En ting jeg husker godt var når naboen på setra begynte å hesje. Han hadde traktor med langt ratt, Mc Chormick, og storlykkje og mange hesjer. Det var populært å hjelpe Sivert, for da fikk vi kjøre traktor. Vi kjørte graset innåt hesa med svans. Og mang en gang rota vi langt ned i jorda, men da fikk vi bare beskjed om å prøve på nytt. Om han var hjemme en dag stod traktoren att på lykkja.

Ofte låg hunden att ved traktoren, og om vi nærma oss så knurra han. Om Bonso kjente oss, så var traktoren hans.

Forandring

Det har skjedd store forandringer fra 1960-tallet og fram til i dag. Fra å slå med lja, første traktor med slåmaskin, forhøster og silo til dagens rundballepressing. I dag kan vi gjøre onna på langt større areal enn den gang på mye kortere tid. Det vi brukte tre uker på, kan vi nå nesten gjøre på en dag.

Men har vi det noe bedre? Alt går i en forferdelig fart. Kanskje var det bra at hestene måtte ha mat og kvile. Dermed måtte også folk følge måltider og kviler.

I dag er det lett for at alt skal være så effektivt.

Da var ikke skigarden bare gjerde, men den var også noe å lene seg på når en slo av en prat med naboen.

Det var den gang det!

Budeier på Svartsetra: Fra venstre Magda Krukstuen, Ingerid Høveren, Ingeborg Hagen og Agnes Høveren.

Da politikerne sa ja til idrettshall

■ TILRETTELAGT AV KJELL HAUGERUD

I år er det 30 år siden kommunestyret vedtok å bygge idrettshall på Aurvoll. Det var 150 tilhørere på Tretten samfunnshus torsdag 26. februar 1987 da vedtaket ble gjort. Men den endelige avgjørelsen kom på møtet 27. mars. Da ble det bevilget penger.

Her er omtalen i Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer fra møtet 27. februar:

«Ja, men bare på papiret

Øyværing som tretlinger fylte Tretten samfunnshus til randen i går kveld for å se om noen av kommunens folkevalgte turde si nei til idrettshall på Aurvoll for åpen scene.

Det var det ingen som turde selv om en

rekke av talerne argumenterte vel og lenge mot hall. Alle kom med sin støtte til slutt. Representanten Lars Skaug (Sp) gikk lengst i å bære sin innerste skepsis til torgs:

- Vi har ikke råd, men vi må bruke denne enestående sjansen til å bygge idrettshall. Det er kanskje den eneste sjansen vi får i dette århundre, sa Skaug.

Selv om vedtaket var enstemmig, er det

Gudbrandsdølen

Freitag 27. februar 1987 Nr. 49

Laagen grunnlagt 1923 — Gudbrandsdølen grunnlagt 1894

Telefoner: Lillehammer: 58000

Otta: 30855

Vinstra: 90751

Aurvoll-ja under oppsyn

Under oppsyn av 150 tretlinger og øyværing sa Øyer kommunestyre i går kveld enstemmig ja til at det skal bygges idrettshall på Aurvoll. Aldri før har det vært så mye folk på et kommunestyremøte i Øyer. Heller aldri før har så mange kommunestyre-representanter argumentert mot en sak for så å stemme for.

— Vi har ikke råd, sa Lars Skaug og stemte for Aurvoll-hallen.

— Jeg er skeptisk, sa Turid Korslund og stemte for Aurvoll-hallen.

— Det blir som å banne i kirka, sa Magne Lie og stemte for Aurvoll-hallen.

Gårsdagens ja-vedtak betyr imidlertid ikke nødvendigvis at det blir hall. Først på neste kommunestyremøte kommer tallene på bordet.

Side 5

(Foto: Asmund Hanslien)

«Aurvoll-ja under oppsyn» var oppslaget i GLT da kommunestyret sa ja til idrettshall på Tretten.

ikke brått sikkert at tretlingene, og øyværingene, for den saks skyld, får noen idrettshall med det første. Selv med gårtdagens enstemmige vedtak, er Aurvollhallen fortsatt bare en idrettshall på papiret. Det virkelige slaget kan komme til å stå på neste kommunestyremøte. Da skal ordfører Arne Bueie og rådmann Svein Rønning legge fram nøkkelen til den selskapsdannelsen kommunestyret i går åpnet for. Det kan hende at den kommunale belastningen blir for stor for enkelte av de største tvilerne fra i går.

Skyves til side

- Uansett om kommunen må forrente fire millioner eller seks millioner i en idrettshall,

så må andre oppgaver skyves til side. Dette er et dilemma, vi har tidligere vedtatt å prioritere eldreomsorgen, sa Skaug og gruer seg til neste langtidsbudsjettdebatt.

- Jeg vil håpe at det ikke bærer dit hen at vi må utsette de ti pleiehjems-plassene vi må ha på Tretten for at eldreomsorgen i Øyer skal fungere, sa Skaug.

Han var dessuten svært skeptisk til at det skulle dannes et aksjeselskap. Idrettslagene trenger de små ressursene de har til den daglige driften, mente Skaug og var redd idrettslagene ville vikle seg inn i for store forpliktelser. Men alle gode argumenter mot hall til tross. Skaug stemte med alle de andre.

— Hallen blir for hele kommunen, sa Hallvor Fossum.

— Vi får ta et valg, sa Ola Prestegarden og valgte hall.

Lars Skaug var skeptisk til hall, men stemte for.

— Det er et stort arbeid igjen, sa Leif Simonsen.

Ordfører Bueie skal prøve å snekre sammen aksjeselskapet.

Ja, men bare på papiret

Øyværing som tretlinger fylte Tretten samfunnshus til randen i går kveld for å se om noen av kommunens folkevalgte turde si nei til idrettshall på Aurvoll for åpen scene. Det var det ingen som turde selv om en

rekke av talerne argumenterte vel og lenge mot hall. Alle kom med sin støtte til slutt. Representanten Lars Skaug gikk lengst i å bære sin innerste skepsis til torgs: — Vi har ikke råd, men vi må bruke denne enestående sjansen til å bygge idrettshall. Det er kanskje den eneste sjansen vi får i dette århundre, sa Skaug.

Selv om vedtaket var enstemmig, er det brått ikke sikkert tretlingene- og øyværingene, for den saks skyld, får noen idrettshall på Aurvoll med det første. Selv med gårtdagens en-

stemmige vedtak, er Aurvollhallen fortsatt bare en idrettshall på papiret. Det virkelige slaget kan komme til å stå på neste kommunestyremøte. Da skal ordfører Arne Bueie og rådmann Svein Rønning legge fram nøkkelen til den selskapsdannelsen kommunestyret i går åpnet for. Det kan hende at den kommunale belastningen blir for stor for enkelte av de største tvilerne fra i går.

Skyves til side — Uansett om kommunen må forrente fire millioner eller seks millioner i en idrettshall, så må andre oppgaver skyves til side. Dette er et dilemma, vi har tidligere vedtatt å prioritere eldreomsorgen, sa Skaug og gruer seg litt til neste langtidsbudsjettdebatt.

Jeg vil håpe at det ikke bærer dit hen at vi må utsette de ti pleiehjems-plassene vi må ha på Tretten for at eldreomsorgen i Øyer skal fungere, sa Skaug. Han var dessuten svært skeptisk til at det skulle dannes et aksjeselskap. Idrettslagene trenger de små ressursene de har til den daglige driften, sa Skaug og

var redd idrettslagene ville vikle seg inn i for store forpliktelser. Men alle gode argumenter mot hall til tross. Skaug stemte med alle de andre.

Splid i Venstre — Ola Prestegarden (Sp), var ikke i tvil om at hallen ville komme på bekostning av noe annet. — Men det er vi klar over. Vi får ta et valg, sa han uten å sette noe ytterligere navn på hva som etter hvert må vike.

Det gjorde Venstres Magne Lie. — I for så alle at vi skulle prioritere eldreomsorgen, sa Skaug og gruer seg litt til neste langtidsbudsjettdebatt. — Jeg vil håpe at det ikke bærer dit hen at vi må utsette de ti pleiehjems-plassene vi må ha på Tretten for at eldreomsorgen i Øyer skal fungere, sa Skaug. Han var dessuten svært skeptisk til at det skulle dannes et aksjeselskap. Idrettslagene trenger de små ressursene de har til den daglige driften, sa Skaug og

Lokale entusiaster — Turid Korslund (Ap), var betenkt, men ikke betenkt nok til å stemme mot hall.

— Jeg ble betenkt da lokale entusiaster påsto at hallen ikke ville koste mer enn en kroppsvingningsavdeling, sa hun og beskrev hvordan tallene etter hvert bare hadde blitt større og større.

— To millioner i låneopptak er på kanten av hva vi kan klare. Fire millioner er urealistisk, sa hun og mente et A/S kunne være løsningen. — Forutsetningen er at dette ikke går utover de vedtakene vi har fattet om investeringer i eldreomsorgen, sa han. — Leif Simonsen, (Kr.F), sa at ordføreren og rådmannen hadde et stort arbeid foran seg den neste måneden. Det har de så absolutt. Det er de to som skal prøve å danne det aksjeselskapet som etter hvert kanskje kommer til å bygge og drive Aurvoll-hallen. Men det er langt fram, selv om festlyden var ganske opprørt da ordføreren la inn et ekstra pause etter saken og salen ble tømt.

Et enstemmig ja fra hele kommunestyret, men foreløpig var det bare på papiret.

Splid i Venstre

Ola Prestegarden (Sp) var ikke i tvil om at hallen ville komme på bekostning av noe annet. - Men det er vi klar over. Vi får ta et valg, sa han uten å sette noe ytterligere navn på hva som etter hvert må vike.

Det gjorde imidlertid Venstres Magne Lie.

- I fjor sa alle at vi skulle prioritere eldreomsorgen. Vi måtte ha sykehjemsdelen på Tretten. Jeg skal ikke terpe på dette. Det blir omtrent som å banne i kirka. Men jeg vil ha sagt det, sa Lie som nok ikke stemte helt i tråd med sin overbevisning.

Øyer Venstrelag hadde nemlig nok en gang funnet det formålstjenlig å sende et brev til kommunestyret for å markere hva laget mente, uavhengig av partiets valgte representant. Men Lie oppførte seg pent, han, og føyd seg etter partistyrets flertallsvedtak om å støtte hall-ideen.

Lokale entusiaster

Turid Korslund (Ap) var betenkt, men ikke betenkt nok til å stemme mot hall.

- Jeg ble betenkt da lokale entusiaster påsto at hallen ikke ville koste mer enn en kroppsøvingsavdeling, sa hun og beskrev hvordan tallene etter hvert bare hadde blitt større og større.

- To millioner i låneopptak er på kanten av hva vi kan klare. Fire millioner er urealistisk, sa hun og mente at et A/S kunne være løsningen.

Korslund ga imidlertid et klart signal. Derksom dette er Arbeiderpartiets syn, betyr det at kommunen ikke på noen som helst måte skal gå inn i hallen med mer enn de ville gått inn i en kroppsøvingsavdeling med. Av de fire millionene kommunen tidligere har øremerket til Aurvoll, er to millioner lån. Det siste ordet er så absolutt ikke sagt.

- Dette blir en for stor utfordring for de lokale entusiaster, sa Korslund og regnet med at

de samme entusiastene ville få god plass i et eventuelt styre.

Hennes partifelle Knut Skogheim hadde imidlertid ingen bekymringer i går.

Stor dag for Tretten

- Dette er en stor dag for Tretten, proklamerte han og fortalte at han hadde valgt å tenke bare positivt i denne saken.

- Det går mot hall, sa han fornøyd og skuet ut over salen.

Halvor Fossum (H) var så vidt inne på at Tretten nok kunne trenge en svømmehall slik som hovedsognet har, men han fremmet ikke noe forslag.

- Hallen blir for hele kommunen, sa han.

Lars Skaug kom tilbake en gang til.

- Forutsetningen er at dette ikke går ut over de vedtakene vi har fattet om investeringer i eldreomsorgen, sa han.

Leif Simonsen (KrF) sa at ordføreren og rådmannen har et stort arbeid foran seg den neste måneden. Det har de så absolutt. Det er de to som skal prøve å danne det aksjeselskapet som etter hvert kanskje kommer til å bygge og drive Aurvoll-hallen. Men det er langt fram, selv om festlyden var ganske opprømt da ordføreren la inn en ekstra pause etter saken og salen ble tømt.»

I kommunestyret 27. mars ble det et endelig ja til idrettshall, med 24 mot fire stemmer. Her er omtalen fra dette møtet:

«Ja til Tretten idrettshall

Tretten får sin idrettshall. I går kveld vedtok Øyer kommunestyre med 21 mot fire stemmer at det skal bygges idrettshall på Aurvoll. Hallen skal ikke koste mer enn 8,5 millioner, den skal påbegynnes til høsten og når det blir underskudd i driften, da kan aksjeselskapet

søke Øyer kommune om driftsstøtte. Hallens og selskapets offisielle navn blir Tretten Idretts-hall A/S. Tretten Idrettslag har tegnet aksjer for 1.000 kroner.

Debatten var kort og lite dramatisk i går kveld. Ordfører Arne Bueie talte varmt for hall denne gangen. Men litt skuffet var han.

- Jeg hadde god tro på at vi kunne fått til et A/S med tyngde bak, men da var jeg nok for blåøyd. Vi oppnådde på ingen måte det jeg hadde ønsket meg, sa han og gikk uberørt baklengs inn for hall. Bueie har vært mot hall tidligere. I går var han bare for.

Rådmannen

Rådmann Svein Rønning er av de rådmennene i dalen som svært sjelden tar ordet på kommunestyremøter. I går tok han det, og det til gangs. Før møtet hadde han lagt fram et eget brev der han som administrativt ansvarlig fra rådet at saken i det hele tatt ble tatt opp til behandling.

Rønning listet opp de tallene som er kommet fra etatene så langt, og begynte med investeringsbehov på snaut 23 millioner fra helse- og sosialetaten i løpet av de neste tre årene. Teknisk etat kom opp i 26 millioner og det kommer tallfestede behov fra de andre etatene etter hvert også.

Klarer det ikke

- Kommunen er ikke i stand til å klare dette og jeg stiller meg spørsmålet om hva som er vitsen ved langtidsbudsjettarbeid når vi får et prosjekt på åtte-ni millioner ned over oss, sa Rønning.

Mari Helene Botterud (H), er født og oppvokst og bosatt på Tretten. Hun gikk imot hall.

- Jeg skulle ønske jeg også kunne sagt at nå bygger vi idrettshall på Aurvoll for det er så fint. Det tør jeg ikke, sa hun og viste til sprikende tall og ubesvarte spørsmål. Hun skulle

gjærne visst hva driftsutgiftene egentlig blir, når tippemidlene eventuelt vil bli utbetalt, hvem som skal betale hva og for mye dette prosjektet i det hele tatt skal koste Øyer kommune. Hvem skal betale vegomleggingen ved Aurvoll og hva skje med Trettens samfunnshus når leieinntektene fra skole og idrettslag faller bort.

Hvem skal lide?

- Og hvem skal lide? Hva med de eldre? Hvor skal vi gjøre av de eldre når Øyer pleiehjem blir stengt? Spurte hun og fikk ikke svar. Hun foreslo utsettelse av saken til den hadde vært med i langtidsbudsjettssammenheng.

Forslaget fikk bare fire stemmer.

Knut Skogheim (Ap) var like optimistisk nå som sist og mente det ville bli en billig hall.

- Den vesle differansen som det blir på driftsutgiftene på en hall og en gymnastikksal er vel et spørsmål. Men har vi ikke råd til det, ja da vet ikke jeg, sa han.

Og så sa han ikke mer.

Lars Skaug (Sp) mente at kommunestyret hadde blitt enige om å bygge hall allerede på forrige møte. Nå ville han i hvert fall ha hall på Tretten.

Ikke klokere

- Det foreligger en del nye tall riktignok, men en blir ikke klokere av det, sa han og mente den tidligere nevnte differansen mellom hall og sal ville bli ca 270.000 kroner i året.

Magne Lie (V) ville slettes ikke bygge noen idrettshall verken på Tretten eller andre steder, for den saks skyld.

- Jeg tenkte det kanskje kunne blitt et reelt A/S, men det ble det ikke. Her er det nødt til å bli store utgifter for kommunen, sa han.

- Det ligner på press, dette. Det er press. Men hva er riktig? Vi vet at vi i langtidsbudsjettet har satt av 18,5 millioner til investerin-

ger. Eldresenteret er kalkulert til 16 millioner. Så sier folk at vi må ha flere sykehjemsplasser på Tretten for å få full utnyttelse av eldreomsorgen. Selv om det er for galt at det ikke skal bli en løsning på Aurvoll, så kan jeg ikke være med på dette, sa Lie.

Astrid Tande: - En kan nesten få inntrykk av at det er siste generasjon det skal legges til rette for, sa hun og mente at det nok ville bli lagt til rette for de gamle om ungdommen ble i bygda. Hallen vil styrke bosettingen på Tretten.

1000 kroner i aksjer

Halvor Fossum (H) var uenig med sin makker Mari Botterud. Han ville gjerne ha hall, og minnet om at det bare er til kilometer fra Tingberg til Tretten sentrum.

Hans partifelle og navnebror på andre siden av Skarsmoen, Trygve Fossum, ville ikke ha hall.

- Tretten idrettslag har tegnet aksjer for 1000 kroner. Jeg trodde nok at andelstegningen hadde gått noe lettere med det engasjementet som er på Tretten, sa han.

Bueie trøstet ham med at TIL har tatt på seg tilsynsansvaret for hallen. Det er verdsatt til 70.000 kroner i året.

- I forhold til 8,5 millioner er det lite, men det er bra lell, sa ordføreren og la til at trettingene også hadde lovet å delta i dugnadsarbeid.

- Det var spurt om hvem som skulle lide for dette. Vi får prøve å spre det så godt vi kan, sa Bueie og det var flertallet tilsynelatende enig med ham i. De tre nevnte motstanderne stemte imot ved avstemmingen og fikk følge av Kjell Nylund fra Arbeiderpartiets gruppe. Av de fire som stemte nei, bor tre i hovedsognet og en på Tretten.

Gullgutter og superjenter på NM

■ TILRETTELAGT AV KJELL HAUGERUD

I år er det 30 år siden Øyer tok stafettgullet under NM på ski i Steinkjer. Jo Stenersen, Erling Jevne og Per Knut Aaland gikk helt til topps, med sterk støtte av hedersgjestene Olga Skarpjordet og Margit Haugen.

Lokalavisene kunne med stolthet fortelle om Øyers nye gullgutter som sikret det første stafettgullet i idrettslagets historie. Og Olga Skarpjordet og Margit Haugen var hjertelig til stede og kunne kaste seg rundt halsen på de tre gullguttene etter at seieren var et faktum. Olga og Margit ble skikkelig ski-kjendiser etter stafetten med intervjuer både i radio og fjernsyn.

Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer kunne fortelle om jubelscenene:

«I det Erling Jevne løftet armene og jublet over gullet, ble det for mye for hedersgjestene, Olga Skarpjordet og Margit Haugen. Olga grep mikrofonen fra Kristen Kvello og overtok speakertjenesten. Med vakre ord gratulerte hun Jo, Per Knut og Erling med gullet.

- Dere var fantastiske og heretter vil jeg

Gudbrandsdølen

Fredag 27. mars 1987 Nr. 73

Laagen grunnlagt 1923 — Gudbrandsdølen grunnlagt 1894

Telefoner: Lillehammer: 58000 Otta: 30855 Vinstra: 90751

Kaker til to millioner

I går kveld klubbet ordfører Arne Bueie i Øyer igjennom Tretten Idrettslag A/S i kommunestyret. Dermed fikk trettingene automatisk lovnad på to millioner kommunale kroner. Men det blir flere ettervert. Kommunen var nærmest lovet å lekke eventuelle driftsunderskudd ved idrettshallen på Aurvoll.

Som foreløpig takk fikk Bueie to bløtkaker, en for hver million. Bjørn Thorsen og Gerd Haustätter har begge stått i spissen for hallplanene, og var glade sammen med 200 andre trettinger som tropet opp på kommunestyremøtet i Øyer i går.

(Foto: Asmund Hanslien)

Side 9

Oppslag om overrekkeelse av bløtkake til ordfører Arne Bueie da kommunestyret gjorde det endelige vedtaket om å bygge ut idrettshall. 200 tilhørere var på plass for å følge kommunestyremøtet og Gerd Haustätter og Bjørn Thorsen overrakte kaker.

Olga og Margit sammen med primus motor i idrettslagets skigruppe den gang, Bjørn Steinsli (Foto: GD-arkiv).

Gudbrandsdølen

Onsdag 21. januar 1987, Nr. 17

Laagen grunnlagt 1923 — Gudbrandsdølen grunnlagt 1894

Telefoner: Lillehammer: 58000 Otta: 30855 Vinstra: 90751

Flagget til topps i Øyer

Øyer idrettslags nye super-trio på ski, Jo Stenersen, Per Knut Aaland og Erling Jevne (bildet), sørget for at en meget gledelig gullmedalje havnet i Gudbrandsdalen igjen. Det er det 11. stafett-gullet som havner her. Øyer-trioen etterlot ingen tvil på nord-trønderisk grunn, og det var meget populært blant 4.000 tilskuere at det ble gudbrandsdølene, Per Knut Aaland har tidligere vært norsk stafettmester for Lillehammer Skiklub.

To andre øyværingar, nå kalt bare Olga og Margit, ble riks kjendte etter stafetten. Radio og fjernsyn intervjuet de to skiglade Øyer-jentene på 160 år tilsammen! Olga tok for øvrig saken, for ikke å si mikrofonen, i egen hånd under innspurten. Hun grep mikrofonen fra speaker Kristen Kvello og takket sine helter for dagen! I går kveld ble mesterskapet behørig feiret med middag og taler. Bjørn Steinsli var av de

som ble takket for sin innsats for skiidretten i Øyer. I Øyer var det musestille under stafetten, men da gullet var klart, gikk flaggene til topps mange steder i bygda. Erling Jevne hadde nesten ikke gått i mål før det kommunale flagget på Tingberg valet. Vi bringer i dag over to sider om Øyers stafettbragd.

Sporten

Flagget til topps i Øyer da stafettlaget tok gull.

bare kalle dere for gromguttene mine, sa Olga.

Og ved hennes side satt Margit fullstendig rørt og visste ikke riktig om hun skulle tro det hun hadde sett med egne «Øyer».

- Jeg gledet meg virkelig til dette opplegget. Ja, som en liten unge gledet jeg meg. Reiseferer hadde jeg også. Kvelden før stabben var absolutt noe av det meste rørende jeg har

vært med på. Men dagens hendelser overgår alt. Ja til og med Bjørge Lillelien kom og ga meg en skikkelig klem, sa Olga som måtte ta en beroligende tablett for å komme gjennom alt oppstyret.

Og det forstår vi godt. Samtlige pressefolk og alle andre skulle selvsagt ha et bilde av de to hedersjentene sammen med gullguttene. Vi

GULL-GUTTENE

Jo Stenersen (20), Per Knut Aaland (32) og Erling Jevne (20). Dette er Øyers nye gull-gutter! For første gang i skihistorien gikk Øyer bort og vant en NM-stafett på ski.

åpen stafett, var det ikke mange som hadde ordet gull på sine tunger. Gull ble det, og det på en overbevisende måte. Jo, Per Knut og Erling gikk alle et fantastisk løp. Og det var et topp lagarbeid, som sikret dagens NM-gull.

Og etter midpassering nærmet radio, TV og hele den norske pressen. Og ikke minst de to hedersjentene, Olga Skarpjordet og Margit Haugen. Den spidsten disse to hadde da de kastet seg rundt halven på de tre gullguttene, kan ikke beskrives. Men fører var det mye av. Ikke bare hos Olga og Margit. Det var ikke prest for de gullguttene også var både i Øyerkrøken akkurat da.

Bak Øyer hule en annen av dagens favoritter. Hovning, men de var øyer-kulturfættel bak. På bronse-plass fulgte Øytrua, som på på skiløypen til noen hundre meter østover. Men da var det slutt på øytrua hos anerkjennende Øyvand Skovnes.

I tetsjiktet
Jo Stenersen blanded seg inn i tetsjiktet med en gang, og gikk på et høy om at det skulle bli noe med det. Ved rekyling la Jo 41,7 sekunder bak Henning, som da selet.

Erling Jevne åpnet i et kollisjonstempo, beret raskt inn Abvadi, og etterhvert ble han knoktet på alle tinn på sløyd- og alle Per Knut Aaland og Jo Stenersen og ventet spurt. Og spurt om tinn var øyer i Øyer. Jevne da den grønne øyde øy-røringen dattet opp, og tok fast på øyestunden løse på øy-øy-øy.

Da var det ingen i verden som kunne øyere Øyer dette stafett-gullet, et stafett-gull som kommet til et husket i lang tid fremover. I Øyer kan man selvsagt være stolt over at de nå har tinn tre verdifulle skiløypere som kan føle i Øyestenersen fotop...

Positivt
Øyers gullmedalje var selvsagt noe av det mest positive som har skjedd i den lokale skidretten. På samme tid sammen med hert Pettersen Troengen Løkken, begge med World Cup øyere, har Øyer skiløypere virkelig plassert vært distrikt på skisport.

Øyestenersen stafett viste og så en annen positiv tendens nemlig at lokale skidrett har mange som nå er klare til å overta øyestener, og fortvare de lokale skiløypene. Og best disse øyesteners skiløypere øyestener.

Et det rest av det neste ble det nye for øyestener Øyer skiløypere da Erling Jevne løp skiløypen, og Øyer var like sikkert som bakken.

-og super-jentene fra Øyer

Olga som speaker!

Idet Erling Jevne løftet armene, og rullet over på det, ble det for meg for en øyestener. Olga Skarpjordet, Olga grep mikrofonen fra Øytrua og overtok speakerfunksjonen! Men vokter ut grønter kan Jo, Per Knut og Erling med gull!

Dere er bare fantastisk, og heretter vil jeg bare kalle dere for gromguttene mine, sa Olga. Og ved hennes side satt Margit fullstendig rørt, og visste ikke riktig om hun skulle tro det hun hadde sett med egne «Øyer».

Jeg gledet meg virkelig til dette opplegget. Ja, som en liten unge gledet jeg meg. Reiseferer hadde jeg også. Kvelden før stabben var absolutt noe av det meste rørende jeg har vært med på. Men dagens hendelser overgår alt. Ja til og med Bjørge Lillelien kom og ga meg en skikkelig klem, sa Olga som måtte ta en beroligende tablett for å komme gjennom alt oppstyret.

Og det forstår vi godt. Samtlige pressefolk og alle andre skulle selvsagt ha et bilde av de to hedersjentene sammen med gullguttene. Vi bringer i dag over to sider om Øyers stafettbragd.

Kassettklaff!
Ble hørt på skigruppen i Øyer. Ja, et en kassett. Et en kassett som sier at en øyestener. Tre skiløypere, Olga Skarpjordet, Margit Haugen, og Erling Jevne. Og Erling Jevne er den som har tatt Øyer til topps på skiløypen. Det er nesten utrolig hvor mange øyestener som har tatt Øyer til topps på skiløypen. Det er nesten utrolig hvor mange øyestener som har tatt Øyer til topps på skiløypen. Det er nesten utrolig hvor mange øyestener som har tatt Øyer til topps på skiløypen.

Dølene er stafett-eksperter!

Heldags vinterlag fra 1971, Arvid Rye (l.v.), Reidar Bekkemøllom og Erling Steinsli.

Gårdagens stafettseier til Øyer er den ellevte lokale siden NM-stafetten for kløbbing så dagens lys i 1954 da Leik gikk til topps. Den første lokale seieren var det Vingrom med Hakon Brusveen i spissen som sto for. Den kom i 1957. I 1963 kom så Skurdalen inn på arenan for fullt, og de tok faktisk tre stafettgull på rad. Det var Arne Botten, Halfdan Kløften og Erling Steinsli som utgjorde laget alle tre arene.

I 1968 var det Hvald som innledet alle gull. I 1969 og 71 gikk gullet til Hvaldstrøen Reidar Bekkemøllom.

Statistisk med andre ord, Hvaldstrøen har også et gull. I 1964 da NM-distriktet var for utrolig.

I tillegg til de på lokale bergguller har også Sør-Arvidstrøen et gull. I tillegg til de på lokale bergguller har også Sør-Arvidstrøen et gull. I tillegg til de på lokale bergguller har også Sør-Arvidstrøen et gull.

sparebanken stlandet

Sparebanken Vesttrønd og Gudbrandsdal Sparebank har slått seg sammen til Sparebanken Østlandet.

For våre kunder betyr dette en sterkere bank som legger stor vekt på service og trygghet. I tillegg tilbyr vi mange nye og gode tjenester som er av den beste.

Sparebanken Østlandet - distriktets ledende bank.

Olga Skarpjordet og Margit Haugen var hedersgjester under NM i Steinkjer i 1987.

tar nok ikke mye feil om vi sier at Olga, Margit, Jo, Per Knut og Erling vil prege dagens sportssider i alle landets aviser.

Og senere på dagen var Olga og Margit på plass under gullmiddagen på Grand hotell, før det bar tilbake til samvirkelagsbestyreren der de to hedersgjestene bodde under -Steinkjeroppholdet. Og en uforglemmelig dag var over....»

Klar seier

Slik løpet utviklet seg var det ingen som kunne ta fra Øyer stafettgullet. Jo Stenersen blandet seg inn i teten med en gang. Ved veksling var han 41,7 sekunder bak Henning som ledet. Per-Knut Aaland startet opphenting og vekslet som nummer to, nå 20 sekunder bak Alvdal som ledet etter to etapper. Like bak Aaland vekslet Utleira. Erling Jevne åpnet i stort tempo, hentet raskt inn Alvdal og gikk fra alle.

I referatet fra stafetten i GLT, skrev Odd Skarpjordet:

«Øyers gullmedalje var selvsagt noe av det mest positive som har skjedd i den lokale skiidretten på lange tider. Sammen med Brit Petersen, Torbjørn Løkken, begge med World Cup-seiere, har Øyers skiløpere plassert vårt distrikt på skikartet».

Da Erling Jevne tok fatt på den lille motbakken inn mot målpassering, stod Bjørn Steinsli, Øyers primus motor og økonomisjef i målområdet og trodde ikke det han så. Tårene trillet.

- Er det sant? Har Øyer vunnet gull? Helt utrolig, da har jo hele opplegget vært 100 prosent her oppe, legger bamsen til, tydelig rørt, skrev Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer og fortsetter:

«Og man skal være klar over at Øyers skigutter, nå bedre kjent som gullgutter, har mye å takke Bjørn for. Bjørn har stått på for skiidretten i Øyer de siste seks årene og skaffet penger slik at aktiviteten kunne opprettholdes. I dag ser vi resultatet av dette: Stafett-gull i ski-NM. Er det rart at Bjørn er rørt og vi la merket til at gullguttene var raskt borte og takket Bjørn for alt han hadde gjort for skiidretten i Øyer.»

Møtte Brå

Det hørte også med til historien at kvelden før stafetten fikk Olga og Margit møte selveste gullguttene Oddvar Brå. På middagen var også Ove og Berit Aunli til stede, samt NM-speaker og skiveteran Kristen Kvello. Han inviterte like godt damene inn i speakerbua under stafetten. Kristen og Olga danset Øyer-valsens og Håkon Brusveen spilte torader.

Høsten før hadde skigruppa i Øyer Idrettslag forøvrig gitt ut en kassett der ett av innslagene var en tenkt overføring fra NM-stafetten. Der skildret Bjørge Lillelien, Dag Lindebjerg og Håkon Brusveen etappe for etappe og løpet ender med at Erling Jevne sikret Øyer gullet.

Nål og tråd i vadmél og silke

■ ROLF HAUG INTERVJUET AV EINAR ODDEN I 1987

Rolf Haug på Tretten var en av dalens siste skreddere. For 30 år siden skrev Einar Odden om livet i 50 år med nål og tråd og at skredderen vurderte å trappe ned.

- Det er tre centimeter lengre rundt nå Ola, sier skredder Rolf Haug og tar det siste livmålet av en av sine gode kunder, Ola Gillebo fra Øyer. Etter godt over 50 år med nål og tråd har dalens siste skredder for lengst passert pensjonsalderen og varsler nå at han skal trappe ned.

Det var dette varselet om nedtrapping som støkte Ola Gillebo såpass at han fant veien

gjennom Skarsmoen nok en gang. For det er ikke første gang han blir målt hos Haug. For 50 år siden ble Ola og brødrene lastet opp på hest og gigg og kjørt over Kaanan fra Øyer til Tretten en rimkvit vinterdag for å bli kledd opp hos skredderen for første gang. Den gang var det to karer med sylskarp redskap like ved Moksa. Rolf og faren Fredrik. Det var selvfølgelig han som førte unge Rolf inn i faget, 14 år gammel.

Rolf Haug var ekspert på bunadssøm (Foto: GD-arkiv).

Aldri angret

- Jeg har aldri angret en dag på at jeg ble skredder. Det er et forferdelig artig yrke. De siste årene har jeg kopiert en del bunader fra forskjellige deler av landet, og det er egentlig litt av en opplevelse. Når en ser hvordan skredderne sydde før i tida, ser en at de kunne sitt håndverk. Den eldste bunaden jeg har kopiert var fra 1700-tallet. Bare filler. Men sømmen! Det var skikkelig håndarbeid før, sier Haug og stryker lett over den pikkerte innsida av slaget på en vest.

Nå behøver ikke Haug nødvendigvis snakke så mye om at alt var så mye bedre før. For han syr fortsatt slik det ble sydd før. Rolf Haug har sydd tre av de nye mansdraktene

for Gudbrandsdalen for hånd, og for hånd alene. De hundrevis av bunadene han har sydd, er stort sett håndarbeid. Ut fra Haugs vesle skredderstue slipper ikke et eneste knapphull med mindre det er sydd for hånd. Det finnes ikke maken til bunadsskredder i hele landet. Han er den tradisjonelle bunadssømmens vokter på karsida.

- Håndarbeid er godt arbeid, sier Haug og har rett i det. Det er ikke hver dag den 30 år gamle Pfaff-maskina slipper til.

- Men nå er det slutt?

- Det har ikke jeg sagt, egentlig. Jeg har sagt at jeg vil trappe ned. Men det er ikke bare å slutte skal jeg si deg. Jeg har bestillinger på over 60 bunader liggende. Til helga kommer

en kar fra Hallingdal med en Hallingsdalsbunad som han vil ha kopiert, og det må jeg jo si ja til. Men egentlig nytter det ikke å bestille mer, sier skredderen bestemt.

Men nå har det seg slik at Rolf Haug er en ja-kar. Da vi gikk, gikk vi i trygg forvisning om at det skal bedre å vasse i djupsnøen neste vinter. Skredder Haug hadde tatt opp bestilling på to par gammeldage snøsokker. Og ei bukse.

Landskjent på bunader

Det er bunadene som har gjort Rolf Haug landskjent. Ikke bare har han kledd opp karer som Alf R. Bjercke og Karsten Isachsen. Han har etablert seg som landets fremste bunadsskredder. Derfor går det stort sett i bunader nå på tampen, bunader til hele landet.

- Bunadene er populære. Folk får jo kjøpt seg dresser for en rimelig penge, så det blir mest bunader på meg. Før sydde vi alt mulig, fra snøsokker i vadmel og store kjørefrakker, til skjorter og livkjoler, sier Haug som har satt sin nål og tråd i alt fra skinn og vadmel til silke.

- Det er flere gardar her på Tretten hvor jeg har hatt fem generasjoner som kunde. Ola Gillebo og de andre Gillebogardene i Øyer har også hatt mange generasjoner innom, sier skredderen og kontrollmåler bonden fra Nistuen Gillebo. Det stemmer. Det er blitt tre centimeter mer.

- Men bunad er dyre saker, er det ikke?

- Tja, si det. Folk sier at jeg ar alt for billig, da. En bunad kommer på 2.500 til 3.000 kroner. Og når du tenker på at sølvknapper koster 2.200 dersom du skal ha det i tillegg, så synes jeg ikke at 3.000 kroner er mye for en skreddersydd bunad, sier Haug og har rett igjen.

Han har tilbud på skreddersyde bunader året rundt, gutten.

- Men den mansdrakta jeg håndsnydde for Landsnemnda for bunadsspørsmål kom opp i nesten 10.000 kroner, sier Haug, nesten unnskyldende.

Flere bestillinger

Skredderne brukte å sitte med beinar i kors på det store bordet mens de sydde. Det er skreddernes hvilestilling. Slik satt også Fredrik Haug. Men ikke Rolf.

- Jeg har aldri gjort det, og etter at jeg fikk magesår, fikk jeg også forbud mot å sitte slik. Men det går likevel, sier Haug, og rydder unna farens gamle knapphullsjern, rissehjul og russiske skreddersaks. Han sitter like avslappet på bordkanten.

Telefonen ringer. Nok en kar vil ha gammeldage snøsokker. Skredderen kan ikke si nei til en gammel kunde.

- Men jeg skal trappe ned, sier Haug og ler selv også.

Nok en bestilling er notert. Det kan nok ta sin tid før Rolf Haug kan slutte. Først må han lære seg å si nei.

14 Lørdag 10. januar 1997 GOD HELG Gullbrennbloten Kålfølger 21/10/97

Nål og tråd i vadmel og silke

— Det er tre centimeter lengre rundt nå, Ola, sier skredder Rolf Haug og tar det siste livmålet på en av sine gode kunder, Ola Gillebo fra Øyer. Etter godt over 50 år med nål og tråd har dalens siste skredder forlengst passert pensjonsalderen og varsler nå at han skal trappe ned.

Det var dette varselet om nedtrapping som stakkie Ola Gillebo såpant at han fant vegen gjennom Skarsoenen nok en gang. For det er ikke første gang han blir målt hos Haug. For 50 år siden ble Ola og brodrene lufset opp på høst og gull og kjørt over Kåmann fra Øyer til Tretten en stundt vintertid for å bli kledd opp hos skredderen for første gang. Densitt var det to karer med sykkelredskap like ved Mokka. Rolf og zaren Fredrik. Det var selvfølgelig han som førte unge Rolf inn i faget. 14 år gammel.

— Jeg har aldri angret en dag på at jeg ble skredder. Det er et forferdelig artig yrke. De siste årene har jeg kopiert en del bunader fra forskjellige deler av landet, og det er egentlig litt av en opplevelse. Når en ser hvordan skredderne sydde før i tida, ser en at de kunne sitt håndverk. Den eldste bunaden jeg har kopiert var fra 1700-tallet. Bare filler. Men sømmen! Det var skikkelig håndarbeid før, sier Haug og stryker lett over den pikkerte innsida av slaget på en vest.

Nå behøver ikke Haug nødvendigvis snakke så mye om at alt var så mye bedre før. For han syr fortsatt slik det ble sydd før. Rolf Haug har sydd tre av de nye mansdraktene for Gudbrandsdalen for hånd, og for hånd alene. De hundrevis av bunadene han har sydd, er stort sett håndarbeid. Ut fra Haugs vesle skredderstue slipper ikke et eneste knapphull med mindre det er sydd for hånd. Det finnes ikke maken til bunadsskredder i hele landet. Han er den tradisjonelle bunadssømmens vokter på karsida.

Håndarbeid er godt arbeid, sier Haug og har rett i det. Det er ikke hver dag den 30 år gamle Pfaff maskina slipper til til.

— Men nå er det slutt?

— Det har ikke jeg sagt, egentlig. Jeg har sagt at jeg vil trappe ned. Men det er ikke bare å slutte skal jeg si deg. Jeg har bestillinger på over 60 bunader liggende. Til helga kommer en kar fra Hallingdal med en Hallingsdalsbunad som han vil ha kopiert, og det må jeg jo si ja til. Men egentlig nytter det ikke å bestille mer, sier skredderen bestemt.

Men nå har det seg slik at Rolf Haug er en ja-kar. Da vi gikk, gikk vi i trygg forvisning om at det skal bedre å vasse i djupsnøen neste vinter. Skredder Haug hadde tatt opp bestilling på to par gammeldage snøsokker. Og ei bukse.

Det er bunadene som har gjort Rolf Haug landskjent. Ikke bare har han kledd opp karer som Alf R. Bjercke og Karsten Isachsen. Han har etablert seg som landets fremste bunadsskredder. Derfor går det stort sett i bunader nå på tampen, bunader til hele landet.

— Bunadene er populære. Folk får jo kjøpt seg dresser for en rimelig penge, så det blir mest bunader på meg. Før sydde vi alt mulig, fra snøsokker i vadmel og store kjørefrakker, til skjorter og livkjoler, sier Haug som har satt sin nål og tråd i alt fra skinn og vadmel til silke.

— Det er flere gardar her på Tretten hvor jeg har hatt fem generasjoner som kunde. Ola Gillebo og de andre Gillebogardene i Øyer har også hatt mange generasjoner innom, sier skredderen og kontrollmåler bonden fra Nistuen Gillebo. Det stemmer. Det er blitt tre centimeter mer.

— Men bunad er dyre saker, er det ikke?

— Tja, si det. Folk sier at jeg er alt for billig, da. En bunad kommer på 2.500 til 3.000 kroner. Og når du tenker på at sølvknapper koster 2.200 dersom du skal ha det i tillegg, så synes ikke jeg at 3.000 kroner er mye for en skreddersydd bunad, sier Haug og har rett igjen. Han har

— Jeg angret ikke en dag på det jeg ble skredder, sier Rolf Haug etter 50 år i yrket.

Av EINAR ODDEN og NILS OLE KARLSEN (foto)

Ola Gillebo får tatt mål til ny bukse hos skredder Rolf Haug

Rettelser fra «I gamle fotefar 2016»

Vi har noen rettelser og presiseringer fra «I gamle fotefar» 2016:

- Forfatter av artikkelen «Tågarbeid – ikke bare røtter» på side 89 var Ivar Enge.
- Diktet på side 96 er skrevet av Solveig Pålssrud
- Bildet på side 133 av lege Ottar Hekneby sammen med den russiske leirlegen er tatt av Gerd Solheim.
- I artikkelen om Andreas Bjørge står det om selskapet Huse & Co. Det ble startet på basis av Marshal-hjelpen. Det ble satt opp bulldoserverksted og levert bulldosere i 1947/48. De som dannet selskapet var Olaf Gillebo, Kåre Bryhn, Simen Huse, Aksel Huuse og Iver Ensby. Kristian Berg var bulldosertifører i Øyer Bulldoserlag, men var ikke med og stiftet laget. Ola Wahlquist og Hans Sylte ble også hyret inn som bulldosertiførere. Hans Sylte hadde ei tid arbeidet på kjøkkenet på Nermo Hotell og det var Wahlquist som hadde den tekniske kompetansen.

Vi har også noen rettinger og tilføyelser til boka «Skolene i Øyer» som historielaget ga ut i 2016.

- Side 34: Slik gikk det med elvene ved en av dem. Riktig navn er Mildrid Botterud Birtledal
- Side 47: Navn på elevene på bildet:
 - 1.rad: (= raden lengst til venstre) Johannes Moshus, Ole Hageløkken, Simen Teige, Edgar Bryhn
 - 2.rad: Anne Marie Skredderhaugen, Grete Klypen, Grethe Gillebo
 - 3.rad: Gunvor Berge, Marit Hageløkken
 - 4.rad: Lisa Kramprud, Solveig Aaseth, Kari Aaseth, Solveig Styve
Disse fire radene utgjorde 1.klasse.
 5. rad: Astrid Bergheim, Else Svingen, Egil Hagen, Terje Hagen, Ragnar Manengen
Lærerinna var Olaug Turtumøygard
- Side 144: Skoleinspektør og skolesjef.
...som i sin tur ble avløst av Leif Simonsen. Etter Simonsen var Hans Fredrik Rokling skolesjef i noen år. Etter han kom Geir Korslund.....

Takk for innsatsen

Øyer og Tretten Historielag takker alle bidragsytere
i forbindelse med bygging og ferdigstilling
av kvernhuset.

Harald Eikerol
Gausdal/Bruvoll (Ola Mo)
Bjørn Nyfløtt, rørleggerarbeid
Mesta/Kåre Odden
Odd Petter Stalaget, graving
Gudbrandsdal steinindustri
Knut Erik Eide
S & B Stenersen
Laurits Høvren
Tretten Innkjøpslag
Strand Brenneri
Helge Odden
Øyvinn Holst
Hans Kristian Bjerkestuen
John Nermo
Øyer-Tretten Bondelag
Kjell Elvestad

Takk ellers til en fantastisk flink dugnadsgjeng!

